

116TH BOARD OF REGENTS MEETING

BOR RESOLUTION NO. 137

Series of 2024

APPROVING THE ADOPTION OF THE RECOMMENDATION OF THE PRELIMINARY INVESTIGATION COMMITTEE AND AUTHORIZING THE CREATION OF A FORMAL INVESTIGATION COMMITTEE TO UNDERTAKE FORMAL INVESTIGATION ON THE CASE; RESOLVED FURTHER, THAT THE UNIVERSITY PRESIDENT IS AUTHORIZED TO FILE A FORMAL CHARGE AGAINST DR. ROSE P. CAPULLA

WHEREAS, Office Memorandum No. 306 dated April 4, 2024 was issued by the Office of the President forming the Preliminary Investigation Committee to investigate the complaint of Dr. Maria Vanessa E. Gabunada against Dr. Rose P. Capulla for plagiarism of her PhD dissertation;

WHEREAS, the University President submitted the Preliminary Investigation Committee Report to the Board of Regents and recommended that a Formal Charge be filed and that a Formal Investigation Committee be duly created to undertake further investigation;

WHEREAS, the Board of Regents received the Committee Report on the charge of Serious Dishonesty against Dr. Rose P. Capulla for committing plagiarism by taking and using another person's work;

WHEREAS, CSC Memorandum Circular No. 13, s. 2021 of the Revised Rules on the Administrative Offense of Dishonesty, enumerated the circumstances constituting the Administrative Offense of Serious Dishonesty;

WHEREAS, the report revealed that a prima facie case exists in the alleged administrative offense of Serious Dishonesty committed by Dr. Rose P. Capulla for copying the majority of the data including tables and analysis from the complainant's, Dr. Gabunada, dissertation and translating it into Filipino;

WHEREAS, the report contains all the necessary legal elements to warrant the filing of a formal charge;

WHEREAS, on the recommendation of the Preliminary Investigation Committee that an appropriate action shall be taken, Regent Bulayog proposed the adoption of the recommendation of the Preliminary Investigation Committee;

Now, therefore, on motion duly made, seconded, and unanimously carried, be it:

RESOLVED, as it is hereby resolved, that the Board of Regents adopts the recommendation of the Fact-finding Committee and authorizes the creation of a Formal Investigation Committee to undertake a formal investigation into the case and shall be composed of:

A RESOLUTION APPROVING THE ADOPTION OF THE RECOMMENDATION OF THE PRELIMINARY INVESTIGATION COMMITTEE AND AUTHORIZING THE CREATION OF A FORMAL INVESTIGATION COMMITTEE TO UNDERTAKE FORMAL INVESTIGATION ON THE CASE; RESOLVED FURTHER, THAT THE UNIVERSITY PRESIDENT IS AUTHORIZED TO FILE A FORMAL CHARGE AGAINST DR.

ROSE P. CAPULLA

Page 2 of 3

Chairperson: Dr. Santiago T. Pena

Members: Dr. Marilyn Belarmino
Dr. Maria Juliet Ceniza
Mr. Ernesto F. Bulayog

Secretary: Ms. Corazon A. Padilla

RESOLVED FURTHER, that the University President is authorized to file a formal charge of Serious Dishonesty against Dr. Rose P. Capulla.

IN WITNESS of our approval thereof, we hereby affix our signatures this 15th day of October 2024 at LNU, Tacloban City, Philippines.

VSU BOARD OF REGENTS

HON. ETHEL AGNES P. VALENZUELA

CHED Commissioner and Chairperson
VSU-Board of Regents

HON. PROSE IVY G. YEPES

VSU President, Vice Chairperson
VSU-Board of Regents

HON. BERNADETTE REMALLA-MAYBITUIN

Representing Hon. **ALLAN PETER S. CAYETANO**
Chairperson, Senate Committee on Higher,
Technical and Vocational Education
Member, VSU BOR

HON. CARL NICOLAS C. CARI

Representing Hon. **MARK O. GO**
Chairperson, Committee on Higher & Technical
Education House of Representatives
Member, VSU BOR

HON. MEYLENE C. ROSALES

Regional Director, National Economic and
Development Authority Regional Office VIII
Member, VSU BOR

HON. ANDREW RODOLFO T. ORAIS

Regional Executive Director, Department of
Agriculture-RO8
Member, VSU BOR

HON. ERNESTO F. BULAYOG

Faculty Regent - VSU System Faculty Union of
Baybay Leyte
Member, VSU BOR

HON. OSCAR B. POSAS

President, VSU Federated Alumni Association
Member, VSU BOR

HON. RYAN C. ILAIDA

Student Regent - VSU Student Council Federation
Member, VSU BOR

Private Sector Representatives:

HON. ALAIN CHARLES J. VELOSO

Member, VSU BOR
Villaba, Leyte

HON. RUPERTO O. APARRI, III

Member, VSU BOR
Tacloban City, Leyte

VISAYAS
STATE UNIVERSITY

OFFICE OF THE
PRESIDENT

Management
System
ISO 9001:2015
www.tuv-rheinland.com
02 7733993-145

September 30, 2024

Honorable Members of the Board of Regents
Visayas State University
Visca, Baybay City, Leyte

Dear Honorable Members of the Board of Regents,

Greetings of good health and high spirits.

This is to inform you of the plagiarism case filed by Dr. Maria Vanessa E. Gabunada, Ph.D., against Dr. Rose P. Capulla, a faculty member of the Department of Philosophy and Social Sciences. The case, which has undergone preliminary investigation, is now moving forward for formal deliberation.

The fact-finding committee, chaired by Dr. Ivy C. Emnace, has concluded its preliminary investigation, having granted several extensions to Dr. Capulla for the submission of her Reply Affidavit. Attached are the relevant documents that detail the timeline of events and communications between the involved parties.

In line with procedural requirements, the next step is to convene a formal committee that will handle the case in its entirety. This committee will be chaired by Dr. Santiago T. Peña, with Dr. Marilyn Belarmino and Dr. Maria Juliet C. Ceniza serving as members and Ms. Corazon A. Padilla for the secretariat. The formal proceedings will ensure a thorough and impartial review of the case, upholding the standards of academic integrity and ethics in the university.

Thank you for your attention to this matter and your continued support of the university's commitment to upholding academic excellence and ethical conduct.

Yours sincerely,

PROSE IVY G. YEPES, EdD
University President

OFFICE OF THE PRESIDENT

2/F Administration Building, Visayas State University
PQWW+RJM, Baybay City, Leyte, Philippines 6521
Email: op@vsu.edu.ph | Website: www.vsu.edu.ph
Phone: +63 53 565 0600 Local 1000

VISAYAS
STATE UNIVERSITY

RESEARCH
OFFICE

August 9, 2024

DR. PROSE IVY G. YEPES

President

Visayas State University

Visca, Baybay City, Leyte

Dear Dr. Yepes:

In connection with the Memorandum No. 306, Series of 2024 dated April 4, 2024, Re: Complaint of Dr. Ma. Vanessa E. Gabunada against Dr. Rose P. Capulla for Plagiarism, the Preliminary Investigation Committee hereby submits the Preliminary Investigation Report on their findings and recommendation/s with Annexes on the aforesaid complaint.

Thank you very much.

Very truly yours,

IVY C. EMNACE

Chairman

Preliminary Investigation Committee

RESEARCH OFFICE

Visayas State University, Baybay City, Leyte

Email: research@vsu.edu.ph

Website: www.vsu.edu.ph

Phone: +63 53 565 0600 Local 1005

Management
System
ISO 9001:2015

www.tumthailand.com
© 2016/2017

Page 1 of 1
FM-VSU-03
V2 05-09-2023

No. 24- Coll-077

PRELIMINARY INVESTIGATION REPORT

(Re: Complaint of Dr. Maria Vanessa E. Gabunada against Dr. Rose P. Capulla for Plagiarism of her Publication)

On April 4, 2024, a Memorandum No. 306 was issued by the Office of the President forming a Preliminary Investigation Committee to investigate the complaint of Dr. Maria Vanessa E. Gabunada against Dr. Rose P. Capulla for plagiarism of her PhD dissertation. The Committee is required to submit findings and recommendation/s on or before April 30, 2024, hereto attached as **Annex "A"**.

On April 17, 2024, the Preliminary Investigation Committee wrote a letter addressed to the University President requesting for an extension until May 31, 2024 within which to submit the committee's findings and recommendation/report of the above-mentioned complaint.

On May 2, 2024, the Preliminary Investigation Committee had its first meeting to discuss and investigate the aforesaid plagiarism complaint.

It was discussed in the meeting that the Committee must determine if there is a *prima facie* case present in the aforesaid complaint and if there is a violation committed by Dr. Rose P. Capulla on the rules and regulations under the 2017 Rules on Administrative Cases in the Civil Service Commission's (CSC) procedure. (2017 RACCS)

The Committee checked the policy manual of the VSU Intellectual Property Rights (IPR) if *plagiarism* was specifically mentioned. However, provisions relative to plagiarism is not found in said manual.

The Committee searched and checked online the different definitions of the word *plagiarism* and its sources, which follows:

Plagiarism is committed when one author uses another work (typically the work of another author) without permission, credit, or acknowledgment. Plagiarism take different forms, from literal copying to paraphrasing the work of another. (<https://www.elsevier.com/editor/perk/plagiarism-complaints>)

"Plagiarism, the re-use of published work without appropriate credit, is surprisingly common and not always intentional. Unintentional plagiarism is surprisingly common, but the fact that it is unintentional does not excuse it." (Elsevier)

"Plagiarism is defined as a term used to describe a practice that involves knowingly taking and using another person's work and claiming it, directly or indirectly, as your own." (Colin Neville, 2007, p. 28).

"Plagiarism derives from the Latin term *plagiarius*, which means kidnapper." (MenagerBeeley & Paulos, 2006).

"Plagiarism is a field of research corruption described as writing new ideas or words created by somebody or from one's own earlier research, and aiming to publish such work without properly referencing the original writer and paper. *Plagiarism* is a crime and an ethical offence. So, plagiarism is stealing someone's intellectual property. The massive numbers of discourse characteristics used stance plagiaristic goes as an unlawful deed. For instance, theft, kidnap and stealing were often used to depict plagiarism." (Akbar, 2018)

Based on the **CSC Memorandum Circular No. 13, s. 2021**, Revised Rules on the Administrative Offense of Dishonesty, the term *"plagiarism"* does not exist but it may fall under **Dishonesty**.

Upon checking on the documents and evidences at hand, the Committee noticed that the complaint submitted by Dr. Maria Vanessa E. Gabunada was not in Affidavit format and was not notarized. Hence, the Committee decided to write a letter addressed to Dr. Gabunada requesting her to submit a notarized Complaint Affidavit regarding her allegations against Dr. Rose P. Capulla together with the supporting documents/evidences such as copy of her communication with Dr. Hope S. Yu, Director, Cebuano Studies Center of the University of San Carlos, and a copy of her dissertation within three (3) days from receipt of the letter. On May 2, 2024, the Committee sent a formal letter addressed to Dr. Gabunada regarding the above-mentioned request, hereto attached as **Annex "B"**.

The Committee further decided writing a letter to the Human Resource Management Office inquiring if Dr. Rose P. Capulla included in her claim in JC3 the alleged plagiarized article, "Ang Lunan ng Hubad: Cebuanong Salin sa Filipino". On May 6, 2024, the Committee sent a formal letter addressed to Ms. Honey Sofia V. Colis, Director for Human Resource Management Office requesting a certification relative to the above-mentioned query, hereto attached as **Annex "C"**.

On May 6, 2024, the Human Resource Management Office issued a Certification stating that there was no claim executed by Dr. Rose P. Capulla particularly on the article entitled "Ang Lunan ng Hubad: Cebuanong Salin sa Filipino" in the automated SUC Faculty Position Reclassification System (SFPRS) during the implementation of DBM-CHED Joint Circular (JC) No. 3 series of 2022 for faculty submission of documentary requirements, hereto attached as **Annex "D"**.

On May 10, 2024, the Committee received the notarized Complaint Affidavit of Dr. Maria Vanessa E. Gabunada with attached annexes, hereto attached as **Annex "E"**.

In the afternoon of May 10, 2024, Dr. Rose P. Capulla received a letter from the Committee requesting her to submit an answer/explanation on the allegations stated in the Complaint Affidavit of Dr. Maria Vanessa E. Gabunada and a copy of the allegedly plagiarized published article on or before May 14, 2024, from receipt of the letter, hereto attached as **Annex "F"**.

Based on the Complaint Affidavit submitted by Dr. Maria Vanessa E. Gabunada, she allegedly stated that Dr. Rose P. Capulla was referred by Dr. Hope Yu regarding data about Cebuano translations. With the said referral, Dr. Capulla contacted Dr. Gabunada through messenger and borrowed the latter's dissertation last February 8, 2021. All the data that Dr. Capulla asked about the Cebuano translations can be found in Dr. Gabunada's dissertation.

Dr. Maria Vanessa E. Gabunada found out that Dr. Rose P. Capulla published an article last November 2023 in Daluyan Journal of UP Diliman entitled "Ang Lunan ng Hubad: Cebuanong Salin sa Filipino The place of Hubad: On Cebuano Translation to Filipino". Dr. Gabunada highlighted the portions of Dr. Capulla's published article of which were lifted from her dissertation.

It was also stated in the complaint affidavit that majority of the data including tables and analysis of Dr. Rose P. Capulla's published article was copy pasted from Dr. Maria Vanessa E. Gabunada's dissertation. Highlighted portions will show that Dr. Gabunada's dissertation was plagiarized by Dr. Capulla.

On May 13, 2024, the Committee sent an email to Dr. Rose P. Capulla requesting her to submit a notarized Reply Affidavit to the aforesaid Complaint Affidavit, hereto attached as **Annex "G"**.

During the May 15, 2024 Preliminary Investigation Committee's meeting, the Committee discussed on the implication of Dr. Rose P. Capulla's conduct and what action should be taken. The Committee further decided to ask a copy of the Scholarship Contract of Dr. Rose P. Capulla from Ms. Ma. Fe Gayanilo of the Learning & Development Office to check the guidelines of conduct stipulated in the Scholarship Contract that a faculty scholar should observe.

It was also discussed during the aforesaid Committee meeting that Dr. Rose P. Capulla should be furnished with copies of the annexes with cover letter in the Complaint Affidavit of Dr. Maria Vanessa E. Gabunada and given a deadline or an extension of three (3) working days upon receipt of the letter to submit her reply/explanation and other relevant documents. The Preliminary Investigation

Committee sent the letter to Dr. Rose P. Capulla on the same date, hereto attached as **Annex "H"**.

On May 22, 2024, the Committee sent another letter to Dr. Rose P. Capulla instructing her to submit a notarized Reply Affidavit. However, Dr. Capulla asked for an extension of time to file her Reply Affidavit, hereto attached as **Annex "I"**.

On May 29, 2024, the Committee met again and learned that Dr. Rose P. Capulla failed to submit her Reply Affidavit on May 29, 2024.

Unfortunately, Dr. Rose P. Capulla failed to submit her Reply Affidavit to the Preliminary Investigation Committee until the 3rd Committee's meeting on May 29, 2024. Dr. Capulla forwarded a copy through e-mail of the Entry of Appearance with Motion for Extension of Time to File Reply Affidavit dated May 28, 2024, from her lawyer Atty. Emmanuel G. Golo requesting an extension of ten (10) days from receipt of notice to submit the required reply affidavit, hereto attached as **Annex "J"**.

Based on the Civil Service Commission rules on cases, the Committee is in the preliminary stage and preliminary investigation is not subject to appeal.

Based on the **2017 Rules on Administrative Cases in The Civil Service (2017 RACCS)**, under **Rule 4 – Preliminary Investigation**, to wit:

"xxx

Section 19. How conducted. *Preliminary Investigation may be conducted in any of the following manner: a) requiring the submission of counter affidavit or comment and/or other documents from the person complained of within five (5) days from receipt of the complaint which is sufficient in form and substance; b) ex-parte evaluation of the records; or c) clarificatory meeting with the parties to discuss the merits of the case.*

xxx"

The Preliminary Investigation Committee accepted and considered the request of extension of time to file reply affidavit by the respondent's lawyer, but the Committee agreed to give five (5) days non-extendable period for respondent to file her reply affidavit. Failure to submit the aforesaid reply affidavit, the Preliminary Investigation Committee will make its findings/recommendation report based on the evidences at hand. The Committee will send a reply letter to the respondent's lawyer granting the extension of time to file respondent's reply affidavit **five (5) non-extendable days** from receipt of the letter.

On May 30, 2024, the Committee sent a letter addressed to the University President requesting for an additional extension of time to submit the committee's findings and recommendation report or investigation report on or before **June 30, 2024**, hereto attached as **Annex "K"**.

On June 1, 2024, the Committee sent a Reply Letter dated May 31, 2024 through LBC and on June 4, 2024 through registered mail addressed to Atty. Emmanuel G. Golo giving him five (5) days non-extendable period from receipt of this letter within which to file the aforesaid Reply Affidavit, hereto attached as **Annex "L"**.

On June 21, 2024, Dr. Maria Vanessa E. Gabunada forwarded to the Committee the thread of emails between her and DALUYAN regarding the action of DALUYAN on her plagiarism complaint against Dr. Rose P. Capulla's publication hereto attached as **Annex "M" to "M-4"**.

Dr. Maria Vanessa E. Gabunada also forwarded to the Committee a copy of the letter from Daluyan dated January 22, 2024, acknowledging her email regarding the similarity of the data and analysis in her dissertation book, with Dr. Rose P. Capulla's publication, hereto attached as **Annex "N"**.

Together with the email threads with Daluyan, Dr. Maria Vanessa E. Gabunada forwarded to the Committee a copy of the letter dated June 18, 2024, from Daluyan informing her on the Decision for Retraction of Publication of Dr. Rose P. Capulla, hereto attached as **Annex "O"**.

On July 1, 2024 Preliminary Investigation Committee's meeting, the members of the Committee were informed that Dr. Rose P. Capulla through its counsel failed to submit the required Reply Affidavit. Hence, the Committee decided to proceed with their findings/recommendation on the aforesaid complaint based on the evidences at hand. The Committee unanimously agreed on the charge of *Serious Dishonesty* against Dr. Rose P. Capulla for committing plagiarism.

Under the ***Civil Service Commission (CSC) Memorandum Circular No.13, S. 2021*** of the Revised Rules on the Administrative Offense of Dishonesty, to wit:

"xxx

Section 3. Circumstances Constituting the Administrative Offense of Serious Dishonesty.

The presence of any one of the following attendant circumstances in the commission of the dishonest act constitutes the administrative offense of Serious Dishonesty:

- a. *The dishonest act caused serious damage and grave prejudice to the government such as when the integrity of the office is tarnished, or the operations of the office are affected.*
- b. *The respondent gravely abused his/her authority in order to commit the dishonest act.*
- c. *Where the respondent is an accountable officer, the dishonest act directly involves property, accountable forms or money for which he/she is directly accountable and the respondent shows an intent to commit material gain, graft and corruption.*
- d. *The dishonest act exhibits moral depravity on the part of the respondent whether or not said act was committed in the performance of his/her duties.*
- e. *The dishonest act involves a civil service examination irregularity of the civil service eligibility, such as, but not limited to, impersonation, cheating and use of crib sheets.*
- f. *The dishonest act related to the respondent's employment such as but not limited to misrepresentation on his/her qualifications as no education, experience, training and eligibility in order to qualify for a particular position, and/or the submission of fake and/or spurious credentials.*
- g. *Other analogous circumstances.*

xxx"

In the aforesaid complaint, copying or taking credit for someone's words and ideas, either in purpose or accidentally through failure to cite sources is considered plagiarism and fall into *Serious Dishonesty*.

Findings:

The Preliminary Investigation Committee discussed and examined all the evidences that were presented and gathered, and despite enough time given to Dr. Rose P. Capulla within which to submit her Reply Affidavit, the latter still failed to submit the aforesaid Reply Affidavit. The Preliminary Investigation Committee agreed to give their decision on the administrative offense violated by Dr. Capulla based on the evidences at hand.

The decision of the editors of the Daluyan Journal to retract the publication of Dr. Capulla is an indication that unethical practice like plagiarism is evident (<https://publicationethics.org/retraction-guidelines>).

After thorough discussion and deliberation, the Preliminary Investigation Committee believes that a *prima facie* case is present in this plagiarism complaint against Dr. Rose P. Capulla for copying majority of the data including tables and analysis from Dr. Maria Vanessa E. Gabunada's dissertation and translate it into Filipino.

WHEREFORE, the Preliminary Investigation Committee hereby recommends that Dr. Rose P. Capulla be charged of *Serious Dishonesty* for committing *Plagiarism* by taking and using another person's work and claiming it, directly or indirectly, as her own. Furthermore, copying ideas or words created by somebody or from one's own earlier research, and aiming to publish such work without properly referencing the original writer and paper is also plagiarism. In addition, plagiarism takes different forms, from literal copying to paraphrasing the work of another. Lastly, it is an ethical offense by stealing someone's intellectual property. VSU faculty members should uphold integrity in the conduct of research and adhere to ethical standards in publication and knowledge generation.

Furthermore, to avoid this incident from re-occurring in the future, the Preliminary Investigation Committee recommends that the faculty members are reminded not to copy or take credit for someone else's words or ideas, either on purpose or accidentally through failure to cite sources.

DR. IVY C. EMNACE

Chairman

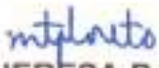
Preliminary Investigation Committee

ATTY. RYSAN C. GUINOCOR

Member

DR. MOISES NEIL V. SERIÑO

Member

DR. MA. THERESA P. LORETO

Member

CAROLINE B. ANDUYAN

Secretary

VISAYAS
STATE UNIVERSITY

OFFICE OF THE
PRESIDENT

4 April 2024

MEMORANDUM NO. 306
Series of 2024

T O: Dr. Ivy C. Emnace - Chairperson
Dr. Moises Neil V. Serino - Member
Dr. Ma. Theresa P. Loreto - Member
Atty. Rysan C. Guinocor - Legal Officer
Ms. Caroline Anduyan - Secretary

R E: Complaint of Dr. Ma. Vanessa E. Gabunada

With Dr. Ivy C. Emnace as Chairperson, please constitute yourselves into a committee to conduct a preliminary investigation of the attached complaint of Dr. Ma. Vanessa E. Gabunada against Dr. Rose P. Capulla for plagiarism of her publication.

Please submit your findings and recommendation on or before April 30, 2024.

PROSE IVY G. YEPES
President

VISAYAS
STATE UNIVERSITY

RESEARCH
OFFICE

Annex "B"

May 2, 2024

Dr. Maria Vanessa E. Gabunada
Head
Department of Arts, Languages, & Literature
Visayas State University
Visca, Baybay City, Leyte

Dear Dr. Gabunada:

In connection with your complaint filed against Dr. Rose P. Capulla, the Preliminary Investigation Committee requested you to submit a notarized Complaint Affidavit regarding your allegations against Dr. Capulla together with supporting documents/evidences such as a copy of your communication with Dr. Hope S. Yu and a copy of your dissertation within three (3) working days from receipt of this letter.

Thank you.

Very truly yours,

IVY C. EMNACE

Director for Research
Chairman, Preliminary Investigation Committee

VISAYAS
STATE UNIVERSITY

RESEARCH
OFFICE

Annex "C"

May 6, 2024

MS. HONEY SOFIA V. COLIS
Director
Human Resource Management Office
Visayas State University
Visca, Baybay City, Leyte

Dear Ms. Colis,

In connection with the Memorandum No. 306, Series of 2024 dated April 4, 2024, Re: Complaint of Dr. Ma. Vanessa E. Gabunada against Dr. Rose P. Capulla, as Chairperson of the preliminary investigation committee, the committee would like to inquire from your good office if Dr. Capulla claimed in her Joint Circular No.3 (JC3) the article entitled "Ang Lunan ng Hubad: Cebuanong Salin sa Filipino". If yes, the committee would also like to request a certification relative to this. We would also appreciate it if you could provide us other relevant evidence such as a signed form containing the title of said article as part of the requirements for JC3.

The committee needs these documents as part of conducting the preliminary investigation of the aforesaid complaint.

Hoping for your kind assistance on this matter.

Thank you.

Very truly yours,

IVY C. EMNACE
Director for Research
Chairman, Preliminary Investigation Committee

CERTIFICATION

To Whom It May Concern:

This is to certify that based on the revisit of the account of Dr. Rose P. Capulla in the automated *SUC Faculty Position Reclassification System* (SFPRS) during the implementation of DBM-CHED Joint Circular (JC) No. 3 series of 2022 for faculty submission of documentary requirements, there was no claim particularly on the article entitled "*Ang Lunan ng Hubad: Cebuanong Salin sa Filipino*".

Certifying further that based on records of this office there was no signed form containing the title of said article as part of the requirements for JC No. 3.

Done this 6th day of May 2024 at VSU, Visca, Baybay City, Leyte.

HONEY SOFIA V. COLIS
Director

COMPLAINT AFFIDAVIT

I, **MARIA VANESSA ESTILLORE GABUNADA**, of legal age, a Filipino citizen, married and a resident of Brgy. Pangasugan, Babay City, Leyte, Philippines, after having been duly sworn to in accordance with law, hereby depose and say, THAT:

1. I am an Associate Professor at the College of Arts and Sciences in the Visayas State University – Main Campus (VSU Main);
2. That during my Doctor of Philosophy in English Language Literature at the Ateneo de Manila University Graduate School, my dissertation was entitled "The Politics of Translation in the Creation, Production, and Canon Formation of Translated Cebuano Literature from the Post-War to Present" which was approved last November 22, 2017 by the panelist, adviser and the Dean. Attached herewith is the Original Dissertation Book which I marked as Annex A and the Approval Sheet found on page iii of the said Dissertation Book which I also marked as Annex B;
3. I was able to publish "Kritika Kultura" at the SCUPOS/ISI Index last February 2019 while the "UNITAS" was published in MLA Index last August 2022. Kritika Kultura was a capsulized version of my dissertation from Chapters 1 to 5. While "UNITAS" was the whole Chapter 2 of my dissertation.
4. That, Dr. Hope Yu, who was the Director of the Cebuano Study Center and one of the members of the committee of my dissertation referred Mrs. Rose Pascual Capulla, fellow colleague in the College of Arts and Sciences of the VSU Main to me regarding data about Cebuano translations. Attached herewith are screenshots of the email thread from Dr. Hope Yu which will prove that Dr. Hope Yu only referred Mrs. Rose to me which I also marked as Annex C and series.
5. With the said referral, Mrs. Rose Pascual Capulla contacted me through messenger and borrowed my dissertation book last February 8, 2021. All the data that she was asking about the Cebuano translations can be found in my dissertation book. Attached herewith are the screenshots of our conversation which will prove that Mrs. Capulla borrowed my dissertation book, which I also marked as Annex D and series.
6. I later found out that Rose Pascual Capulla published an article last November 2023 at Daluyan Journal in UP Dilliman entitled "Ang Lunan ng Jubad: Cebuanong Salin sa Filipino The Place of Hubad: On Cebuano Translation to Filipino" last October 18, 2023. Attached herewith is a copy of the published article of Rose Pascual Capulla, the highlighted portions of which were taken from my dissertation. Which I also marked as Annex E and series;
7. Unfortunately, upon careful perusal of Rose Pascual Capulla's published article, majority of it was taken from my dissertation including tables and analysis. Attached herewith is a matrix of my dissertation and Mrs. Capulla's published article marked as Annex F and series. Highlighted portions will show that my dissertation was plagiarized by Mrs. Capulla;
8. I am executing this Complaint-Affidavit to attest to the veracity of the foregoing facts and circumstances, with prayer that the Visayas State University order the necessary sanction against respondent in line with the University Code and Core Values.

IN WITNESS WHEREOF, I have hereunto set my hand this 9th day May 2024 in Ormoc City, Leyte, Philippines.

MARIA VANESSA ESTILLORE GABUNADA

Affiant

PRC ID No. 1048232

Valid until March 07, 2027

SUBSCRIBED AND SWORN TO before me this 9th day May 2024 in Ormoc City, Leyte, Philippines, with affiant exhibiting to me a competent proof of her true identity, pertinent details of which are indicated below her name.

GEOFFREY RAINIER O. CARTAGENA

Notary Public

Ormoc City, Kauswagan, Misamis-Oriental

Merida and Isabel, Leyte

Until December 31, 2024

Commission No. ORM-22-10-019

Damiana St., Ormoc City

Attorney's Roll No. 82598

PER No. 7872878, issued on

January 2, 2024, Ormoc City

IBP O.R. No. 381436, 12/29/2023

TIN 417-890-740-000

MCLE Exemption Bar Matter

No. 856, Sec. 3(a)

Doc. No. MM
Page No. 35
Book No. II
Series of 2024

APR 1964

A

**THE POLITICS OF TRANSLATION IN THE CREATION, PRODUCTION,
AND CANON FORMATION OF TRANSLATED CEBUANO
LITERATURE FROM THE POST-WAR PERIOD
TO PRESENT**

BY

MARIA VANESSA ESTILLORE-GABUNADA

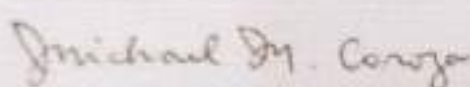
**ATENEO DE MANILA UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL**

2018

The Faculty of the Department of English, School of Humanities, Ateneo de Manila University ACCEPTS THE DISSERTATION entitled:

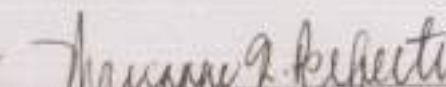
**THE POLITICS OF TRANSLATION IN THE CREATION, PRODUCTION,
AND CANON FORMATION OF TRANSLATED CEBUANO
LITERATURE FROM THE POST-WAR PERIOD
TO PRESENT**

submitted by Maria Vanessa Estillore-Gabunada, in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in English Language and Literature.

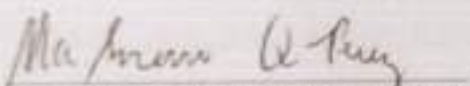
MICHAEL M. COROZA, Ph.D.

Member

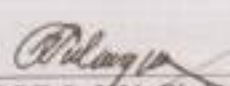
MARIANNE RACHEL G. PERFECTO, D. A.

Member

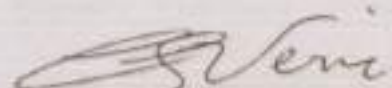
MA. SOCORRO Q. PEREZ, Ph.D.

Member

HOPE S. YU, Ph.D.

Member

CHARLIE S. VERIC, Ph.D.

Adviser

JONATHAN O. CHUA, Ph.D.

Dean, School of Humanities

Grade: B (Average)

Date: November 22, 2017

C

Fwd: Inquiry about HUBAD (Cebuano Translation) Topic

External

Add label

Hope Yu 12/4/2023

to me, Maria ▾

Dear Dr. Vanessa,

Thank you for contacting me regarding Ms Capulla.

This is the email thread of the exchange we had. I referred her to you since you already did a study. Also, as you very well know, I am also not a librarian.

Thank you and stay safe and well.

Sincerely,
Hope

—— Forwarded message ——

From: **Rose Capulla** <rose.capulla@vsu.edu.ph>

Date: Mon, Feb 8, 2021 at 6:04 PM

Subject: Re: Inquiry about HUBAD (Cebuano Translation)
Topic

To: Hope Yu <lmongpaglaum@gmail.com>

Ma'am Hope,

Thanks Ma'am. I had already read her dissertation and cited some of her works. Her study was focused on the politics of translation and our professor told me I have to look into: 1) Cebuano literary works that have been translated into Filipino or English Cebuano works that have been translated also to Filipino and who are the translators

C-1

----- Forwarded message -----

From: **Rose Capulla** <rose.capulla@vsu.edu.ph>

Date: Mon, Feb 8, 2021 at 6:04 PM

Subject: Re: Inquiry about HUBAD (Cebuano Translation)
Topic

To: Hope Yu <lmongpaglaum@gmail.com>

Ma'am Hope,

Thanks Ma'am. I had already read her dissertation and cited some of her works. Her study was focused on the politics of translation and our professor told me I have to look into: 1) Cebuano literary works that have been translated into Filipino or English Cebuano works that have been translated also to Filipino and who are the translators (I was told by our professor that I will not put a timeline, so it really depends on the available data that you have in the Center; 2) What are the obstacles and problems that have been encountered in the continued works of Cebuano translation; 3) How to describe the whole Cebuano Translation as per studies of the Cebuano Studies Center?

I am trying to reach Dr. Vanessa Gabunada, my colleague, maybe she could also help me with some of the data Ma'am.

Thank you Ma'am.

Rose Capulla

On Mon, Feb 8, 2021 at 4:23 PM Hope Yu
<lmongpaglaum@gmail.com> wrote:

Dear Ms Capulla,

I think one of your colleagues at Visca has written a dissertation on translation - Dr. Vanessa Gabunada. Try to contact her. You can start with that and work on the updates.

Sincerely,
Hope

Rose

Active Now

FEB 8, 2021 AT 5:27 PM

Hello Van good afternoon

Doc Hope Yu referred me to you

Good afternoon M

She just emailed me right now.
Actually I emailed to Maam Rose.

← You replied

Doc Hope Yu referred me to you

Wow. Hahaha. Unsa diay ni
Ma'am? Regards to Doc Hope Yu.

Van di ba nagkita ta sa Utod dre? I
think that is a good sign.

My topic sa ako isa ka course work
kay HUBAD

Magdalumat mi ani

← You replied to Rose

Van di ba nagkita ta sa Utod dre?
I think that is a good sign.

Yes Ma'am. Pag Saturday.
Nagkita ta while hatod
naghatod to ACS

Message

Rose

Active Now

so naa nako paper pero i need data gyud

About unsa man ni Ma'am?

FEB 8, 2021 AT 5:48 PM

Bale ang ako lang is the issue of marignalization...

Van alegre kay ngZoom ko ni Maam Rakki nya nibalos sad ko ni Maam Hope pero la sa nko gisend. Bale mao ni ako need na data.

Sa pag-aaral na ito, sasagutin ang mga sumusunod na suliranin: 1) Ano ang mga salin sa mula sa Cebuano at Ingles na nailathala sa Filipino? 2) Ano ang mga naging hadlang o mga problemang kinakaharap sa pagpapatuloy ng gawaing pagsasaling bernakular? 3) Ano ang papel ng tagasaling bernakular bilang marhinalisadong sektor ng lipunang Pilipino? Overall question. Paano ilalarwan ang mga gawain ng pagsasaling bernakular?

Naa ka ani na data Van? I hope naa.

FEB 8, 2021 AT 6:06 PM

Message

Rose

Active Now

FEB 8, 2021 AT 6:06 PM

D-2

Ma'am Hope,

Thanks Ma'am. I had already read her dissertation and cited some of her works. Her study was focused on the politics of translation and our professor told me I have to look into: 1) Cebuano literary works that have been translated into Filipino or English Cebuano works that have been translated also to Filipino and who are the translators (I was told by our professor that I will not put a timeline, so it really depends on the available data that you have in the Center; 2) What are the obstacles and problems that have been encountered in the continued works of Cebuano translation; 3) How to describe the whole Cebuano Translation as per studies of the Cebuano Studies Center?

I am trying to reach Dr. Vanessa Gabunada, my colleague, maybe she could also help me with some of the data Ma'am.

Just sent this now Van...

Naa ko ani nga data, Ma'am.

Wow

Message

Rose

Active Now

D-3

Wow

Salamat au Van...

I have to work on this for 3 days...

Bale naa nako intro ug thoeries ang isa sa "polysystem ni Zohar" etc nya motouch sad ko sa Nilo Ocampo wa pko kabasa, nya si 4 decades of translation ni antonio lilia or nabali ka ko ani kay di ko ka access naa ka ani Van?

Ako ipada kang Ma'am May akong dissertation ugma puhon Ma'am para makita nimo ang data

You replied to Rose

Bale naa nako intro ug thoeries ang isa sa "polysystem ni Zohar" etc nya motouch sad ko sa Nilo...

I think fit na "polysystem ni Zohar" sa imong paper Ma'am

Dili ko familiar ni Nilo Ocampo ug Antonio Lilia, Ma'am

FEB 8, 2020

6:30 PM

Message

Rose

Active Now

FEB 8, 2021 AT 6:30 PM

0-4

Hala Van kaila gyud ka nila nya nibasa ko perte nako pagsabot kay la gyud ko earth ani ni Zohar. Pastilan ani Phil Studies hehe actually Van last yr pa ko ani HUBAD na topic kay niask gyud ko ni Sir Yum unsa ako idalumat. Nya sige nako basa ani pero la ko kabalo asa ko padulong so ato jan ngask na gyud ni Maam Rakki, Van...

Van salamat au nga dako as in...

FEB 8, 2021 AT 7:09 PM

You replied to Rose

Van salamat au nga dako as in...

Way blema Ma'am. Happy to help

FEB 8, 2021 AT 7:23 PM

Lageh I know you...

Van

Van ako ra moara sa DLABS ugma buntag kay moadto daw sila May sa Maasin.

Message

Rose

Active Now

FEB 8, 2021 AT 7:23 PM

D-5

Lageh I know you...

Van

Van ako ra moara sa DLABS ugma
buntag kay moadto daw sila May sa
Maasin.

You replied to Rose

Van ako ra moara sa DLABS
ugma buntag kay moadto daw
sila May sa Maasin.

Cge Ma'am. Maayo nun para
makadiscuss ta. See you
tomorrow, Ma'am.

FEB 8, 2021 AT 9:42 PM

See you Van

FEB 11, 2021 AT 9:24 PM

Van good morning for tomorrow.
Ask lang ko daan if naa ba mga
literature na nasulat sa English sa
mga Cebuano writers?

Rose unsent a message

TY au sa explaina ↓ ni Zohar. Ako
otro bago nakasabit nako then

Ang Lunan ng Hubad: Cebuanong Salin sa Filipino

E

The Place of Hubad: On Cebuano Translation in Filipino

ROSE PASCUAL-CAPULLA

rose_capulla@dlsu.edu.ph

Visayas State University

ABSTRAK

Ano ang hubad sa kontekstong panitikang Cebuano? Sa papel na ito, dadalumatin ang Cebuanong salitang hubad upang malaman ang kasangkapan ng salitang ito. Sa paglalantad ng kasaysayan, napauwi sa marhinalisadong posisyon sa larangan ng panitikan ng Pilipinas ang Cebuanong panitikan dahil sa pagsiklab ng Ikalawang Digmaang Pandaigdig at hanggang sa magkaroon ng mga pagsasalin sa dekada 70 sa pagbisita ng mga Cebuanong iskolar upang mapagtagumpayan ang pagiging marhinalisado nito. Sa pagsasalin, kinilala ang Cebuanong panitikan sa larangan ng panitikan ng Pilipinas dahil may mga paglathala na ng mga kanonisadong proyekto ng panitikang Cebuano. Sinilyusat sa pag-aaral ang produksiyon ng proyektong pagsasalin ng panitikang Cebuano, mga naisaling panitikang Cebuano sa Filipino ng nailathala mula 1970–2010, sinuri ang mga hadlang o problemang kinakaharap sa mga tagasaling bernakular at papel ng marhinalisadong tagasaling bernakular. Ang politika ng pagsasalin ang isa sa mga sanhi na may malaking impluwensiya sa produksiyon at paghoo ng kanon ng isinialing panitikang Cebuano maliban sa kakulangan ng pondo at pagiging marhinalisado ng mga tagasalin. Gamit ang teoryang pagsasalin sa post-koloniyal ni Andre Lefevere, kinikilala ang mga constituency na kumolontrol sa proseso ng produksiyon at sinisiyasat ang adyenda sa likod ng produksiyon ng mga proyekto sa pagsasaling panitikan ng mga Cebuano. Ginamit naman ang teorya ni John Guillory ng kanon, ang argumento ni Barbara Herrnstein sa “halaga/etabwasyon” kung paano naimpluwensiyahan ng pagsasalin ang paghoo ng alternatibong kanon ng panitikang Cebuano at ang teorya ni Etmaz Zohar.

Mga Susang Salita: hubad, proyektong pagsasalin, paglathala, marhinalisado

What is *hubad* in the context of Cebuano literature? This paper delves deeply into the word *hubad* to show its appropriateness in the context of translation. Tracing back history, Cebuano literature has been relegated to a marginalized position in the Philippine literary field due to the outbreak of World War II, until translations arose in the 1970s due to the efforts of Cebuano scholars to overcome its marginalized position. Through translation, Cebuano literature started to be acknowledged in the Philippine literary field, as there were already publications of canonized translation projects of Cebuano literature. The study reviewed the production of Cebuano literature translation projects. The translated Cebuano literature in Filipino published from 1970–2010, examined the hindrances or problems faced by vernacular translators, and the role of vernacular translators as being marginalized. Politics in translation is one of the barriers which is very influential in the production and canon formation of translated Cebuano literature, then lacking funds and marginalization of the vernacular translators. Using the postcolonial translation theory of Andre Lefevere, the constituencies that control the production process are identified, and the agenda behind the production of Cebuano literature translation projects. John Guillory's theory of the canon and Barbara Herrnstein Smith's argument of "value/evaluation" is employed on how translation has influenced the formation of an alternative canon while using Itamar Zohar's theory.

Keywords: *hubad*, translation projects, publication, marginalized

ANG LUNAN NG HUBAD: PAGSASAKASAYSAYAN SA POLITIKA NG PAGSASALIN SA PANITIKANG CEBUANO

Umago ang pagsasalin sa iba't ibang bahagi ng mundo at nakatadhangang magpapatuloy ito hanggang sa ikadalawampung isang siglo. Kuwento ng tagumpay ang pagsulong ng Pag-aaral ng Pagsasalin bilang disiplina sa dekada 80 bagaman sinitanda na ito ng sibilisasyon. Translation sa Ingles, translatio sa Latin, at *hubad* naman sa Cebuano ang pagsasalin. "*Hubad*" is a better word for translation than the Tagalog *salin* (Mojares, 1975, 20). *Salin* means "to transfer" while "*hubad*," on the other hand, has a richer signification: it means to solve a puzzle, to unravel a mystery, to disentangle what is entangled, to undress (Mojares, 1975, 20). In this last sense, it is probably true that it is related to the Tagalog *hubad*, meaning "undressed, bare, or naked" (Mojares, 1975, 20). Mas matindi lung dadalamin ang *hubad* sa Cebuano sapagkat masaring hubarin ang nakatagong misteryo—ang pinakamatalim, pinakamatayog, at hindi maigpawon o di kaysa tatanggulan ng tali ng

tagahubad ang nakagapos o nakadenang texto upang palayuin ito. Kung ibugmay ang salitang *hubad* sa Cebuano sa salitang *hubad* sa Tagalog na ibig sabihin ay "walang damit paltas," sa konteksto ng pagsasalin, parang tinanggalan ng "sapiot" ng tagasalin ang orihinal na teksto upang lubos na malantad sa kanya ang buong kahulugan nito nang sa gayon, mali niya itong masasaplatan ng ibang angkop na damit ang *lawas* (katawan) ng teksto. Pwede itong tulay sa pagresolba ng/sa konutatibong kahulugan ng salitang *hubad* sa Cebuano via *à-via* "*hubad*" sa Tagalog.

Sa pagdalumat ng *hubad*, inugmay ito sa pagsasakasaysayan sa politika ng pagsasalin sa panitikang Cebuano sa Filipino na siyang pokus sa pag-aaral. Tatalakayin ito sa pamamagitan ng pagsunuri sa paglikha, produksiyon, at pagbuo ng alternatibong kanon sa isinaling panitikang Cebuano. Pagsasalin sa Filipino lamang ang tuon sa pananaliksik upang matugunan ang pagpapahalaga sa wikang pambansa. Tingnan din ang mga hadlang sa larang ng pagsasalin ng Cebuano pang panitikan maliban pa sa ilang mga problemang kinabara sa pagsasalin nito sa Filipino. Binanggit din

sa artikulo ang ilang mga mungkahi upang matagpuan ang mga problema sa pagsasalin ng Cebuano ng panitikan. Ginamit ang ilang mga teoryang magpapaliwan sa mga usapin tungkol sa pagsasaling probinsyal.

Makikita ang mga layunin sa pagsasalin sa mga depinisyon nito sa kontekstong panitikang Cebuano. Sa pagdalumat sa *hubad*, ginagamit ang maraming termino upang mahuli ang kahulugan ng pagsasalin: *rendered into Cebuano*; *given a pagugitlan or 'retold'*; *given a 'culled' or 'gleaned'*; at *given a 'translated'* (Mojares, 1990, 80). To translate in Cebuano, therefore, means to bare, manifest, or reveal and it involves not only the act of having, of exposure, itself, but, more important, the concept of its consequence, of the beholder or listener becoming knowledge-filled, his/her learning increased" (Mojares, 1990, 80). Nangangahulugan ang depinisyon ito na ang pagsasalin ay paglalantad o pagpapahayag—ilang pahayag ng kailangang "magbunyag" ang kaisipan upang mabatid ng mga Cebuano at ng mga di-Cebuano ng mambabasa.

Ilang uri ng pagsasaling naiiba sa pangkaraniwan at pangkalahatang konsepto ng pagsasalin ang pagsasaling pampantikan na sumasalamin ng malalim na imahinasyon ng mga may-akda at kung papaano nila tinutignan "ano kaya ang mundo, hindi kung ano ang mundo."

Mga pasailita at pasulat na mga pamulat ang panitikang Cebuano, ang salita ng ilang kapat ng populasyon ng Pilipinas na naninirahan sa ilang bahagi ng Leyte gaya ng Baybay City at Ormoc City, Cebu, Siquijor, Bohol, Negros Oriental, at Mindanao. Mayaman ang Cebu sa pasailitangtradisyon gaya ng alamat, kuwentong bayan at mga mapanlokang kuwento ni Juan Posong, patulang anyo gaya ng *harito* (shaman's prayers), *suray* (verses), *igwa* (riddles), at penultihan (proverbs) bago dumating ang mga mananakop na Kastila ayon sa Heswitant ni Padre Francisco Alzina (1968). Maliban pa rito, mayroon ding *balak* (pangkaranwang anyo ng tula) na paborito ng mga Bisaya, ang *balagbay* o *sambingay* (may tayutay), *balitara*, at *kulintang hari* (duplo).

KASAYSAYAN NG PANITIKANG CEBUANO

Tinukoy bilang *Golden Age of Cebuano Letters* ang panahong 1900–1940 (Alburo, 1998, ii). Sa panahong ito, nakaranas ng mga paghahambing ng kultura

ang kalakhang Cebu dahil sa panibagong pananakop ng Amerikano at pagulong ng kultura at politika nitong nagpabago sa pang-ekonomiya at pansosyal na sitwasyon sa loob ng apat na dekada, gayundin sa pag-usbong ng nasyonalismo. Ginamit ang bernakular sa mga pamulat ng mga kabatsang makabansa para sa inasasin na *Kalayaan*. Mula 1900 hanggang sa pagsiklab ng digmaan sa Pasipiko, nariyan ang mga pahayagang *El Nuevo Dia* (1900), *Ang Suga* (1901–1911) at umahot ito sa TIR. Samantala, ang *Comunioran*, *La Precursor*, *La Revolution*, *Bag-ong Kusog*, *Ang Freeman*, *Babaye*, *Nasud*, *Bisaya* naman ang mga publikasyon ayon kay De la Cerna (2018). Dahil dito, diinagisa ang mga makata, balos 13,000 ang mga tulang nagawa at ang "Hikalintan" at "Pag-usura" (1929) ni Vicente Razudo (1908) ang naging modelo sa panulaon na makikita sa tradisyon ng panulaang Cebuano (Alburo, 1993, 1). Mayroong 1,081 na mga makata na sumulat para sa *Bag-ong Kusog* (De la Cerna, 2018, 1). Mahalaga sa paglago ng panitikang Cebuano ang paglunsad ng magasing *Bisaya* noong dekada 30 sa pamamagitan ng mga publikasyon ni Ramon Roces (Alburo, 2015, 2). Naging behikulo ito na makikita ang panitikang Cebuano sa labas ng rehiyon nang nailathala ang magasing *Bisaya* sa Manila.

Naging sagilanan o maikling kuwento ang mga naratibong tubuyan, halimbawa nito ang "Morning" (1901) ni Vicente Sotto, ang "father of Cebuano letters" at sa kalaunan'y naging sagilambong o nobela (Alburo, 2015, 2). Nakatulong din ang palagiang paglathala sa pagusbong ng panitikang mga akda ng mga manunulat sa tatlong dekada bago ang ikalawang Digmaang Pandaigdig. Nabasa ang galing ng mga Cebuano ng manunulat mula sa mga naunang pagsasalin sa mga kuwentong-katha sa Europa at mga panggagaya sa modelo ng Amerikano gaya ng mga gawa nina Juan Villagonzalo, Uldarico Alviola, Angel Edemecio, Flaviano Boquencosa, Sulpicio Osorio, Nicolas Rafeis, at iba pa. Sa dala naman may paghabago rin (Alburo, 2015, 2). Ang kombinasyon ng pansosyal na kritisismo at pang-aliw ang mga naging popular gaya ng mga gawa nina Rodriguez, Piux Kabahar, at Florentino Borromeo (Alburo, 2015, 2).

Subalit nagamabala ang kasaysayan ng panitikan dahil sa ikalawang Digmaang Pandaigdig kaya hindi naitaguyod ang gawing pampantikan. Nagresulta ito ng pagbaba ng paglathala ng panitikan dahil sa haloslangan

ng mga peryodiko para sa mga manunulat na Cebuano at naging marhinalisado ang kumintang mga gawa/obra. Ang pagsulputan ng bagong heneryasyon ng mga Pilipinong ural sa Ingles ang may kapakanan at dahil naging prestijiyoso ang Ingles, dumami ang produksiyon nito (Mojares, 1990, 77). Ito na ang umpisa ng paghaba sa kalidad ng panitikang Cebuano maliban pa sa paghaba ng bernakular na paglathala. Sa kabila ng lahat, nangunguna pa rin ang *Bisaya* ng *Litwayway Publications, Inc.*, kaya mula dekada 70 hanggang sa kasalukuyan, ang *Bisaya* ang pinakakanyag na behikulo sa Cebuanoang panulat (Mojares sa papel ni Gabunada, 2018, 4).

Bagaman sa pangyayaring ito, napunan naman ang paghaba ng paglathala ng panitikang Cebuano sa pagbuo ng organisasyon ng mga manunulat at paglathala sa mga unibersidad gaya ng LUDABI o *Ludus sa Dagang Bisaya* (Core of Visayan Writing), ang pinakumalalang samahan ng mga manunulat sa bernakular na Cebuanoang nabuo noong 1956 at binigay ng LUDABI kasama ng kanyang *Lubusan* at ang *Dagang Bisaya* ang pangungailangan para sa paglathala ng mga akda (Mojares sa papel ni Gabunada, 2018, 4). Gayunpaman, may mga palihan para sa mga panulat sa Cebuano gaya ng *Cornelio Faigao, Bathala*, *WILA*, *Tarantula Writers Workshop* sa Cebu, *Siliman Writers Workshop* sa Dumaguete, *IYAS Writers Workshop* sa Bacolod, at malilit na palihan sa mga UP Campus ng Iloilo at Tacloban (Ungria, 2018, 4). Maliban nito, mayroon ding mga akademiko at paglathala ng panitikan na kalimit'y gawa ng Cebuano Studies Center (CSC) ng University of San Carlos (USC) kasama ang ibang unibersidad sa Cebu gaya ng Cebu Normal University (CNU). Nagbago talaga ang mga pangyayari noong dekada 70 hanggang 80 dahil dumami ang mga pag-aaral sa panitikang bernakular at nakatuon sa kasaysayan nito ang mga proyekto sa pananaliksik, kolaborasyon, at paglathala. Tugon sa kampanya ng paghao ng pambansang panitikan na dapat kumatawan sa mga tradisyong panitikan sa mga iba't ibang rehiyon ng Pilipinas ang kintuang ito. Sinuportahan ito ng mga iskolar at mga samahan gaya ng *SALAPI* (Samahan para sa mga Literaturo ng Pilipinas) na nakasad na "*Philippine literature, to be a genuine national literature, should not be composed only of literature in only one language of one ethnic group*" (Punete, 1992, 4). Pinangutuwiran

ni Ilmor Odoñez na kailangang bumuo ng kasaysayan ng panitikang Pilipino sa Pilipinas gamit ang lahat ng panitikang panrehiyon bilang mga bahagi sa kinabekasan ng panulat sa bansa at nakasalalay ito sa umuubong na panitikang isusulat ng mga marhinalisadong sektor ng lipunan (Bresnahan sa papel ni Gabunada, 2018, 250). Iginit din ni Bienvenido Lumbera, "*there was a need for the revision of the literary history of the Philippines and that, in this revision, we needed to have a clearer appreciation of the mainstream of this history, which is constituted by the literature in the various Philippine languages*" (Mojares, 1996, 128). Malinaw talaga na mayroong pangangailangang remsahin ang komposisyon ng panitikang Pilipino.

Pero hindi sasagot ang mga organisasyon ng mga Cebuanoang manunulat, kailangan din ang mga jornal na pampanitikan, at mga akademikang paglathala sa pagsuporta, pagtaguyod at paglathala ng panitikang Cebuano sa pambansang arena.

Few works in Cebuano have been translated into other languages... a problem of power. Cebuano has historically been relegated to a position subordinate to English and Tagalog. The concentration of state power and media resources in a Tagalog-speaking primate region and the promotion of Tagalog as the 'base' for the national language... have marginalized regional languages like Cebuano... literature is not only marginally considered in Philippine literature courses... Cebuano-language publications have led to a struggling existence... (Mojares, 1990, 79).

Bunsod nito, pumiling magsalin ng mga tekstong pampanitikan ang mga manunulat sa Cebuano upang maitaguyod ito. Dito nag-umpisa ang mundo ng pagsasalin sa post-modernang panahon sa Pilipinas. Napakayaman ng panitikang Cebuanoang naglalaman ng kultura at kasaysayan nito at hindi man lang mabasa ng mga pamayanang hindi makakaaintindi nito, kaya ang mga proyektong pagsasalin ang sagot nito na mag-abot ng kakaiba at kabigha-bighaning kayumanang nagmumula sa mga tinatawag na marhinalisadong sektor—pamilyang hindi karapat-dapat sana lung maisasakatuparan lamang ang pagtaguyod, pagpreserba at pagpaleganap nito na balang araw magiging

kanonisado rin ang halos lahat kung hindi man lahat ng naisulat at naisaling panitikang Cebuano. Totoo ngang kasangkapan sa pagtaguyod ng panitikang bernakular ang pagsasalin upang mahasa at mapahalagahan sa ibang pamayanang hindi nagsasalita ng Cebuano. Pero tila bang marami pa ang maaaring mapaglaanan bago ito makamtan. Dahil sa punong-puno na ang lipunang Filipino ng mga kanon ng panitikan sa ibat ibang antas na humuhubog sa mga pananaw ng mundo, nariyan ang pag-asam na magiging kanonisado bagaman—*Literary canons exclude works no matter how selective canon makers usually are*. Kaya ang pilosopiyang maabot ang pinakamatatag sa panulatang panitikan at malampasan ang mga hadlang sa pag-abot nito ang pinakadakilang mithiin ng mga manunulat at nariyan ang mga teoryang gumagabay sa paghanap ng mga estratehiya upang makamitan ang mga solusyon para sa inasam-asam.

Marami na ang mga naisulat na panitikang Cebuano na masasabing kanonisado pero kailangang maisalin sa Filipino o Ingles upang mahigyan ng pagkakataong maiithala at makaambag sa panitikang Filipino. Bago ang gawaing pagsasalin, nakita at nangatwiran si Resil Mojares na kailangan ang pag-aral at pagtaguyod ng panitikang panrehiyon ng bansa tulad ng Cebuano, Bicolano, Hiligaynon, Waray, Kapampangan, at iba pa para sa malaking rebasyon sa konsepto ng panitikang Filipino. Maghahayag ang pagsisikap na ito na bahalagahan ng napakalaking dami ng panitikang rehiyonal (Mojares sa *tipi ni Gabonada*, 2020, 29).

Sa pagbabalik-tanaw, mung panahon ng Ikalawang Digmaan Pandaigdig, nagmula ang produksiyon ng panitikang Cebuano at gayundin sa implementasyon ng Ingles at Filipino bilang midyum sa pagtuturo kaya naging marginalizado ang wikang Cebuano kasama ang panitikan nito at ibang wika gaya ng Waray, Hiligaynon, Bicolano, at iba pa. Nagbunga ang pagtuturo ng Ingles sa sistema ng pampublikong paaralan ng pagsulat ng Filipino at Ingles at naghikeyd ang pagpaputupad ng Filipino (na kaisang binago sa Filipino) bilang wikang pambansa sa mga Filipino na magsulat sa Filipino. Kaya, mula 1950s hanggang 1960s, naglalaman lamang ang panitikan ng Pilipinas ng mga sulatin sa Ingles at Filipino. Nangagabalagan ito na bigat na nakasentro sa mga sulatin sa Filipino at Ingles ang panitikan ng bansa (Brennahan,

1992: 132). Kaya mahalagang itaguyod ang panitikang panrehiyon at hindi lamang ang panitikan sa Filipino at Ingles na naglalaman sa pambansang panitikan.

NARATIBO NG PAGSASALING BERNAKULAR

Masalimuot ang pagsasaling bernakular sapagkat nabababot ito ng mga kontrobersiya at problema. Pinamumunuan ang mga proyektong pagsasalin ng may sapat na kapangyarihang mangunguna sa mga gawaing pagsasalin sa isang pamayanan gaya ng sa Cebu na pinamumunuan nina Resil Mojares, Erlinda Alburo, at Hope Yu na mga propesyonal at mga kawalpidadong tagasalin. Sa pagkakataong magkokonstrak ng representasyon sa mga tekatang Cebuano at kultura ang mga propesyonal na tagasaling ito na mula sa Cebuano Studies Center sa pamamagitan ng pagsasalin, maaaring maisali ang mga panitikang ito sa pambansang panitikan na dapat binuhos ng iba't ibang wika sa Pilipinas na binigyang-diin ni Lumbera na ayon sa kanya, kailangang rebisahan ang kasaysayang panitikan ng Pilipinas. Subalit maaaring mainipluwensiyahan ang representasyong ito sa iba't ibang aspekto at sa proseso ng pagpili ang isa nito. Gayundin, ang pagiging limitado ng mga materyal ang isang mahalagang konsiderasyon dahil hindi talaga nasalaw ang kabuuang kanon ng panitikang Cebuano sa mga proyektong pagsasalin kaya hindi kompleto, pansamantala at probisyonal ang estado ng mga proyekto ng pagsasalin ng panitikang Cebuano. Nagreresulta ito ng maling representasyon ng panitikang Cebuano sa rebasyon ng panitikang Filipino dahil hindi nasalaw ang kabuuang panitikang Cebuano.

Mahihinuha sa mga proyekto sa pagsasalin, mapapansing walang tamang direksiyon sa mga tumbun ng salaw alto dahil hindi pa naitatag ang malinaw na mga patnubay para sa pagpaputupad ng mga unang proyeto sa pagsasalin. Sa dinamiki-rumi ng panitikang Cebuano, hinarap ng mga iskolar ng Cebuano ang napakalaking pagsisikap sa pananaliksik, pangongolekto, at pagsasalin ng panitikang Cebuano kasabay ang kawalan ng tamang direksiyon at kakulangan ng pondo para sa mga proyekto ng pagsasalin. Bukod dito, itinaloy pa ang iba't ibang direksiyon ng pananaliksik ng mga iskolar at gumamit sila ng iba't ibang

target na wika sa pagsasalin na kasangay sa mga pamung proyekto ng pagsasalin.

Maliban pa nito, nariyan pa ang mga kondisyong maaaring magpapahago sa teksto, bagaman itinaturing ang proseso na may sapat na kalipikasyon, praktika, at may kaakibat na hirakilyang kasaysayan pati mga metodolohiya subalit puwedeng malusutan ang proseso ng produksiyon ng mga konseptuwal, pansosyal, ut pampolitikal na mga bagay mula sa ibang disiplina—maaaring sa loob mismo o sa labas ng akademya. Ayon naman ito sa mga tagasalin at mga direktor ng Cebuano Studies Center. Kaya, maaaring palba-iba ang anyo ng representasyon ng panitikang Cebuano o kaya may mga pagkakasahungatan dahil maaaring malawid ang mga hangganan ito. Maaaring muling makaspekto ang mga pagkakasahungatan ng representasyon sa mga naisaling panitikang Cebuano sa pagbuo ng alternatibong kanon na dapat isaalang-alang sa pagsasalin bago maging lehitimo ang mga teksto sa mas malawakang sistema.

Sa kontekstong maaaring magpapahago sa teksto ang pagsasalin, puwedeng lugnay ito sa terminolohiyang “untranslatable” or “untranslatability” sa *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability* (2013) ni Emily Apter. Tiningnan ni Apter ang “mistranslation” bilang basehan niya sa konseptong “untranslatability” na ginamit niya sa kanyang pagpuna sa hegemoniya ng Ingles sa akademikong pag-aaral ng panitikan lalo na sa pagpapakita ng mga anyong labis na paggamit/pagtiwala sa pagsasalin sa Ingles at mababaw na palagay na madaling makita ang tumabaan ng mga teksto at ang salin nito. Kapuri-puri ang proyekto ni Apter sa paggamit ng “untranslatability as an epistemological fulcrum for rethinking philosophical concepts and discourses of humanities” (31). Isang mapanukong tugon ito sa “pag-eendoso ng pagkahapagday-pentay ng kultura at kakayahang mapalitan (substitutability)” na nakikita niya sa ilang mga deskarte sa panitikan sa mundo. Hindi ba’ kaaya-aya rin kung panatilihin na lamang ang mga akla sa orihinal na anyo nila?

Ayon sa kanyang mga kritiko, may depekto ang kanyang konsepto. Hindi isang maliwagang bentana ang pagsasalin patungo sa ibang kultural na mundo. May nararating kahulugan sa mundo pagkatapos ng pagsasalin. Dahil hindi maliwagan ang pagsasalin, mas nakakabuti kung itinatidhin na lamang kung paano humabas ang bagong kahulugan sa

pamamagitan ng pag-aaral ng praktika ng pagsasalin at ang salin bilang makahulugang orihinal (Rochers at Twiss 2018). Kaya masasabing bagaman may pagkukulang sa larang ng pagsasalin, may malaking ambag pa rin ito sa anumang panitikang rehiyonal/probinsiya sa mundo na kailangang maisalin sa mga wikang nalitidihin ng nakararami.

Patungkol sa mga isinalin o isasaling panitikan ang isang bagay na nararapat ding banggitin na inihayag ng mga teorista. Ayon sa kanila, isang sistema ang mga isinalin o mga isasaling panitikan na gumagana sa mas malawak pang sistemang pansosyal, pangkasaysayan, at pampanitikan ng target na kultura. Isang napakahalagang hakbangin at sa pantong ito, ipinapalagay na mga deribatibo at seganda klaseng uri lamang ang mga panitikang naisalin. Nagreresulta ito ng pagiging marhinalisado ng mga isinasaling panitikan at ng mga tagasalin. Puwedeng mag-udyok na muling magingnan ang kasaysayan ito dahil kahit ano pa man, hindi talaga mapapigilan na magkakaroon ng paggalaw sa isang polysystem. Ayon kay Zohar (1990, 14), *in a polysystem one must not think in terms of one center and one periphery, a move may take place, for instance, a certain item (element or function) is transferred from the periphery of one system to the periphery of an adjacent system within the same polysystem, and then may or may not move on to the center of the latter.*

Tiningnan din sa artikulong ito ang mga proyekto ng pagsasalin ng panitikang Cebuano—ang proseso ng paglikha, pagbuo ng kanon at produksiyon pagkatapos ng digmaan hanggang sa kasalukuyan bilang pagsasakasaysayan ng panitikang Cebuano at pagsasalin sa Filipino ganon din ang mga hadlang o mga problemang kinakaharap sa putley na gawaing pagsasaling bernakular at ang papel ng tagasalin bilang marhinalisado sektor ng lipinang Pilipino. May ilang mungkahi rin kung paano maireresolba ang mga hadlang at problema sa putley na gawaing pagsasalin.

ANG PAGLIKHA AT PRODUKSIYON NG PROYEKTONG PAGSASALIN NG PANITIKANG CEBUANO

Kasama ang koleksiyon, pagtitipon, at aktuwal na pagsasalin sa mga piling tekstong pampanitikan ang “pagbuo” bilang pagpasimula ng pagsasalin. Naghahayag

ang pagsusuri sa mga proyekto sa pagsasalin ng panitikang Cebuano sa mga partikular na panahon ng kasaysayan (dekada 1970, 1980, 1990, at ikadalawampung isang siglo) ng hangarin ng panulat at naratibo sa bawat panahon.

Pagpapahayag ng pagtrato at kultura ang panitikang Cebuano ng pinakamalaking sektor ng wika sa Pilipinas na naninirahan sa Gitnang Visayas, Silanganing Visayas, Silanganing Mindanao, at malaking bahagi sa gitnang Mindanao. May iba-iba at mayamang panitikang pasalita gaya ng mga kuwentong bayun, kasabihan, bugtong-bugtong, sawaysey, at kanta ang mga lugar na ito; sa panulat gaya ng mga tala, malding kuwento, nobela, at dula ayon sa nabanggit na. Bagaman marami ang mga pinagdaanan sa panahon ng pananalok, yumbong pa rin ito sa iba't ibang panahon sa kasaysayan at buhay pa rin ang pagpapahayag ngayon, bagaman may kakulangan sa mga pulahasan (outlet) nito. Mga proyekto sa pagsasalin sa Filipino lamang mula dekada 70 hanggang sa kasalukuyan ang mga talahanayan sa ibaba.

Talahanayan 1. Pagpapahayag at Pagkakatagorya ng Pagsasalin ng Panitikang Cebuano sa Dekada 7

Pagsasalin ng Panitikang Cebuano sa Dekada 70			
Pagpipili ng Wika	Mga Pangunahing Outlet	Pagsasalin na mga Programa/Proyekto	Saklaw at Fokus
□ Filipino	Antolohiya	□ Mamumulat: Mga Piling Akdang Pilipino	□ Pagtitipon ng mga panitikan upang mabigay ang katipunan ng kabataan sa pagmamahal ng sariling wika (Filipino)
		□ Akang Efron B. (ed). <i>Mamumulat: Mga Piling Akdang Pilipino: Pioneer Printing Press, 21 Lincoln St. San Francisco del Monte, Quezon City</i>	□ Pagbubakla sa Pakikibakang Pangpanitikan

Noong dekada 70, nag-umpisa ang kampanya sa pag-aaral ng bernakular na panitikan bilang unang hakbang sa pagbuo ng pambansang panitikan. Isang antolohiya lamang ng panitikang Cebuano ang nagawa noon na naisalin sa Filipino at dalawa naman sa Ingles. Pag-aari ng proyektong pagsasalin/antolohiya ng *Mamumulat: Mga Piling Akdang Pilipino* at ang saklaw nito ay hindi lamang ang mga panitikang Cebuano kundi pati na rin ang iba pang mga panitikang bernakular gaya ng Hiligaynon, Ilokano, Kapampangan, at iba pa. Sinulat/Isulat naman ito ng mga panrehiyong mamumulat; partikular ang malding kuwentong Cebuano niha Nazaron Bas at Efron Abueg, na nag-edit ng antolohiya at naglarawan sa saklaw: "ang katipunang ito ng malding kuwentong Pilipino ay nagpapalutas sa malawak at matibay na pagbubakla ng mga mamumulat na Filipino sa isang pakikibakang pangpanitikan laban sa ilang kinamuhananang katipunan tungkol na rin sa panitikang Pilipino na iba-iba at watak-watak. Mataring naimpluwensiyahan ng panahong pagsigabo ng nasyonalismo ang mga akdang isinama sa katipunang ito (Cruz sa papel ni Gabunada, 2018, 88). Mga panulat itong tiwid-diwang nasyonalisong nabuo noong propaganda sa panahon ng Kastila. Naimpluwensiyahan ng diwang nasyonalismo ang mga tema ng mga malding kuwento dahil base sa pilosopiyang tumataguyod sa pagtatag ng pambansang panitikan gamit ang wikang pambansang Pilipino ang layunin ng antolohiyang ito. Inihayag ng editor na isang pangangailangang makahansa ang pagsasalin ng mga akda sa iba't ibang wikain sa Pilipinas na kailangang maipamawa sa nakararaming Pilipino (Cruz sa papel ni Gabunada, 2018, 88). Muli, igit na mas maintindihan ng mas nakararami ang Filipino, bilang paglilinaw, timingnan lamang ang saling Filipino at hindi Ingles dahil sa pagbibigay din sa *Araling Filipino* (o *Araling Pilipinas*)—Wika, Kultura at Mga na kursong kasalukuyang kinukuha ng mananaliksik sa De La Salle University at naisip ang pagdalumat sa salitang *Hubad* bilang pangangailangan sa asignaturang *Filipino* at *Lipunang Pilipino*. Binigyan ng pahintulot ng *Literarian ng Cebuano Studies Center* (CSC) na si Hope Yu ang mananaliksik na gamitin ang mga datos ni Maria Vanessa Gabunada (katrabaho ng mananaliksik) sa kadahilananang sumulat ang mananaliksik kay Yu at sinabi niyang hingin ang lahat ng datos kay Gabunada. Hindi nag-atubiling

tumulong sa mananaliksik si Yu sa dabilang Hyacin ng mananaliksik ang dating Librarian ng CSC. Nararapat lamang na banggitin ng mananaliksik si Gabunada bilang pagpipili sa kanyang disertasyon.

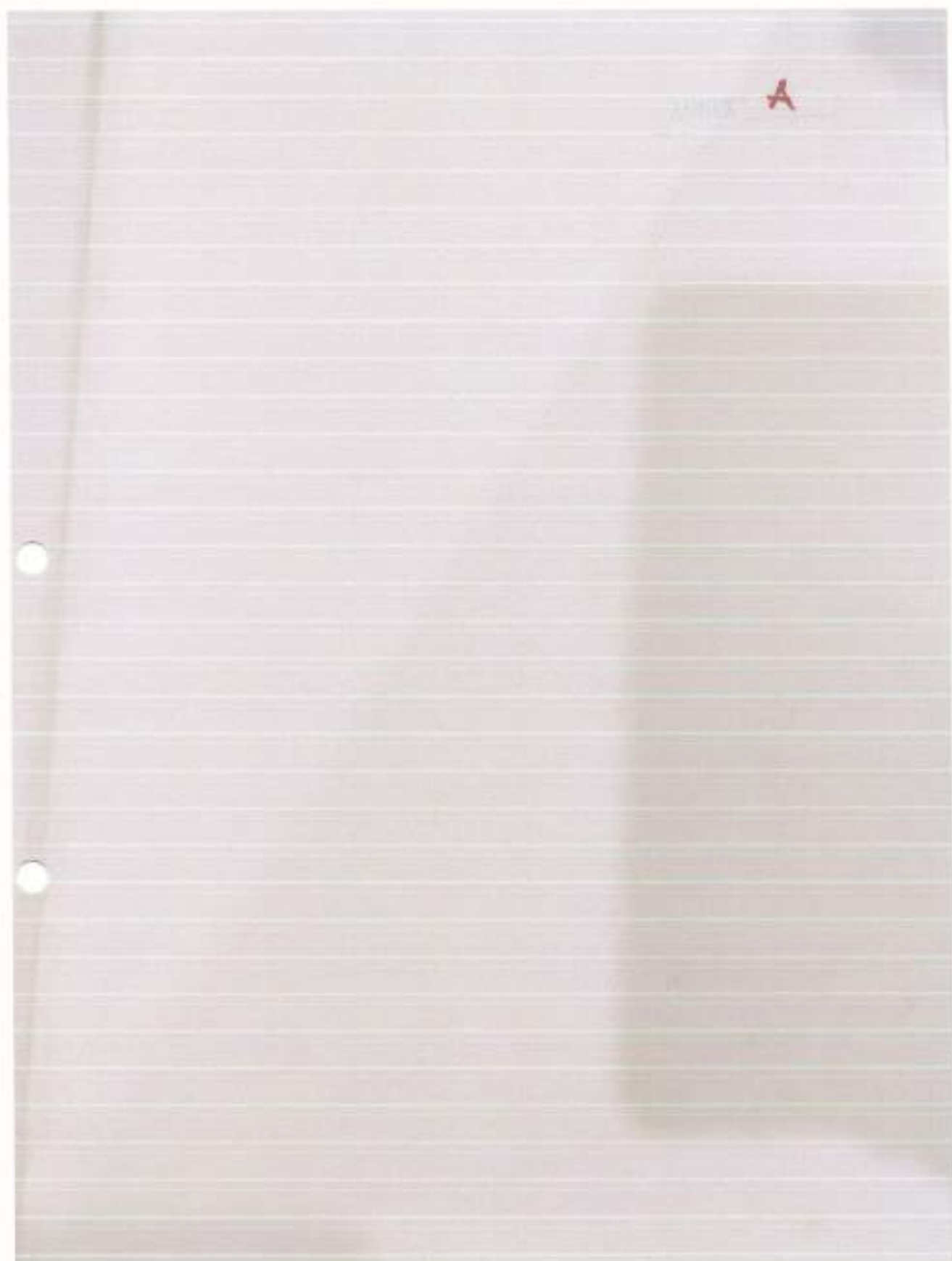
Bilang pagpapatalay, nagkaroon ng magkasalungat na pamnaw kung gagamitin ba ang Filipino o Ingles sa paglikha ng antolohiya ng Panitikanang Pilipino. Iginlit ng editor na kung Ingles ang gagamitin, magiging itang aryo na naman ito ng kolonisasyon.

Kinapamihanan na sa mga idinuwelahan sa Pilipinas ang wikang Ingles na polisiya. Maliban pa nito, mas gustong magulat sa Ingles ang mga rehiyonal na mga iskolar lalo na ang mga Cebuano bilang pagtutol nila sa Tagalog (Manila) na imperyalismo. Nag-umpisa ito noong implementasyon ng wikang pambansang na batay sa Tagalog. Marumi pa ang mga kadahilan maliban nito gaya ng pagiging sentro ng Manila sa kultura pati na sa politika kung saan nakabase ang mga mga paglidad sa media, pahayagan, mga sinehan, mga telebisyon network, lahat ng mga ahensiyang pangkultura, mga prestisyosong unibersidad at wala man lang mga opisina o mga sangay labas ng Manila gaya ng Cebu na indikasyong ginugoi lamang sa Manila ang pamumunuan ng estado. Naka-ugat talaga sa mas madaliin pa na mga politikal na kadahilanan ang pagpili ng Ingles ng mga manunulat sa Cebuano. Makikita ang kanilang pagpili, sa pagbuo ng mga proyektong pagsasalang Cebuano sa pamumuno ng CSC ng University of San Carlos. Binatag ang mga studies center sa iba pang mga rehiyon upang gawing espesyo ng ibang mga iskolar para sa kanilang mga pananaliksik sa panitikanang bernakular sa rehiyon nila. Nabuo ang CSC noong 1975 sa pangangailangang magtatag ng sentro para sa pag-aaral at mga pananaliksik ng iba't ibang bernakular sa iba't ibang rehiyon at naging modelo ito sa lokal/punrehiyong sentro ng pananaliksik sa bansa. Nakuha nito ang gustimpalang "Most Outstanding Institution in Cebu in the Field of Arts & Culture" (1985) at ang Gawad Awarid mula sa CCP para sa "Excellence in Cultural Research" (1993) (CSC.com).

Base sa pagtatalakay tungkol sa mga antolohiya noong 1970s, mahihinchang ito ang kauna-unahang mga proyekto sa pagsasalin bilang pagtagon sa kampanya sa pagtatag ng punrehiyong panitikan para sa pagbuo ng pambansang panitikan. Bilang bahagi ng Mamunulat sa proyektong pagsasalin, pinalagahan ni Bas ang kasaysayan ng panitikanang Cebuano mula 1900s hanggang 1960s at isinalin sa Filipino. Limitado lamang ang sukat ng pasimulang pag-aaral ni Bas na kumatawan sa panitikanang Cebuanoong nasa antolohiya bilang pagsalin sa maraming punrehiyong panitikan (Gabunada, 2018, 82). Hindi madali ang pagsalikha, paghalekta, at pagsalin kung kaya't napunta ang gawing ito sa mga iskolar na Cebuano at sa mga rehiyon ang responsibilidad na ito na kaharap ang problema sa kakulangan ng pamuhay sa tamang direktoryo kolektip na ang pondo para sa mga proyektong pagsasalin na mahalagang mga bagay sa gawing ito.

Talahanayon 2. Pagpapantayon at Pagkakatigayon ng Pagsasalin ng Panitikanang Cebuano sa Dekada 80

Pagsasalin ng Panitikanang Cebuano sa Dekada 80			
Pagpili ng Wika	Mga Pangunahing Outlet	Pagsasalin na mga Programa/Proyekto	Saklaw at Fokus
□ Filipino	□ I-Jornal	□ UMPIL (Mithi) □ Pagasara, Don. "Pikas Piko sa Alibangbang/Mga Hunahuna nga Gipanghiloggo sa Un Ku Bulak nga Kinawadro/Kahalaka sa Dag-Itit/Sa Paghinad-ong sa Palo sa Rambon/Santang Naglawig sa Kalawran/Salimbangon/Mga Lilang Liryo Alang Kung Ku Amadu." Sa Mithi, 5 (1985), 4-15. Trans. the author. (8 tula)	□ Nagtataguyod sa Panitikan ng Pilipinas □ Malugod na tinanggap ang mga gawing panitikan mula sa iba't ibang rehiyon para sa pagbabalangkas ng pambansang panitikan

Sa panahon ng 80s, dumami ang pagtagayod sa panitikanang hernakular tungo sa pagbuo ng pambansang panitikan dahil nagpalita ng suporta sa mga proyekto sa pagsasalin ang marunong iskolar at ahensiyang pambansa/internasyonal. Nariyan ang *Mithi* at *Ani* (jornal), literari jornal ng Writers Union of the Philippines, o Unyon ng mga Manunulat sa Pilipinas (UMPIL) na itinatag noong 1983 at pinalawak ang representasyon ng panitikan sa Pilipinas sa pamamagitan ng pagsali ng mga kilalang manunulat sa ibang wika gaya ng Cebuano, Ilokano, Kapampungan at marami pang iba (*Mithi.com* sa papel ni Gabunada, 2018, 96). Jornal ng panitikan ng CCP ang *Ani* na naglayang tumugon sa madalag nang problema sa pagiging marginalisado ng panrehiyong panulat na may kaniyang representasyon sa pambansang arena dahil sa kahalugan ng labasan (outlet) at mga tagasalin. Sa panahong ito mas marami ang salin sa Ingles kaysa Filipino. Si Derr Pagasara lamang ang manunulat sa Cebuano kung saan nagsalin sa Filipino ang kanyang mga Cebuanoang panulat.

Talakanayan 3. Pagpapamahon at Pagkategorya ng Pagsasalin ng Panitikanang Cebuano sa Dekada 90

Pagsasalin ng Panitikanang Cebuano sa Dekada 90			
Pagsali ng Wika	Mga Pangunahing Outlet	Pagsasalin na mga Programa/Proyekto	Saklaw at Fokus
Filipino	3 antolohiya	(2) Panitikan Series 1. Alburo E., Mojares R., and Pagasara, D. <i>Panitikanang Cebuano</i> . Quezon City: Ateneo de Manila University Press, 1993. 2. Alburo E., Mojares R., and Pagasara, D. <i>Dulaang Cebuano</i> . Quezon City: Ateneo de Manila University Press, 1993.	Paglathala o muling pag-imprinta ng importanteng gawang panitikan na kailangang mabasa ng mga estudyante sa panitikan at kultura ng Pilipinas Pagsasalin tungo sa Filipino ng panitikan ng mga pangunahing wika sa Pilipinas Naglalayong ang wikang pambansa sa wika ay magagamit bilang istandard na wika sa pananaliksik sa panitikan sa bansa
		(1) Aklat Bahandi Series 1. Ramos, Remedios B. <i>Lahingdalawang Kuwento ni Vicente Sotto</i> . UP Sentro ng Wikang Filipino, 1998. (Aklat Bahandi Series)	Pagsasalin sa Filipino ng klasikong aklat sa diyulang wika at mga wika sa rehiyon Pagserikap na lumikha ng tekstong nagtataguyod sa pag-unlad ng pambansang panitikan sa tulong ng mga ambag mula sa mga rehiyon sa Pilipinas at panitikan ng dangal Layunin ng koleksiyong ito na madapasa sa mga Filipino ang mga orihinal na tekstong Cebuano at ang salin sa Filipino ng lahingdalawang kuwento ni Sotto

Dumami ang proyekto sa pagsasalang Cebuano sa Ingles sa dekada 80 kaya pinagsumikapin ng mga iskolar at mahilig sa wikang Filipino na pag-ibahin ang aitwaryun sa pamamagitan ng pagtatag ng ibang serye ng pagsasalang na nakapokus sa target na wikang Filipino. Nabuo ang *Panitikang Series* dahil sa pagpuyayag ito na pinondohan ng Toyota Foundation Japan. Iminungkahi ni Nicamor G. Tiongson naong dekada 1990 na magtatag ng isang kasunduan sa mga tugapag-iathala ng tatlong pangunahing unibersidad sa bansa—ang Unibersidad ng Pilipinas, Ateneo de Manila University, at ang De La Salle University (Alburo, Mojares et al. sa papel ni Gabunada, 2018, 102).

Mahahalagang mailathala at muling mapalimbag ng *Panitikang Series* ang mga saling ito upang mabasa ng mga estudyante sa Pilipinas na kumukuba ng panitikan at kultura. Kapag hindi naman nalalayo o may pagkakapareho ang kultura ng mga hinanggit na wika, hindi mahihirapan ang tagasalin kaya naging pamantayan ang wikang pambansa sa mga pananaliksik sa panitikan sa bansa. Nagresulta ito ng paglathala ng labindalawang mga pamagat sa loob ng anim na taon sa mga palimbagan ng unibersidad na nasa *consortium*. Kabilang dito ang *Panitikang Cebuano* (1993), *Dulaang Cebuano* (1997), *Dulaang Hilagaynon* (1996), *Mabibigang Kausapang Kapampangan at Pangasinan* (1996), *Sarawitang Pangasinan* (1996), *Sidag: Mga Tulang Bugon ng Panay at Negros* (1997), at *Tula at Kuwento ng Eklutuhang Bahidnon* (1998) (Zafra sa papel ni Gabunada 103).

Nagpasimuno rin ang Sentro ng Wikang Filipino (UP-SWF) ng UP ng mga proyekto sa pagsasalang ng panitikang Cebuano sa Filipino maliban sa *Panitikang Series* at *Aklat Bahandi Series*. Binuo ang *Labindalawang Kuwento* ni Vicente Sotto na proyekto sa pagsasalang ng labing dalawang kuwento ni Sotto sa Ikalimang sa Filipino ni Remedios B. Ramos at nai-edit naman ni Alburo (Gabunada, 2018, 104). Sa *Pamang Salita*, (nilarawan ni Alburo ang aklat sa mga sumusunod: Aklat bahandi ang tawag sa seryeng ito... “kayamanan,” tunay na ikayayaman ang pagkaroon ng salin sa wikang Pambansa (Ramos sa papel ni Gabunada, 2018, 105). Tinuring bilang bahandi ang mga pagsasalang sa Filipino ng mga panitikang rehiyonal dahil sa pagtaguyod nito sa pagbuo ng pambansang panitikan sa pamamagitan ng pambansang wika ng Pilipinas. Napakalakas ng tinig ng mga eksperto sa wikang Filipino, mga managagag na dalubwika at mga ahenasya ng pamuhulan sa yugang ito na ginamit ang Filipino sa pagtatag ng pambansang panitikan.

Talahanayan 4. Pagpapalitan at Pagkakatagpuan ng Pagsasalang ng Panitikang Cebuano sa Ika-21 Siglo

Pagsasalang ng Panitikang Cebuano sa Dekada Ika-21 na Siglo			
Pagpipili ng Wika	Mga Pangunahing Outlet	Pagsasalang na mga Programa/Proyekto	Saklaw at Pokus
☐ Filipino	☐ Antolohiya	☐ Sentro ng Wika Translation Project ☐ Leyson, Lededica, et. al. <i>Mga Piling Literaturang Sugbuanon</i> PSWF R-VII, 2008.	☐ Makagawa ng direktang koneksiyon sa pagbuo ng pambansang panitikan at ang patuloy na pagbuo, pagpapalawak, at pagpapayaman ng Wikang Filipino ☐ Makilala ang mga panitikang panrehiyon sa pamamagitan ng pagsasalang nito sa Wikang Filipino ☐ Pangbabaw ng dandaming rehiyonalismo

Dahil sa pinondohan ng KWF, Sentro ng Wikang Filipino, NCCA at USC University Press ang mga proyekto ng panitikang Cebuano, nagpatuloy ang kampanyang pag-ugat ang pambansang panitikan sa pamamagitan ng pagsalin ng panitikang panrehiyon sa ika-21 siglo. Nabuo ang panghuling proyekto

nito sa pamamagitan ng Panrehiyong Sentro ng Wikang Filipino Rehiyon-VII na malalapuan sa Cebu Normal University sa siyudad ng Cebu na may pondo mula sa KFW (Gubunada, 2018, 109). Ang proyekto sa pagsasalin na ito ay itinatag sa layuning ito: ... pagbuo ng pambansang literatura at ang pataloy na paghubon, pagpapalawak, at pagpapayaman ng Wikang Filipino... dapat huring ng mga Cebuano na sa kanila rin ang mga obrang ito at natatapat na magling babagi ng WF... (Leyson et al. sa papel ni Gabunada, 2018, 109). Sama Ledenica Leyson, direktor ng PSWF R-VII, Jovy M. Peregrino sa UP Diliman para sa gawaing pagsasalin sa Filipino at G. Edgar S. Godin sa *Binaya* na magaan ang mga tao sa likod ng proyektong ito para sa pagkolekta ng mga orihinal na akdang pampanitikan. Sinalin naman ng mga guro sa Filipino at mga mananaliksik na sina Flora G. Empuerto, Romeo S. Macua, Avila A. Perez, Godfrey G. Montera, Geraldine C. Rebamonte, at Rowena C. Largo ang mga akdang pampanitikan (Gabunada 109).

Mga buglong, istorya, sulawikain, anekdota, tula, maikling kuwento, at drama sa radyo ang saklaw ng antolohiya nito. Ayon kay Leyson kinolekta at inipon ang mga ito sa pamamagitan ng mga interbyu, samantalang kasama ipinagkaloob naman ng mga manunulat ang mga tula, maikling kuwento, at drama sa radyo (Leyson et al. sa papel ni Gabunada, 2018, 109).

Medyo marami na ang nagawa ng CSC sa pagsasalin ng panitikang Cebuano sa Filipino dahil sa tulong ng KWF ayon kay Hope Yu, ang kasalukuyang direktor ng CSC. Mas marami ang mga pagsasalin sa Ingles sa ikadalawampung isang siglo, pero sa saklaw at tuon, mayroon namang mga proyekto sa pagsasalin na pinondohan ng KWF para sa kampanya sa pagbuo ng pambansang panitikan gamit ang wikang Filipino. Bagaman kasalin pa sa Filipino o Ingles ang mga panitikang Cebuano, mababasa naman ito sa nasayonal o internasyonal (sa kaso ng Ingles) na arena gamit ang kasangkapan ng pagsasalin. Marami pang mga proyekto sa pagsasalin, nariyan naman ang KWF at CSC bilang mga isponsor at kaalagan lamang ang kolaborasyon sa pagitan ng wikang Cebuano at Filipino. Mahalagang bagay ito upang maitawag ang hadlang sa pagkakaiba ng wika at dahil sa pagsasalin mababasa na ang mga panitikang Cebuano sa mga hindi nakakaintindi nito.

MGA SALIN NG PANITIKANG CEBUANO SA FILIPINO NA NAILATHALA

Maaminag ang interes sa panitikang bernakular base sa natalakay na mga proyekto sa pagsasalin ng panitikang Cebuano. Makikita ang kahalintunaan sa sitwasyon dahil sa umpasa, ang layunin ng kampanya para sa pagbuo ng pambansang panitikan ay upang malabanan ang pangtingibabaw ng Filipino at Ingles na panulat sa Pilipinas, subalit nakatoon naman sa Filipino at Ingles bilang target na mga wika sa pagsasalin ang pagbuo ng mga proyekto sa Cebuanoang pagsasalin. Totoong mamamuwala ang panitikang panrehiyon sa mas malawak na Pilipinong tumatanghalik nito pero sa kahilag dako naman namumahalik ang pangtingibabaw ng Filipino at Ingles sa mga salin. May proseso sa produksiyon ng mga proyektong salin at dumadaan muna sa mga salik na nakaimpluwensiya sa paglathala ng mga proyekto sa pagsasalin. Nakadepende ang pagbuo ng mga proyekto sa pagsasalin sa mga sanglat na mga *commitment* ("nasasakupan")—mga pampubliko at pribadong indibidwal, mga ahensya (lokal, nasayonal at internasyonal) at mga taglathala na kumakontrol sa paglathala sa mga proyektong pagsasalin.

Samanalang ang "direksiyon" naman ay daloy ng mga mapagkukunan (*resources*) ng paglathala sa pambansa at panrehiyong antas; ang "dinamika ng kapangyarihan" ay ang kalikasan at kalapagan ng relasyon/kolaborasyon ng mga nasasakupan base sa malubhang mga mapagkukunan sa paglathala at mga oportunidad, habang ang mga "kondisyon" naman ay ang mga kumbensiyong ipinapataw ng mga nasasakupan sa proseso ng produksiyon ng mga proyekto sa pagsasalin ng panitikan.

Titingnan ang pagsasakungat ng mga nasasakupan sa paglathala ng proyekto sa pagsasalin ng Cebuano upang maipakita ang daloy, dinamika sa kapangyarihan, at mga kondisyon na masasabing namimuwensiya sa proseso ng produksiyon. Inilathatag ang maikling talakay sa kasaysayan ng paglathala sa Pilipinas at ang kasaysayan ng proyekto sa pagsasalin ng panitikang Cebuano upang maipakita ang daloy ng paglathala. Ipinaliwanag ang daloy ng paglathala sa "Communication Circuit" ni Robert Darnton—ang mga yugto ng paglathala ng libro na nagsasad na nag-iumpisa

ang daloy ng produksiyon ng panitikanang pamulat mula sa may-akda, pagkatapos sa tagalathala, laga-imprinta, embarkador, nagtitinda ng aklat at mambabasa (Darnton, 1982, 5). Namamagitan ang pagsasalin sa communication circuit. Naghatid ng kaalaman ang daglang pagtatalakay sa daloy ng paglathala kung papaano gumagana ang dinamika ng kapangyarihan ng mga nasasakupan. Samantala ang teorya naman ni André Lefevere sa pagsasalin bilang *rewriting* ang naging sandigan sa paguri ng dinamika ng kapangyarihan (Lefevere 1992). Pinangibabawan ng mga salik ang proseso sa pagtanggap o di pagtanggap, sa pagiging kanonisado o hindi kanonisado ng panitikanang pamulat at matukoy ang mga ito kung susuriin ang mga isyu ng kapangyarihan, ideolohiya, institusyon at manipulasyon. Kaya naruriyan ang mga propesyonal sa sistema (professionals), suporta (patronage), at wikang pagsasalanan (poetics) na kumokontrol sa produksiyon ng proyekto sa pagsasalin. Tinalakay sa pagsusuriing ito ang kalikasan at kalagayan ng relasyon/kolaborasyon ng mga nasasakupan sa paglathala ng proyekto sa pagsasalin ng panitikanang Cebuano. Nagpapakita ang pagsusuri sa dinamika ng kapangyarihan kung bakit makapataw ng mga kondisyon ang mga nasasakupan at kung paano isinasali ang pagsasalin sa proseso ng produksiyon. Panghuli, gamit ang pansosyolohikal na paninindigan ni Pierre Bourdieu (Bourdieu sa papel ni Gabunada, 2018, 117), mahimha ang koneksiyon ng daloy, dinamika ng kapangyarihan at mga kondisyon ng mga sangkot na nasasakupan at nililimaw ang diskurso ng pangibabaw at pagpapalakop mismo sa mga nasasakupan (Gabunada, 2018, 117).

Titinugnan muna nang pahapyaw ang kasaysayan ng paglathala sa Pilipinas at ang papel ng pagsasalin. Pagkatapos ng diktadura ni Marcos, lumago ang paglathala ng libro pero hindi ang panitikanang libeo kaya humingi ng suporta ang mga may-akda ng karamihan ay nasa Metro Manila. Maraming pinaglaanang problema ang mga tagalathala ng libro kaugnay sa industriya, kaya bunsod nito, ipinatupad ang National Book Policy noong 1995 sa ilalim ng Republic Act No. 8047. Kasama sa polisyang ito ang patuley na pagpalagi sa industriya ng paglathala ng libro. Nagsasama ng dalawa sa mga ilang layunin ng National Book Policy: (1) "to promote the development of indigenous

authorship and of translations among various language groups in the country; (2) to promote the translation and publication of scientific and technical books and classic works in literature and the arts." Kaya talagang pagkilala sa pagsasalin ang pagpapatupad ng National Book Policy.

Nahahawig ito sa huling yugto ng produksiyong intelektuwal ni Virgilio Enriquez (1994), na patuley na nagsikap maglinang ng mga "katutubong" konsepto sa kabla ng paggamit ng Ingles bilang pangunahing wikang ng pagsulat/pagsulat (Guillermo, 2016, 5).

Sa kasaysayan naman ng mga proyekto sa pagsasalin ng Cebuano, nang nitatag ang mga sentro sa pag-aaral, pag-usbong ng panitikanang bernakular at pagpatupad ng National Book Policy, dumami ang paglathala ng panitikanang Cebuano sa loob at labas ng rehiyon. Ang pagkaroon ng hiraridiya ang nagbibigay-daan sa paglathala ng mga proyekto sa pagsasalin ng panitikanang Cebuano ang nagmamula sa pamahansang institusyon at naglalayong patulagin ang bansa sa pamamagitan ng paglathala ng mga librong nagmamula sa mga rehiyon gamit ang pagsasalin. Ito ayong pattern (pattern) sa industriya ng paglathalang nag-umpisa sa pamahansang antas at humalaganap sa panrehiyong antas. Nagpapakita rin ito sa relasyon ng mga may-akda o tagasalin sa relasyon at mga pamahansang tagalathala.

Noong nag-umpisa ang mga proyekto sa pagsasalin, nabago na rin ang Communication Circuit ni Darnton sa konteksto ng Cebuano ang panitikan dahil sa nasa taas ang tagalathala at hindi ang may-akda. Nailathala ang mga proyekto sa pagsasalin sa pamamagitan ng mga gawad sa paglathala mula sa pamahansang ahensiya tulad ng AUP, Komisyon ng Wikang Filipino (KWF), at National Commission for Culture and the Arts (NCCA). Ikinomisyon ng mga tagalathala ang proyektong pagsasalin sa pamamagitan ng pagbigay ng pondo sa mga tagasalin doon sa mga proyekto sa pagsasalin lalo na sa ilalim ng Panitikan Series, Bahandil Series at KWF- Panrehiyong Sentro ng Wikang Filipino (PSWF). Kaya nangyari lamang ang produksiyon ng karamihan sa mga proyekto ng pagsasalin pagkatapos maluha ang pondo para nito.

Sa paghiyaat sa proseso ng pagsasalin, naisulat ang hindi pagkapanatay-pantay ng dinamika ng kapangyarihan ng mga sangkot na nasasakupan sa pagsasalin ng panitikanang

Cebuano dahil ginawang marshinalisado ang ibang mga iskolar na Cebuano na hindi kasalubog sa mga institusyong CSC, USC, at PSWF ng CNU at sa mga propesyonal sa loob ng sistema ng mga institusyong ito. Sa parehong sitwasyon nangyayari din ang hindi pagkapantay-pantay ng mga iskolar o tagasalin ng Cebuano (mga propesyonal sa sistema) at pambansang institusyon (bilang mga patron) dahil initas ng mga institusyong ito ang paggamit ng Filipino at Ingles bilang mga target na wika sa proyekto ng pagsasalin. Sa pagkakaroon naman ng mga mapagkakukunan sa paglalathala, nagpakita ng hindi pantay na katayuan ang mga pambansang institusyon sa pagpatay ng pagsasalin—naglathala ang NCCA ng maraming proyekto sa pagsasalin sa Ingles kay sa KWP sa Filipino. Ang Ingles ang dominanteng target na wikang pinagasalina (poetics).

Ang mga kondisyong ipinapalaw ng mga pambansang ahensiya at mga tagalathala na maaari lamang mailathala ang mga panitikang Cebuano kung isasalit ito ay nagdulot ng dalawang magkasalungat na kinabibilaganan—yumayabong ang panitikang Cebuano ng salin pero humahadlang sa paglago ng mga orihinal na panitikang Cebuano.

Kaya yaoag hindi pantay na pamamahagi ng mga mapagkakukunan at oportunidad sa pagitan ng nasyonal at rehiyonal na antas at ang mga kondisyong ipinapalaw sa mga pambansang institusyon na nagpatupad ng pagsasalin para sa paglathala ng panitikang Cebuano, nakabuo ito ng isang pagbabago sa dakong ng circuit ng komunikasyon sa buong lahat ng proyekto sa pagsasalin.

Bagaman sa ginooing sitwasyon nailathala pa rin ang ilan sa mga panitikang Cebuano ng ipinapakita sa talahanayan sa ibaba.

Talahanayan 5. Listahan ng Nailathala na Panitikang Cebuano na Proyekto ng Pagsasalin sa Filipino
ayon sa datos na nitalap

Listahan ng Panitikang Cebuano
1. Alburo, E., Mojares, R., at Pagasara D. <i>Panitikang Cebuano</i> . Quezon City: Ateneo de Manila University Press, 1993. (Panitikan Series)
2. Alburo, E., Mojares, R., at Pagasara D. <i>Dulaang Cebuano</i> . Quezon City: Ateneo de Manila University Press, 1993. (Panitikan Series)
3. Ramos, Remedios B. <i>Labindalawang Kuwento ni Vicente Sotto</i> . UP Sentro ng Wikang Filipino, 1998. (Aklat Bahandi Series)
4. Leyson, Lededica, et. al. <i>Mga Piling Literatura Sagbuanon</i> . PSWF R-VII, 2008. (Sentro ng Wikang Translation Series)

Base sa datos, mayroong apat na nailathalang proyekto sa pagsasalin sa Filipino. Ang una ay isinalin nina Alburo, Mojares, at Pagasara ang *Panitikang Cebuano* sa ilalim ng Panitikan Series at nailathala ng Ateneo de Manila University Press noong 1993. Pangalawa ay isinalin nina Alburo, Mojares, at Pagasara ang *Dulaang Cebuano* sa ilalim din ng Panitikan Series at nailathala ng Ateneo de Manila University Press noong 1993. Pangatlo ay isinalin nina Ramos ang *Labindalawang Kuwento ni Vicente Sotto* sa ilalim ng Aklat Bahandi Series na nailathala ng UP Sentro ng Wikang Filipino noong 1998. Panghuli ay isinalin nina Leyson, Lededica, et. al. ang *Mga Piling Literatura Sagbuanon* sa ilalim ng Sentro ng Wikang Translation Series ng PSWF R-VII noong 2008.

Mahihinuhaing may kaugnayan sa "Altered Communication Circuits" ang mga pagsasalang ito sa Filipino na hindi karamihan na nitalapay sa itaas.

MGA HADLANG O MGA PROBLEMANG KINAHAHARAP SA MGA GAWAING PAGSASALING BERNAKULAR

Sa mga gawaing pagsasalang bernakular sa panitikan, pilosopiya, at layunin ng mga miy-akda na mailathala ang mga naisalin pero may mga dapat isalang-alang upang makarubin ito. Ito yung mga salik na kumakontrol sa gawaing pagsasalang hinatwag na "mga propesyonal sa sistemang literari"—mga iskolar na Cebuano (CSC ng University of San Carlos, at PSWF ng Cebu

Normal University), mga tagasalin, mga guru, mahihilig sa panitikan sa mga unibersidad at mga institusyon. Maaaring hulaan ito sapagkat naging eksklusibong gawain ang pagsasalin na para lamang sa iskolar na kaakibat sa mga naturang institusyon. Nasa posisyon ng kapangyarihan ang mga iskolar na ito at naging marginalisado ang mga hindi kasaligang iskolar sa proyektong pagsasalin bagaman mayroon nang mga kanonikal na Cebuanoang manunulat na nakapag-ambag din sa larang ito. Naibibigay ang nasabing marginalisasyong ito ni Isidor Cruz na nagsabi "...in the province, those who claimed to be marginalized also marginalized other writers and artists" (Cruz sa papel ni Gabunada, 2018, 140). May mga magagaling na iskolar na Cebuano - hindi napasali "young men and women" sa mga proyekto sa pagsasalin dahil sa eksklusibong pamantay. May dominasyong umiral din sa institusyong pambansa kasali na ang mga propesyonal na nagmamamipula at pamapataw ng mga kondisyon at mga diskurso sa akademiya. Sa antas ng paglalathala, inatras ang pagsasalin sa mga panitikang Cebuano at sa produksiyon naman, kailangan ang puspusang pagpili ng mga panitikang panulat na isasalin kung kaya't pumapasok ang mga ideolohiya pati ang mga kumbensiyon ng mga putremage kaya mayroong manipulasyon at mayroon ding mababagi.

Mayroon pang isang hulaan na maaaring maging problema sa gawaing pagsasalin. Iyon ay sa pagbuo ng kanon. Masasabing mayaman ang panitikang Cebuano dahil sa marami ang magagaling na manunulat. Subay na subay ito sa kabila ng mga kanon at mga hulaan na kinaharap. Kasangkapan ang kasaysayan sa pagbuo ng kanon ng panitikang Cebuano. May mga listahan ang mga iskolar na Cebuano na magpapatunay ng napakayamang kanon ng panitikang ito at kanonikal ang karamihan sa mga manunulat ng panitikang Cebuano ayon na rin sa mga iskolar bagaman hindi magkatugma ang kanilang mga listahan bunsod nitong subhetibong proseso sa pagpili nito. Iba-iba ang opinyon ng mga iskolar at nakapende sa personal na bias nila. May kanyu-kanyang paborito ang buwat iskolar na binibigyang balaga ang iba at naging marginalisado naman iyong iba. May pagkakataong mapili ng mga paborito sa proseso ang mga iskolar na magiging bahagang sa pagbuo ng kanon ng panitikang Cebuano. Masasabing hindi kompleto ang listahan ng mga iskolar kaya kumakatawan

bilang tentatibo lamang ang kalikasan ng tradisyonal na kanon sa loob ng rehiyong Cebuano dahil sa pagkakaroon ng limitasyon sa buwat kategorya, at ipinaliwanag ni Guillory ang ideyang hindi kompleto ang listahang kanonikal na kahit sino walang makapag-akses sa kabuuang kanon (Guillory sa papel ni Gabunada, 2018, 203). Kaya, kumakatawan din ito bilang tentatibo, pansamantalang at hindi buo ang kanon ng pambansang arena dahil na rin may pagkukulang at limitasyon ang mga naililathalang proyekto sa pagsasalin ng panitikang Cebuano. Bukod sa may kinalaman sa kukulangang ng kanonisadong listahan, ang representasyon ng mga kanonisadong manunulat sa pambansang panitikang arena sa mga proyekto sa pagsasalin ang pinakakritikal naman na isyu dahil hindi buo ang representasyon. Ipinagpalaagay na may mga limitasyon din sa nilalaman ng mga proyekto sa pagsasalin, halimbawa sa malapitang pagtingin at pagsuri ng mga proyekto sa pagsasalin, maaring ang pagpataw ng mga pamantayan at patnubay ng mga propesyonal at mga patron sa loob ng sistema. Sila ang may hawak ng mga pamantayan at natural lamang na magkakaron ng mga bias at subhetibong pagbibigay ng mga patnubay bilang gabay sa kung ano man ang sundin ng mga iskolar at mga patron.

Sa pangalahatan, "There is this so-called sociocultural distinction of text production in terms of literary stratification, in literature certain properties become canonized, while others are not... by 'canonized' one means those literary norms and works which are accepted as legitimate by the dominant circles within a culture and preserved by the community to become part of its heritage while 'non-canonized' means those norms and texts which are rejected by these circles as illegitimate (Zohar, 1990, 16). Ang makapangyarihan ang magsasabing may impluwensiya sa pagpili ng batayan.

Sa diskursong pagiging kanonikal, binigyang din ni Guillory (32) na nangyayari ang pagbuo ng kanon sa kapangyarihan dahil ang pagiging kanonikal-- "implies, reflects, and builds on authority and that canons are instruments of power." Sumasailamin, nagpapatunay at nabubuo sa awtoridad ang pagbuo ng kanon ng panitikang Cebuano at instrumento din ang kanong ito ng kapangyarihang kultural ng napakayamang panitikang Cebuano. Hinirang din ng mga

iskolar na kanonikal ang mga manunulat na Cebuano base sa umiiral na mga kanonikal na listahan maliban pa sa karangalang mutam nila at paglalala hindi lumaog dahil sa kapangyarihang kultural kundi pati na rin sa yaman ng panitikan.

Tungahyan ang talahanayan sa ibaba.

Ang Talahanayan 6 ay Nagpapakita ng Nomerikal na Figura sa mga Naisalin at Hindi Naisaling Panitikang Cebuano at mga Nomerikal na Figura sa Nagpapakita ng Paralelismo (pagkahapareha) at Autonomismo (pagkakaiba) ng Alternatibong Kanon ng Naisaling Panitikang Cebuano.

Kategorya	Pinulaang Cebuano	Makikang Kuwentong Cebuano	Pagkasadulang Cebuano	Pinagsamang Kabuuan (Digri ng paralelismo at autonomismo)
Mga manunulat na Cebuano na kapwa makikita sa Listahan ng Umiiral na mga Kanonikal na Manunulat na Cebuano sa mga Proyekting Pagsasalin (pinagsamang kabuuan)	31	16	2	59
Mga manunulat na Cebuano na makikita sa Listahan ng Umiiral na mga Kanonikal na Manunulat na Cebuano sa mga Proyekting Pagsasalin pero hindi sa mga Nilalaman ng mga Proyekting Pagsasalin	330	67	15	192
Mga manunulat na Cebuano na makikita sa mga Nilalaman ng mga Proyekting Pagsasalin pero hindi sa Listahan ng Umiiral na mga Kanonikal na Manunulat na Cebuano	60	19	2	81
Pangkalahatang Kabuuan	291	82	19	332

Nagpapakita ang figurang ito na sa proseso ng pagsasalin naging kanonisado ang 59 na naisaling kanonikal na may-akdang Cebuano na kahile sa umiiral na kanon, at 81 na naisaling kanonikal na may-akdang Cebuano na nagasarili sa umiiral na kanon. Sa madaling salita, sa proseso ng pagsasalin naging kanonisado at binigyang halaga ang 140 napiling kanonikal na may-akdang Cebuano kasali sa alternatibong kanon at ginawang marinhalisado ang 192 na hindi pa pinili at isinalin mula sa 332 sa listahan ng talahanayan. Bagaman permanente (fixed) ang figurang ito, hindi dapat makalimutan na ang kalikasan ng umiiral na kanon ay puna at probisyunal lamang—hindi kompleto ang listahan. Ang kalikasan ng alternatibong kanon ng panitikang Cebuano sa pagsasalin ay puna at alternatibo rin ang kadikasan. Hindi lang naging kanonisado ang alternatibong listahan, kundi pinalaki rin ang pagiging hindi kompleto ng alternatibong kanon sa pagpapakilala nito sa kultura ng mga mambabasang Filipino.

Base sa pagsusuri, napakitang ang 192 na mga kanonikal na Cebuano na manunulat ay hindi (pa) napili at naisalin, mula sa 332 sa tradisyonal na listahan. Dahil sa proseso ng pagsasalin, naging kanonisado at binigyang halaga ang 140 na napiling kanonikal na mga manunulat sa pamamagitan ng pagpapatili at pagpalawig ng kanilang katayuang kanonikal sa pambansang arena gamit ang wikang Filipino. Hindi lamang ginawang kanonisado ang panitikang Cebuano ng proseso ng pagsasalin kundi binigyang halaga ang Filipino sa akademya at mga institusyon na gamitin ito upang maisama sa pagbuo ng pambansang panitikan. Tunay ngang ang nangangibabaw na puwersang

nakaipinawensiya sa paglikha, produksiyon, at pagbuo ng kanon na mga proseso ng panitikang Cebuano sa pamamagitan ng pagsasalin ay ang pagbuo ng pambansang kanon ng panitikan. Talagang pangunahin sa lahat ang pagbuo ng pambansang kanon. Kaya mahigpit ang pagpili dahil sa mayroon pang nangangahulugang na puwersang damidikta sa ano ang dapat at ano ang hindi.

Totoong may mga isyu at kontrobersiya sa proseso ng pagpili sa paglikha at produksiyon ng proyekto sa pagsasalin ng panitikang Cebuano dahil sa binuo ng mga propesyonal at mga patronage sa loob ng sistema ang mga patnubay at kriterya sa pagpili. May kapangyarihan ang mga patron (pambansang institusyon) at mga propesyonal sa sistema (Cebuano ng iskolar at tagasalin) na pumili kung ano ang tawala at sino ang mag-akda ang isasalit at hindi tungo sa pagbuo ng alternatibong kanon. Una nang nasabing mayaman sa tradisyonal na kanon ang Cebuano at dahil sa patronage, may proseso sa pagpili kaya mailathala ang mga proyekto sa pagsasalin. Ginamit ng mga propesyonal ang kanilang kapangyarihan at awtoridad sa pagpili ng mga kanonikal na Cebuano ng manunulat para sa proyekto sa pagsasalin. Inilikaw ang teorya ni John Guillory sa kanyang librong *Cultural Capital: The Problem of Literary Canon Formation* (Guillory sa papel ni Gabunada 177) sa proseso ng pagpili at ang argumento ni Barbara Herrnstein Smith (Smith sa papel ni Gabunada, 2018, 177) sa pagiging kanonikal tungkol sa "value/evaluation" upang mabigyan din ang mga kontrobersiya kungay sa pagbuo ng kriterya at patnubay sa proseso ng pagpili. Masaring "panloob" ("intrinsic") o "panlabas" ("extrinsic") ayon kay Smith ang halaga ng akdang pampanitikan na ibig sabihin—ang mga batol sa panitikan ay "objective validity" (intrinsic) o sa pamamagitan ng "expressions of personal preference" (extrinsic) (Smith sa papel ni Gabunada, 2018, 177). Pinaglinan ni Smith na dahil napalukutan ang halaga ng gawing panitikan sa panloob at panlabas na paghatol, kailangan mayroong proseso sa ebalwasyon ng halaga nito (Smith sa papel ni Gabunada, 2018, 208). Kaya dapat may kriterya sa paghahasehan sa paghatol para sa proseso ng ebalwasyon. Sinabi rin niya na tuloy-tuloy ang prosesong ito na ginagaw ng iba't ibang individual na kusal sa pamamagitan ng punsoyal at pang-institusyong mga gawain at praktika (Smith sa papel ni Gabunada, 2018,

208). Nakabatay sa kriteryang ginawa ng mga individual na naimpluwensiyahan ng mga pang-institusyong nakasanayang ginawin ang paghatol sa proseso ng pagsasuri. Sa dami ng mga umiral na kanon ng panitikang Cebuano, pinaliit ito sa proseso ng pagpili sapagkat hindi mailagay lahat ng panulat at dahil na rin sa mga konsiderasyong panansiyal. Pinahulagahan ang mga kriterya ng mga patronage pati mga propesyonal na pinatunayan ang kanilang mga paghahatol bilang mga iskolar. Pero ang halaga na pumapaloob mismo sa mga kriterya ay ang pagpapakita ng pagiging obhetibo o sabidlib sa buong proseso sa pagpili at hindi mailawakang sa loob nila, mayroong mga politikal o personal na kagustuhan. Nakadepende talaga sa kanilang piyos at pumapasok ang mga personal na bias. Kaya sa mga proyekto sa pagsasalin ng panitikang Cebuano, tungkulin ng mga nasasakupan (mga patronage/propesyonal) na pumili ng mga kanonikal na panitikang Cebuano sa pagbuo at produksiyon ng mga antolohiya. Lumalabas pa rin ang politika ng pagsasalin sa pagtukoy kung ano mahalaga at ano ang hindi. Nagsasangkot ang pagbuo ng kanon sa pagpili kung ano ang gusto nila at olin ang mahalaga. Siyempre, ang may halaga ang mga magagustuhan ng mga iskolar. Hindi ito madali at napakakompilado pero kailangan para makabuo ng isang pamaran na maging basehan sa paggawa ulit ng umiral na kanon.

Isa pang problema o hadlang sa pagsasalang bernakulat ay ang kakulangan sa pondo. Kailangang magbigay ang mga institusyon ng pondo sa pagsasalin mismo at paglathala ng mga naisaling panitikang panrehiyon dahil napakakulang nito. Bagaman nariyan ang mga institusyong nanghihiyay at namigay ng pondo, kulang pa rin ang mga ito. Nangyayari ito dahil sa pagbabago sa daloy ng circuit ng komunikasyon sa halos lahat ng proyekto sa pagsasalin. Nasa taas ng hirarkiya ang pinagmulan ng pondo hanggang sa makarating sa tagasalin/manunulat.

Isa pang salik na kumokontrol sa proyektong pagsasalin na isang hadlang din sa pagsasalin ay ang patronage at ang nangigibabaw na poetes. Hindi pantay ang pagraranggo ng mga kumokontrol na salik na ito kung saan umokupa ang mga patronage (pambansa na naglalathala) sa matas na posisyon sa larangan ng paglalathala dahil sila ang nagbibigay ng pondo para sa mga proyektong pagsasalin kaya masaring

magbigay sila ng mga kondisyon o magdikta kung anong poetice ang gagamitin sa produksiyon ng proyektong pagsasalin. Kaya kaunti lamang ang isa kung marami naman ang isa. Mayroon kasing dikotomiya sa pagitan ng Filipino at Ingles. Sa kasong ito, mas marami ang nailimbag sa Ingles. Darami ang pagsasalang bernakular tungo sa Filipino kung mas pipiliin ang poetice na ito kung kaya depende na rin ito sa alin mang institusyon ang nagbibigay ng pondo.

Ayon kay Mejares (1990, 77), may mga problema sa pag-usbong ng pagsasalin at ang mga sumusunod ang sahal nito: mahirap mismo ang gawaing pagsasalin, kaunti ang oportunidad sa paglathala, kawalan ng pangangailangan (demand), mababang kumalayan sa mga tekstong labas sa lokal na wika. Tungkol naman sa mahirap ang gawaing pagsasalin sa Filipino, ayon kay Alburo (1), "Translators of Cebuano literary works lack sufficient command of the national language or are reluctant to translate their works into Filipino" (Alburo, 2011, 1). Totoo ito maliban na lamang sa mga magagaling na iskolar at mga dalubwika sa Filipino. Subalit sa kabila ng mga problemaang ito, kailangan pa ring maring ang boses ng mamumulat sa pambansang kinatatayuan nito at lampas pa gunit ang ailing pinaghirapan. Pero ayon kay Mejares (2009, 1) kaulibat nito ang mga sumusunod: kailangan pagbutihin ang kalagayan ng produksiyon, paglathala, at pagtaguyod nito at himukin ang kulturang kritisismo. Kailangang-kailangan ito nang sa gayon'y mabasa at mapahalagahan ang panitikang Cebuano sa mga Cebuano at di-Cebuano.

Sa proseso pa rin ng produksiyon, naka-ugat na ang proseso sa pagsasalin sa kasaysayan ng paglathala ng libro sa Pilipinas at rehiyon. Ginamit ang prosesong pagsasalin bilang kinakailangang tulong para sa pagbuo ng pambansang panitikan. Binigyang-halaga ang pagbuo ng pambansang wika at pambansang panitikan. Pinapalata nito ang hindi pagkakapantay-pantay ng mga konstituyen (pambansa at rehiyonal na mga institusyon) sa produksiyon ng proyektong pagsasalin sa panitikang Cebuano. Hindi patas ang pamamahagi ng mga mapagkakukunan sa paglathala dahil makakakuha ng mas malaking pondo ang mga pambansang institusyon dahil sa nasa sentro (Manila) ang mga ito samantalang nasa paligid lamang ang mga panrehiyong institusyon kaya, mas

kakaunti ang mapagkakukunan. Nabanggit na sa mga unang talata ang mga ahensiya at institusyong nagbibigay ng pondo para sa gawaing pagsasalin.

Isa ring hadlang o problemang kinahakarp ang pagiging marhinalisado ng mga tagasalin ng panitikang bernakular at medyo matagal na ang problemang ito sa mundo ng panitikan sa Pilipinas.

PAPEL NG TAGASALING BERNAKULAR BILANG MARHINALISADO SA LIPUNANG PILIPINO

Mga Cebuanoang mamumulat din ang mga tagasalin ng mga panitikang Cebuano at mapaglalaro nilang kailangan bilang magsalin para makilala lampas sa baybayin ng Cebuano. Ayon kay Alburo (2011, 1), bagaman may ilang pag-aaral na sa post-colonial na perspektibo sa panitikang Filipino, wala pang pag-aaral sa panitikang Cebuano sa pagkakaalam nito. Kailangan ang motibasyon ng mga tagasalin upang mapatibay ang pag-iral ng panitikang Cebuano na sulit namangbasa at pag-aralan. Napakabusay ng mga Cebuanoang mamumulat at sayang na hindi man lang mabasa ang kanilang mga akda sa mga hindi nakakamawa nito. Sa kalagayan ng petakuran sa wika na nagbibigay ng pantay na katayuan sa Filipino at Ingles bilang medyum sa pagtuturo, humalawak din ang adbokasiya sa mga rehiyon ng Pilipinas na humihimok para sa pantay na katayuan ng mga wikang panrehiyon sa pambansang wika.

Hindi nagpapahiwatig ng pagiging marhinalisado ng wikang Cebuano ang pagiging marhinalisado ng mga tagasaling bernakular. Naging marhinalisado ang mga tagasaling bernakular dahil na rin sa sistema ng industriya ng paglathala ng panitikan sa Pilipinas gaya ng mga kolonisadong bansa—kinokontrol ang industriya ng paglathala ng Pilipinas ng ilang tagalathala na nakabase sa kabesera (Metro Manila) na nagresulta ng pagiging marhinalisado ng panulat na panrehiyon. "Authors outside the borders of the metropolitan space experience an intellectual dependency on the Manila-centric publishing industry," ayon kay Arung (2021).

Sa pangamba naman na maging marhinalisado ang Cebuano, hindi mangyayari iyon ayon kay Alburo. Noong nailathala ang liham ni UP President Francisco Nemenzo sa UP Cebu sa kanyang pagmamasa na umunlad muli

ang wikang Cebuano at kultura), sumunod ang mga simula ni Made de la Cerna; Radel Paredes, Eladio Dioko, Bobâ Avila, Gerard Pareja, Myke Oberieta, at Leo Lastimosa tungkol sa palma. Ito ay isa pang tugon nila sa muling pagpapalad ng wikang Cebuano. Mga kolumnista, grupo ng mga manunulat, at wikang vigilantes silang gastong isulong ang wikang Cebuano sa pangarhang maglag marhinalisado ang wika. Maliban sa mga mapagbantay ng wika gaya ng mga kolumnistang ito, mayroon ding mga grupo ng manunulat na nagpapakita ng umusbong na interes gaya ng Dagang Foundation na sa kumbensiyon nito, namigay sila ng mga parangal sa panitikan; ang Akademiya (Akademya sa Dilang Bisaya of Atty. Adelino Sitor) sa paghanda nito ng bagong diksyonaryo at paglathala ng magasing *Kalibor*, ang bagong pamumuno ng LUDARI na isang babang manunulat na si Sonia Empinador; ang paglitaw ng mga e-group gaya ng SOLFED (Save Our Languages through Federalism) at DILA (Defenders of Indigenous Languages of the Archipelago) at iba pa; si Made de la Cerna na convenor ng UP na nagsabi kay Alburo na sa forum, kinasala ang Pambansang Awit sa Kapampangan at Cebuano ng koro muna sa Butuan na pinanginahan ng dating estudyante sa USC (Alburo, 2015, 1).

MUNGKABI TUNGKOL SA MGA PROBLEMA SA PAGSASALIN NG CEBUANONG PANITIKAN AT PAGIGING MARHINALISADO

Malaki ang tiwala ng mga manunulat at tagasalin na matutugunan ang problema sa pagsasalin ng Cebuanong panulat sa pamamagitan ng pagtutulongan at pagbuo ng bagong pananaw sa pagsasalin.

Magpapatuloy talaga ang mga manunulat na Cebuano at tagasalin dahil kakaharapin pa nila ang Manila. Totoong mayroon nang Cebuano na kataguri sa Palanca sa maikling kuwento, kinilala na din ng UMPL (Unyon ng mga Manunulat ng Pilipinas) ang mga alodang pampunitikan ng mga Cebuano gaya ni Ernie Lariosa at Teo Adlawan at nag-ispensor din ang NCCA ng mga palihan, mga kumperensiyas, at mga festival na naayon sa mga layunin nito—"to encourage the continuing and balanced cultural development" sa Pilipinas. Tiyak na sa mga ganitong paraan mababawasan ang pagiging marhinalisado ng mga manunulat sa Cebuano. Napansin ni Alburo sa Pangkalahatang

pagtitipon ng NCCA's Committee on Language and Translation, malinaw na nahumaling ang mga miyembro ng *executive committee* sa pagtaguyod at panghabaw ng pambansang wika. Nakatason talaga sila sa pagtulak ng Filipino dahil ito naman talaga ang wikang Pambansa ng Pilipinas.

Mahalaga ang balanseng pagtaguyod ng pambansang wika at bernakular sa iba't ibang rehiyon. Para sa Cebuano, mayroong CSC na ipinagpatuloy ang kanilang gawain sa pagtaguyod ng lokal na wika at kultura. Halimbawa, inilunsad ang dalawang isang ng Cebuano fiction at isang libro na may CD sa *Conversations Cebuano*. Naglangkang gamawa rin sila ng koleksiyon ng mga Cebuanong kuwentong-bayan na isasalin sa Filipino. Tiyak na tapos na iyon ngayon. "*Cebuano, and indeed the rest of Visayan literature will continue to need writers for it to survive in the region, as well as translators for it to be visible in the nation*" (Alburo, 2015, 1). Magpahanggang ngayon buhay pa rin ang *Bisaga* (*Bisdak* na ngayon) isang outlet ng panitikang Cebuano. Ngunit ang mga lokal na pangkat ng mga manunulat ang nagpapanatili ng tunay na buhay na panitikan na nagtutulongan sa pamamagitan ng regular na mga pulihan, pagbabasa, at paglunsad ng mga libro na walang tulong mula sa Manila kung saan nakasentro ang industriya ng paglathala. Sa kabilang dako naman, ayon kay Alburo (2015, 1) "*the translation of Cebuano texts unfamiliar in a Tagalog audience is motivated less by an economic motive than by a desire to show 'Imperial Manila' that there are remarkable texts worthy of study in Cebuano.*"

Upang mahasa ngayon ang mga panulat ng mga matatandang manunulat sa Cebuano na sanay sa isang klasikong bokabularyo (kilala bilang lalam na maaaring isalin ng 'malalim'), kailangang ayusin ang kanilang estilo sa pagsusulat sa kontemporaneong madla. Kailangan nilang umasa sa mga nakababatang manunulat upang isalin ang kanilang mga akda mula Cebuano tungo sa Filipino o *Ingles* kung nais nilang mabuhay ang kanilang mga gawa.

Sa mga tagasalin din bilang marhinalisado, napaka-unglap ng Teoryang Skopos ni Hans Vermeer na mas nakatuon sa layunin at magiging gamit ng isinaling teksto. Isa itong bagong perspektiba sa pagtingin ng pagsasalin. Ayon kay Vermeer, isang gawain ang pagsasalin at mayroong kakibat na layunin ang hawat gawain kung bakit ito gagawin, tinawag na skopos ang rasun na ito (Ribo 2015). Dapat

mayroong kankulang bunga ang bawat gawain, at dahil isang gawain ang pagsasalin, mayroon itong resultang target na teksto o ang tinatawag niyang *translation* at pagdidin niyang mahalagang malaman muna ng isang tagasalin ang skopus at magiging gamit ng *translation* bago pa man ito magsumalang magasin (Riho 2015). Ito dapat ang pokus ng mga tagasalin at sana mayroon din silang kakayahan, kagalingan, kahatiran at maaaring katanyagan bilang taga-hubad at broker sa pagitan ng mga wika—may sapat na kaalaman sa wikang pagsasalinan na importanteng bagay sa konplikadong gawaing ito. Ayon kay Mojares (2017, 20), “the translator must work with respect for the distinctness and integrity of both source and target languages, producing a translation that does not distort, dominate, or diminish either language but expands the resources and possibilities of both.”

Ipinagpapatuloy ni Apter sa kanyang *Against World Literature* ang proyektong sinimulan niya sa *The Translation Zone: A New Comparative Literature* (2006) ng paggamit ng pagsasalin, o, hindi pa rito sa haging aklat na ito, ang “untranslatability,” bilang pokus ng *comparative literature*. Nagtatampok ang “untranslatability,” ni Apter sa mga pagkakaiba sa pagitan ng mga wika at kultura sa pamamagitan ng pagpapahayag nito sa lengguwahe na kalimita’y nakaligtan ng *World Literature*. Hindi naman sa ayaw ng aklat na ito ni Apter ang *World Literature*. Sa halip, dapat nitong mabatid ang mga pagkakaibang ito at lalo hindi matutumbasan ang iba, at siyasetin lung ang ang ibig sabihin ng mga ito para sa mga mambabasa at sistemang pampanitikan. Gumagamit siya ng iba’t ibang dialog, mula sa mga pag-aaral ng mga indibidwal na salita hanggang sa pagsubaybay sa kasaysayan ng mga pagsasalin, upang magmungkahi ng mga paraan kung saan maaaring magng katalista ang non-translation para mag-isip kung paano natatangi ang mga kultura at kung paano nauugnay ang mga ito sa iba’t isa.

Pakisiping mabuti rin ito ng panitikang Pilipino na may natatanging lengguwahe ang Cebuano kaya mahirap itong tutumbasan.

“I do harbor serious reservations about tendencies in World Literature over reflexive endorsement of cultural equivalence and substitutability, or toward the celebration of nationally and ethnically branded ‘differences’ that have been niche-marketed as commercialized ‘identities’” (Apter, 2013, 3).

Maaaring batayan ito sa ginawang rehasyon ng panitikang Pilipino na kahit ano pa man, naiiba talaga ang kultura ng Cebuano at Pilipino at pakisiping mabuti para mas mapag-aralan pa ang mga indibidwal na salita ginamit ang kultura.

Inilunsad din noong 2017 ng NCCA sa pangangasiwa ng Pambansang Komite sa Wika at Salin ang papremyo nito—ang Gawad Rolando S. Tinio sa Tagasalin o Translator’s Prize na humikayat ng maraming mamumulat at dalubhasa sa wika na makisangkot sa pagsasalin sa Filipino ng iba’t ibang makahulugang tekstong rusa iba’t ibang wikang umiral sa Pilipinas. Paman ito upang mas maintindihan at mapahalagahan ng mga mambabasang Filipino sa pangkalahatan, hindi lamang ng mga Cebuano at iba pa. Para sa 2021, pinalawak ang mga katagorya sa kalipunan ng Tula, Nobela, Nobelang Young Adult, Koleksiyon ng Dalang May Ganap na Haba, Malikhaing Di-Katha, kalipunan ng Maikling Kuwento, at priyadad ang mga akdang klasiko, kanoigo, at/o simulat ng mga Pambansang Alagad ng Sining. Maaari itong salihan ng mga Cebuonong magpapalag na mamumulat upang ipagpatuloy ang pagsasalin.

Bilang karagdagan, mahalagang mabanggit din ang Vicente Sotto Lecture Series na isang buwanang kaganapang naglalayong itaas ang hamalayan at pagpapahalaga sa komunidad ng mayamang kultura at pampanitikan na pamana ng Cebu. Gayundin, nagsisilbi itong lugar para sa mga interesadong indibidwal na makisali sa mga talakayan sa mga iginagalang na tagapagsalita na mapagkukunan sa iba’t ibang paksa na may kaugnayan sa pamana, kasaysayan, at kultura. Manalalang naglathala ang yumaong si Don Vicente Sotto, na tinaguriang “Ama ng Wika at mga Liham na Cebuano” hindi lamang ng unang pahayagan sa Cebuano, kundi pati na rin ang unang maikling kuwentong Cebuano. Samantalang si Dr. Erlinda Kintanar-Alburo na dating direktor ng CSC ay nagbukas ng lecture series na may temang: “Early Speculative Fiction in Cebuano Literature: The Pre-war Fantasy Novel.” Marami sa kanyang interes ay ukol sa pananaliksik kabilang na ang Cebuano heritage, panitikang Cebuano at Pilipino, folklore, expressive culture, at popular na kultura. Isa rin siyang makata sa parehong Cebuano at Ingles.

Kaugnay ng nabanggit na *poetics*, umapila si Guillermo (16) na dapat pagsikapang hubagin

ng buwat iskolar sa Araling Pilipino ang kakaibang magsulat ng mga pananaliksik, libro, artikulo, at pwede na rin sa panitikan sa wikang Filipino at kailangan ding magsanay sa paggamit ng wikang ito sa mga akademikong forum at talakayang nilalahukan sa Pilipinas lalo na sa mga guro. Dapat ding tiyaking may bahagi ng mga babasahin sa kanilang mga klase na nasa wikang Filipino, sa kasong ito mga anyong panitikan sa Filipino. Kapag seryosong isasagawa ng bawat iskolar sa AP o mga tagasalin ang mga alintuntuning ito (hindi lamang sa Filipino kundi sa iba ring mga wika sa Pilipinas maliban sa Ingles), tiyak na may malaking progresong maaabot ang kabuuang komunidad na pangkomunikasyon, at hindi lamang ang AP sa Filipino, kahit sa loob lamang ng sampung taon (Guillermo, 2016, 17). Isang komunidad na unti-unting nagkakaintindihan ang mabubuo. Makababuo ito ng isang *critical mass* na mahalaga sa prosesong pag-iral at pagsulong ng AP ngayon din na dapat pagtikapan ng mga espesyalista hinggil sa mga teorista o pilosopong Europeo-Anglo-Amerikano (o mula sa alinmang dakong dundig), ang tagasalin sa mga akda ng mga palaisip na ito patungong wikang Filipino, at normal sa ibang bansa na ang mga espesyalista sa mga partikular na palaisip ay siya ring pangmahing tagasalin ng mga akda nito (Guillermo, 2016, 17). Magagawa rin ito sa Pilipinas. Hindi ito mahabang uri ng gawain—ang pagsasalin.

KONGKLUSYON

Napakayaman ng hubad sa Cebuano. Nagbibigay ng maraming kaalaman tungkol sa napakayamang panitikang Cebuano ang nagpapakita ng tunay na kultura nito ang pagsusuri at pagsasalin sa Filipino. May malaking ginagampanang papel ang pagsasalin upang maunawaan ang mga panulat sa mga hindi nakakaunawa nito. Ginagamit din ito sa kampanya sa pagbuo ng pamhansang panitikan kasama ang mga panitikang parehiyon na tinatawag na rebisyon sa panitikang Filipino.

Ang pagsasalin na isang tanging paraang maipawan ang mga hamon sa estruktura ng wika ay isang tunay na pag-unawa sa mga pagkakaiba ng gramatika sa mga wika. Sa gayong kaalaman, maaaring baguhin/nyusin muli ang mga sulita at purala upang makaba ang isilang kahulugan sa target na wika.

Subalit, isang komplikadong proseso ang paghahanap ng nasangkop na pagkapareho na nagsasangkot ng paglipat ng mga kahulugan mula sa isang wika patungo sa ibang wika at nangangailangan ito ng malalim na kaalaman sa pinanggagalingan at target na kultura. Ito ang mga dapat mahatid ng isang tagasaling bernakul. Sa pagsasakonteksto nito, komplikado ang gawing pagsasalin, hindi lamang ng panitikang Cebuano kundi pati na rin ng wikang Cebuano o anumang wikang rehiyonal tungo sa wikang Filipino.

Nagkaroon ng mga pagsasalin sa mga panitikang Cebuano noong dekada 70 at nagpapatuloy pa hanggang sa kasalukuyan. Kanonikal ang mga panitikang Cebuano at marami rin ang mga kanonikal na manunulat. May mga isinaling panitikang Cebuano na kanonikal din at nailathala, pero hindi maipagkakailang mayroon ding hindi nagsali. Kaya maaaring may misrepresentasyon ng mga panitikang Cebuano sa pamhansang panitikan. Bagaman may alternatibong kanon sa mga isinaling panitikang Cebuano, naging kanonisado rin ang mga ito at naipakilala dahil sa pagsasalin sa mas mataas na kultura ng pamhansang arena na gamagamit ng Filipino o kaya Ingles.

Talagang hinimok ng politika sa pagsasalin ang produksiyon at pagbuo ng kanon ng isinaling panitikang Cebuano na maaabang isang hadlang sa paglalathala ng ibang panitikang Cebuano. May mga adyenda ang mga salik na kumokontrol sa produksiyon ng mga proyekto sa pagsasalin ng mga panitikang Cebuano. Ang pagsasalin ng panitikang Cebuano na karamihan sa Ingles ang isa sa mga adyenda sa politika. Sa pagbuo ng kanon, ipinapakita ang politika sa pagsasalin sa proseso ng pagpili kung saan nakabase ang kriteryu ng mga personal na mga kagustuhan/hias ng mga sangkot na Cebuano ang tagasalin at editor. Ang pinakamahalagang konsidera sa pagpili ay dapat magkaroon ng malinaw (transparent), tiyak at walang kinikilingang patnubay o pamantayan sa pagpili ng magiging kanon sa mga nakahileraing mga panitikang Cebuano upang sa gayo'y maging maayos at tumpak ang pagpili sa mga ito. Hindi naman sinasabing hindi dalubhasa ang mga iskolar at nasa akademya sa paraang ito, kundi gawin lamang nilang malinaw ang lahat para mas kumakatawan ang mga kanonisadong panitikan sa Cebuano ang panulat. Ipinakita ang politika sa pagsasalin sa pagiging kanonisado

ng alternatibong kanon ng naisaling panitikang Cebuano sa pambansang arena. Sa produksiyon din sa pagsasalin, naglalaro ang politika sa aspektong ito dahil may kolaborasyong nangyayari sa mga sangkot na mga *constituencies* at nagkaroon ng hindi pagkapatay-pantay sapagkat nakapataw na ang mga kondisyon sa paglathala ng mga proyekto sa pagsasalin ang mga nag-disponsor na mga institusyon (mga patronage) kung gagawing Filipino ba o Ingles ang pagsasalin. Hindi lamang sa mga kondisyon sa paglathala ang leinasaalang-alang kung kaya't may politika rin, kundi sa ideyung hindi lubat ng proyekto sa pagsasalin ng panitikang Cebuano ang mailathala dahil sa paglikha nitong alternatibong kanon ng mga iskolar ng mga naisaling panitikang Cebuano sa Filipino o Ingles. Bagaman naisalin na, wala pa ring kasiguruhang mailathala. Kaya masasabing mabosisi at napakakomplikado ng mga bagay na ito.

Nagpatibay at nagtatag ang mga bagong tungkulin ng pagsasaling ito sa katotohanang palaging umikot sa ideya ng paggamit ng pagsasalin sa Filipino at Ingles para sa pagbuo ng pambansang panitikan sa pagtasa ng proseso sa produksiyon at pagbuo ng kanon. Mas nakararami ang mga naisalin sa Ingles na mga panulat kayo Filipino. Kaya dapat palakasin pa ang mga pagsasalin sa Filipino. Ito iyong nangibabaw sa pagtibigay ng halaga (value) na humalaganap sa akademya at mga institusyon na sumusuporta sa paggawa ng mga proyekto sa pagsasalin ng mga panitikang Cebuano—iyon ay ang pagtasa ng bernakular na panitikan upang mabuo ang mga panrehiyong kanong kailanganin sa pagbuo ng kanon ng pambansang panitikan. Tiyak na mahaba ang proseso at hindi madali pero dapat lamang na gawin upang magkaroon ng lubusang representasyon ng panitikang Cebuano sa pambansang arena. Pero base sa mga datos, hindi ganap na kinakatawan (fully represented) ang Cebuanong panulat.

Panghuli, isa ring hadlang sa paglathala ng mga naisaling panitikang Cebuano ang kakulangan ng mapagkakunang sa mga gawing pagsasalin dahil mas kakaunti lamang ang mapagkakunang sa mga institusyon sa rehiyon.

Marami ang mga hadlang na hindi mawasan sa mundo ng pagsasalin at kung mabago lamang ang lahat ng ito, tiyak na dadami pa ang mga panitikang Cebuanong naisalin sa Filipino at garoon din sa Ingles. Bagay pa, hindi dapat mag-alinlangan

ang mga tagasaling Cebuano sapagkat may pagkahaporohe ang kultura ng bawat isa bagaman may ilang mungkahing pag-aralang mabuti ang bawat kultura at ang mga salitang probinsiyal. Kailangan ding hinukin ang mga magagaling na mamulat na pasakin ang mundo ng pagsasalin at bubuo o pagtibayin ang mga organisasyong pangwika mula sa iba't ibang antas ng edukasyon, mga praktisyoner ng salin, mananaliksik, at iskolar ng pagsasalin, mga tagapagtaguyod ng salin, at sinamang naniniwala sa kahalagahan at kinabuhay ng pagsasalin sa Filipino kasali na ang Ingles. Maaaring marami ang maging papel ng mga tagasaling bernakular bilang marchalisado sa lipunang Filipino. Hindi dapat mag-stubling gampanan ang malaking responsibilidad upang mapanatiling buhay ang panitikang Cebuano at makilala at mapahalagahan ng mga Filipino hindi lamang sa Filipinas kundi pati na sa iba't ibang panig ng mundo.

Base sa mga pagsusuri ng mga proyekto sa panitikan Cebuano at mga datos, napag-alamanang idinugtong ng pagsasalin ang pangkasaysayan, kultural, panlinggawistika, at pampolitikang mga isyu sa paglikha, produksiyon at pagbuo ng alternatibong kanon sa naisaling panitikang Cebuano. *

- Alhura, Erlinda. *Isangangdaho: Writing Cebuano Arts and Culture*. Cebu City: University of San Carlos Press, 2015.
- . "Riddling-Riddling of the Ghost Crab Translating Literature in Cebuano." *NasaTranslating in Asia: Theories, Practices, Histories*, Inedit Nina R. Ricci at J. van der Putten, 136–52. New York: Routledge, 2011.
- , et al. eds. *Cebuano Poetry: Sogbuansong Bulak until 1940*. Cebu City: University of San Carlos Press, 1988.
- , et al. *Pensilang Cebuano*. Quezon City: Ateneo de Manila, 1993.
- , Resil Mojares, at Don Pagasara. *Pansilang Cebuano*. Quezon City: Ateneo de Manila University Press, 1993.
- Apter, Emily. *Against World Literature: On Politics of Untranslatability*. Brooklyn, NY: Verso, 2015.
- . "Untranslatables: A World System." *New Literary History* 39, no. 3 (2008): 581–98.
- . "Philosophical Translation and Untranslatability: Translation as Critical Pedagogy." *Profession* (2010): 50–83.
- . "Preface." *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon*. Princeton: Princeton University Press, 2014.
- Arang, M. E. B. "Where are your Literary Giants? Examination of the Production and Reception of Cebuano Literature, 1975–2015." *Pub Res Q* 37 (2021): 15–26.
- Barthes, Pierre. *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. California: Stanford University, 1995.
- Bresnahan, Roger. *Angles of Vision: Conversations on Philippine Literature*. Quezon City: New Day Publishers, 1992.
- . "Cebuano Studies Center." *Inakies noong Enero* 5, 2022. <https://www.cebuanostudiescenter.com/about-cebuano-studies-center-2/>.
- Cruz, Andres Cristobal. "Preface." *Mamumulat, Mga Piling Akdang Pilipino*. Quezon City: Pioneer Printing, 1970.
- Cruz, Isidro. Postscript. *Pangsohi: Damning the Nation/Region and the Global Order in Contemporary West Visayan Literature*. Iloilo City: University of San Agustin Publishing House, 2009.
- Darnton, Robert. "What Is the History of Books?" *Dandelion* 111, no. 3 (Summer 1982): 65–83.
- De la Cerna, Madriena. "Popularizing Cebuano Literature." Agosto 4, 2018. <https://cebulailynews.inquirer.net/187719/popularizing-cebuano-literature>.
- Des Rochers, Arianne, at Robert Twiss. "Against Untranslatability." *Disyembre* 22, 2018. <https://quaderna.org/4/dossier-4/against-untranslatability>.
- Gabonada, Maria Vanessa. "The Politics of Translation in the Creation, Production, and Canon Formation of Translated Cebuano Literature from the Post War to the Present Period." Ph.D. Diss., Ateneo de Manila Graduate University, 2018.
- . "The Politics of Translation in the Creation, Production, and Canon Formation of Translated Cebuano Literature from the Post-War to the Present Period." *Kultura Kritika* 33/34 (2019/2020).
- Guillermo, Ramon. Sariling Atin: "Ang Nagkasariling Komunidad na Panghuanikasyon sa Disiplinang Araling Pilipino." *Social Science Daliman* 12, no. 1 (2016): 16–17.
- Guillory, John. *Cultural Capital: The Problem of Literary Formation*. Chicago: The University of Chicago Press, 1993.

- Jackobson, Roman. *On Linguistic Aspects of Translation in the On Translation*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1959.
- Lefevere, André. *Translation, Rewriting and Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge, 1992.
- Leyson, Lededica, et al. *Mga Literaturang Sagbuanon*. PSWF R-VII, 2008.
- Mojares, Basil. *Cebuano Literature: A Survey and Bio-Bibliography with Finding List*. Cebu City: University of San Carlos Press, 1975.
- _____. "Decentralizing Culture in the Philippines." *Solidarity* (1986): 90.
- _____. "Do Regional Literatures Exist Today?" *Solidarity* (1986): 108-09, 128.
- _____. "From Cebuano/To Cebuano: The Politics of Literary Translation." *Philippine Quarterly of Culture and Society* 18 (1990): 77, 79, 80.
- _____. *Pasamintang: Anthology of Cebuano Poetry*. Manila: National Commission for Culture and the Arts, 2009.
- _____. "The Circuits of Translation: The Philippines and the World." *Journal of English Studies & Comparative Literature* 16 (2017): 20.
- Puente, Lorenzo Alexander. "Translation in a Postcolonial Context: Translating NVM. Gonzalez's *A Season of Grace*." Master's Thesis, Ateneo de Manila University, 1997.
- "RA 8047." Inakses noong Enero 10, 2022. <https://booksphilippines.gov.ph/ra-8047/>.
- Ramos, Remedios. Preface, *Lahindalawang Kuwento ni Vicente Sotto*. Diliman: UP Sentro ng Wikang Filipino, 1998.
- Ribu, J. "Kaidtong Panahon: Isang Pagpursi sa Proceso at Salin sa Guinobatan ng mga Piling Alamat Hilang Dagdag na Materyal sa Pagtuturo sa Ikalawang Baitang sa Elementarya ng Guinobatan East Central School (GECS)." Di-gradwading tesis, De La Salle University, 2015.
- Smith, Barbara Herrnstein. "Value/Evaluation." *NASA Critical Terms for Literary Study*, inedit nina Frank Lentricchia at Thomas McLaughlin, 178. Chicago: The University of Chicago Press, 1995.
- Ungria, Ricardo. "Enriching Knowledge by Publishing in the Regional Languages." *Asiatik* 3 no. 1 (2009): 4.
- Zohar, Elamar. "Poetics Today." *International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication* 11 no. 1 (1990): 16.

Isang Assistant Professor IV si ROSE CAPULLA sa Department of Philosophy and Social Sciences (DPSS) ng Visayas State University (VSU), Visca, Baybay City, Leyte. Nakapagtapos ng kursong Ph.D. sa Araling Filipino – Wika, Kultura at Midya sa De La Salle University - Manila. Siya ay nagtuturo sa VSU sa loob ng 27 taon. Nakapagpresenta siya ng mga papel sa mga pang-internasyunal na mga konperensiya dito at sa ibang bansa at naglathala na rin ng mga papel sa internasyunal at nasyunal na mga journal. Ang kanyang mga interes sa pananaliksik ay hermeneutika, semiotika, pag-aaral ng kultura, Philippine Studies, Southeast Asian Studies, at mga pag-aaral ng ispirasyonalidad.

Article Details: Title: Ang Lungsang Hubbard: Cebuano ng Solin sa Filipino The Place of Hubad: On Cebuano Translation in Filipino Dakuyon Article of Rose Patricia Capistrano	Page: DISSERTATION/PUBLISHED ARTICLE DETAILS THE POLITICS OF TRANSLATION IN THE CREATION, PRODUCTION, AND CANON FORMATION OF TRANSLATED CEBUANO LITERATURE FROM THE POST-WAR PERIOD TO PRESENT Dissertation and Published article (Kritika Kultura and UNITAS) of Marissa Vanessa F. Caltanoff	P
ABSTRACT What is Asahad in the context of Cebuano literature? This paper delves deeply into the word hula to show its appropriateness in the context of translation. Tracing back history, Cebuano literature has been relegated to a marginalized position in the Philippine literary field due to the outbreak of World War II, until translation arose in the 1970s due to the efforts of Cebuano scholars to overcome its marginalized position. Through translation, Cebuano literature started to be acknowledged in the Philippine literary field, as there were already publications of translated translation projects of Cebuano literature. The study reviewed the production of Cebuano literature translation projects. The translated Cebuano literature in Filipino published from 1990-2010, examined the hindrance or problems faced by vernacular translators, and the role of vernacular translators as being marginalized. Position in translation is one of the barriers which is very influential in the production and canon formation of translated Cebuano literature, then looking forth and marginalization of the vernacular translators. Using the postcolonial translation theory of Andrei Leleux, the circumstances that hindered the production process are identified, and the agenda behind the production of Cebuano literature translation projects. John Gellerson's theory of the canon and Barbara Herrnstein Smith's argument of "value translation" is employed on how translation has influenced the formation of an alternative canon while using Stuart Zborak's theory.	Abstract The status of Cebuano literature in the Philippine literary field has been relegated to a marginalized position due to the outbreak of the Second World War and the implementation of English and Filipino as "mediums of instruction." As a consequence, the development of Cebuano literature was thwarted. However, prominent Cebuano scholars exerted valuable effort to overcome this marginalized status of Cebuano literature through translation. Through translation, Cebuano literature started to be recognized in the Philippine literary field as translation projects of Cebuano literature were published and circulated. This study looks at the politics of translation and how it influences the production and canon formation of translated Cebuano literature. In doing so, this study traces the historical events from the 1990s to the 2010s to situate the narrative of the production process of Cebuano literature translation projects. Using the postcolonial translation theory of Andrei Leleux, this study identifies the circumstances that hindered the production process and investigates the agenda behind the production of Cebuano literature translation projects. Lastly, this study utilizes John Gellerson's theory of the canon, Barbara Herrnstein Smith's conception of "value translation" and Lawrence Venuti's translation and canonization theory to elaborate how translation has influenced the formation of an alternative canon of Cebuano literature. Finally, this study does its overall analysis on the material examination of Cebuano literature translation projects and on interviews with the constituents (translators and publishers) to present the political issues in the production and canon formation of translated Cebuano literature.	A

Sampus ng Iloilo at Tacloban (Ungria, 2018, 4). Maliban nito, mayroon ding mga akademiko at paglalathala ng panitikan na kalimita'y gawa ng Cebuano Studies Center (CSC) ng University of San Carlos (USC) kasama ang ibang unibersidad sa Cebu gaya ng Cebu Normal University (CNU). Nagbago talaga ang mga pangyayari noong dekada 70 hanggang 80 dahil dumami ang mga pag-aaral sa panitilang bernakular at nakatuon sa kasaysayan nito ang mga proyekto sa pananaliksik, kolaborasyon, at paglalathala. Tugon sa kampanya ng pagbuo ng pambansang panitikan na dapat kumatawan sa mga tradisyong panitikan sa mga iba't ibang rehiyon ng Pilipinas ang kilusang ito. Sinuportahan ito ng mga iskolar at mga samahan gaya ng SALAPI (Samahan para sa mga Literatura ng Pilipinas) na nakasaad na *"Philippine literature, to be a genuine national literature, should not be composed only of literature in only one language of one ethnic group"* (Puente, 1997, 4). Pinangatuwiran

26

held at UP campuses in Iloilo or Tacloban (51).¹² Aside from these workshops were academic and literary publishing done mostly by the Cebuano Studies Center of the University of San Carlos, together with other universities in Cebu such as the Cebu Normal University.

Cebuano literature. However, in the late 1970s to the 1980s, conditions changed with the rise of vernacular literature. Studies on vernacular literature increased, as well as studies on vernacular literary history. This movement of studying vernacular literature was in line with the campaign of forming a national literature that should represent the literary traditions of local regions in the Philippines.

5

7

¹³⁹ ni Elmer Ordoñez na kailangang bumuo ng kasaysayan ng panitikang Pilipino sa Pilipinas gamit ang lahat ng panitikang panrehiyon bilang mga bahagi sa kinabukasan ng panulat sa bansa at nakasalalay ito sa umuusbong na panitikang isusulat ng mga marhinalisadong sektor ng lipunan (Paresnahan sa papel ni Gabonada, 2018, 250). Iginilit din ni Bienvenida Lumera, "there was a need for the revision of the literary history of the Philippines and that, in this revision, we needed to have a clearer appreciation of the mainstream of this history, which is constituted by the literature in the various Philippine languages" (Mojares, 1988, 128). Malinaw talaga na mayroong pangangailangang rebisahin ang komposisyon ng panitikang Pilipino.

Pero hindi sasapat ang mga organisasyon ng mga Cebuanong manunulat, kailangan din ang mga jernal na pampanitikan, at mga akademikong paglalathala sa pagsuporta, pagtaguyod at paglahad sa panitikang Cebuano sa pambansang arena.

This situation led SALAPI (Sanggunian para sa mga Literatura ng Pilipino) to argue that Philippine literature, in order for it to be a genuine national literature, should not be composed of literature in only one language of one ethnic group.¹⁴⁰ Elmer Ordoñez argued for the creation of a Philippine literary history with all the regional literatures as component parts. For him, the future of writing in the country lies with the emergent literature written by the unorganized and dispossessed.¹⁴¹ Writer Rolando Tinio remarked, "At the moment, it is difficult to characterize the national literary sensibility because the great bulk of vernacular literature has remained uncollected."¹⁴² In the same vein, critic Bienvenida Lumera emphasized the "need for the revision of the literary history of the Philippines and that, in this revision we needed to have a clearer appreciation of the mainstream of this history, which is constituted by the literature in the various Philippine languages."¹⁴³

Hunsod nito, pumiling magsalin ng mga tekstong pampanitikan ang mga manunulat sa Cebuano upang maitaguyod ito. Dito madaramian ang mga hindi madaramian sa	Cebuano writers' organizations, literary journals, and academic publishing in the region, however, were not enough to support, promote, and present Cebuano literature especially in the national arena. According to Mojares, In order to promote Cebuano literature outside the region, Cebuano writers opted to translate literary texts. The translation of Cebuano literary works developed,
--	--

gawaing pagsasalín, nakita at nangatwiran si Resil Mojares na kailangan ang pag-aral at pagtaguyod ng panitikang panrehiyon ng bansa tulad ng Cebuano, Bicolano, Hiligaynon, Waray, Kapampangan, at iba pa para sa malaking rebisyon sa konsepto ng panitikang Pilipino. Magpahayag ang pagsisikap na ito sa kahalagahan ng napakalaking dami ng panitikang rehiyonal (Mojares sa apt ni Gabriada, 2020, 29). Sa pagbabalik-tanaw, noong panahon ng Ikalawang Digmaan Pandaigdig, nagambala ang produksiyon ng panitikang Cebuano at gayundin sa implementasyon ng Ingles at Filipino bilang midyum sa pagtuturo kaya naging marginalisado ang wikang Cebuano kasama ang panitikan nito at ibang wika gaya ng Waray, Hiligaynon, Bicolano, at iba pa. Nagbunga ang pagtuturo ng Ingles sa sistema ng pampublikong paaralan ng pagsulat ng Filipino at Ingles at naglikayat ang pagpapatapod ng Filipino (na kalauna'y binago sa Filipino) bilang wikang pambansa sa mga Filipino na magsulat sa Filipino. Keya, mula 1950s hanggang 1960s, naglalaman lamang ang panitikan ng Pilipinas ng mga salatin sa Ingles at Filipino. Nangungahulugan ito na higit na nakasentro sa mga salatin sa Filipino at Ingles ang panitikan ng bansa (Brenahan,	27 Resil Mojares argued that the study of the country's regional literature such Cebuano, Bicolano, Hiligaynon, Waray, Kapampangan, and many more, was GABUNADA: CULTURAL RECOGNITION UNITAS 28 necessary for substantial revisions in the conception of Philippine literature. This endeavor would reveal the significance of the immense quantity of regional literature (156). In a similar vein, Marjorie Evasco contended that
---	---

sasaklaw ang kabuuang panitikang Cebuano. Mahihinuhaang sa mga proyekto sa pagsasalin, mapapanuing walang tamang direksiyon sa mga tuntunin ng saklaw nito dahil hindi pa natatag ang malinaw na mga pamuhay para sa pagpapatupad ng mga unang proyekto sa pagsasalin. Sa dinami-rami ng panitikang Cebuano, hinarap ng mga iskolar ng Cebuano ang napakalaking pagisikap sa pananaliksik, pangangolekta, at pagsasalin ng panitikang Cebuano kasibat ang kawalan ng tamang direksiyon at kakulangan ng pondo para sa mga proyekto ng pagsasalin. Bukod dito, itinutay pa ang iba't ibang direksiyon ng pananaliksik ng mga iskolar at gumamit sila ng iba't ibang

target na wika sa pagsasalin na kasangkot sa mga paunang proyekto ng pagsasalin.

28

However, World War II interrupted the literary production of Cebuano literature. Moreover, the implementation of English and Filipino as "mediums of instruction" has marginalized the Cebuano language and its literature as well as the other regional languages such as Waray, Bicolano, Hiligaynon, to name a few. The teaching of English in the public school system had given rise to Filipino writing in English and the implementation of Filipino (later on changed into Filipino) as the national language has encouraged Filipinos to write in Filipino. Thus, from the 1950s to the 1960s, Philippine literature was thought of as embodying only writings in English and Filipino. This means that the conception of Philippine literature largely centered on writings in Filipino and English (Brennahan 132). Hence,

a few works of Cebuano literature. However, the Cebuano scholars involved in the initial translation projects pursued different research directions and used different target languages in translation. This was understandable as the clear guidelines for the implementation of the initial translation projects were not yet established. The heavy burden of researching, collecting, and translating Cebuano literature fell on the Cebuano scholars and on all regional scholars who confronted the lack of proper directions and funds for the translation projects.

	retired agencies and all of them (with the exception of the National Arts Council in England) are based in Metro Manila. Most of these agencies have no offices or branches outside Manila, an indication of how state interventions in culture have been mainly centred in Manila. In addition, the major foundations, research institutions, and professional associations have largely remained Manila-based.¹¹ Then, the Chinese writer's preference in using the English language was rooted in deeper political reasons. This preference was apparent in the creation of translation projects of Chinese literature under the Chinese Studies Centre of University of San Carlos. As the campaign for studying overseas literature carried on, studies centres devoted to the different researchers were established in different regions to provide space for regional scholars to start their research. The Chinese Studies Centre was recreated in 1971 and established in 1973 as a response to the growing demand for research services in Chinese local history and literature. From then on, the centre has
--	---

	From the discussion about the anthologies created in the 1970s, it is evident that the anthologies were the initial translation projects to respond to the campaign of establishing regional literature for the formation of national literature. The Cebuano scholars/translators involved, Nazario Bas and Erlinda Albura, offered differing perspectives. As part of the <i>Movimiento</i> translation project, Bas focused on the history of Cebuano literature from 1900s to 1960s and translated into Filipino, while Albura focused on precolonial Cebuano literature and translated into English. Albura's preliminary study, supported by the Cebuano Studies Center, focused on Cebuano literature; it was a translation project created for the collection and translation of Cebuano literature. Bas's preliminary study was comparably limited in scope, intended as a representative study of Cebuano literature in an anthology that catered to the translation of several regional literatures.	9
--	--	---

a few works of Cebuano literature. However, the Cebuano scholars involved in the initial translation projects pursued different research directions and used different target languages as translation. This was understandable as the clear guidelines for the implementation of the initial translation projects were not yet established. The heavy burden of researching, collecting, and translating Cebuano literature fell on the Cebuano scholars and on all regional scholars who confronted the lack of proper directions and funds for the translation projects.

Pagsasaing ng Pambatang Cebuano sa Disyembre 88			
Pagpapal ng Wika	Mga Pangangating Outlet	Pagsasaing na mga Programa/ Proposito	Saklaw at Paks
1. Pilipino	1.1. Journal	1. (MNO) (MNO) 2. Pagmamapa, Dini "Pilosopya at Alikapanghanga Mga Hukuman ng Pangangalaga sa Ula sa Buhay ng Alimudini" Kasaysayan ng Tag-ibig sa Pangalaga ong sa Pulo sa Bantayan Bantayan Highway sa Zamboanga Bantayan Highway, Mga Hilagang Lirya Alang-Rang Ka Amado" Sa Mula, 5 (1989), 4-15. Tawag, the author. (2014)	1. Nagsasalaysay sa Pambatang ng Pilipino 2. Magsalaysay sa Pangangalaga ong ng pangangalaga pambatang mudi sa buhat kong rekrutasyon para sa pangangalaga ng pambatang para 2000

[illegible]

Cebuano Literature Translation in 1990s			
Language Choice	Main Outlet	Translation Programs/Projects	Scope and Focus
• Filipino	• <i>Li Journal</i>	• UMPL (MIAU) • Pagpasa, Don. "Pala Pala sa Arhangelang Mga Banhawag nga mga pangasinan sa Urala Bala nga Kausapang Pagpasa sa Pilipinas/ Kausap sa Urala sa pagpasa sa mga Pala sa Bawhaw/ Bawhaw Haglawig sa Kalamay/ Salawhawag Mga Bawhaw Alaw Alaw sa Alaw" In: <i>MIAU</i>, 3 (1997), 4-13. There, the author is pointed.	• Promote Philippine literature • Welcome translated literary works from different regions in response to the formation of national literature

sanglot na mga *constituencies* ("nasasakupan")—mga pampubliko at pribadong indibidwal, mga ahensiya (lokal, nasyonal at internasyonal) at mga taglalathala na kumukontrol sa paglalathala sa mga proyektong pagsasalin.

Samantalang ang "direksiyon" naman ay daloy ng mga mapagkukunan (resources) ng paglalathala sa pambansa at panrehiyong antas; ang "dinamika ng kapangyarihan" ay ang kalikasan at kalagayan ng relasyon/kolaborasyon ng mga nasasakupan base sa nakuhang mga mapagkukunan sa paglalathala at mga oportunidad, habang ang mga "kondisyon" naman ay ang mga kumbersiyong ipinapataw ng mga nasasakupan sa proseso ng produksiyon ng mga proyekto sa pagsasalin ng panitikan.

Titingnan ang pagkakasangkot ng mga nasasakupan sa paglalathala ng proyekto sa pagsasalin ng Cebuano upang maipakita ang daloy, dinamika sa kapangyarihan, at mga kondisyon na nasasabing maimpluwensiya sa proseso ng produksiyon. Inilalahad ang muling talakay sa kasaysayan ng paglalathala sa Pilipinas at ang kasaysayan ng proyekto sa pagsasalin ng panitikan Cebuano upang maipakita ang daloy ng paglalathala. Ipinaliwanag ang daloy ng paglalathala sa "Communication Circuit" ni Robert Darnton—ang mga yugto ng paglalathala ng libro na nagssaad na nag-umpisa

In the context of Cebuano literature publication, "*constituencies*" refer to public and private individuals, agencies and/or publishers (local, national, and

international) that control the publication of translation projects. These constituencies were already identified in Chapter 2. "*Trends*" refer to the flow of publication resources

and opportunities at the national and regional levels. "*Power dynamics*" refers to the nature and status of relationship/collaboration among the constituencies based on publication resources and opportunities they have acquired. Finally, "*conditions*" refer to the constraints imposed by the constituencies in the production process of Cebuano literature translation projects.

This chapter focuses on the involvement of different constituencies in the publication of Cebuano translation projects to show the trends, power dynamics, and conditions that were influential in the production process. A brief discussion of the history of publishing in the Philippines in general, and of the publication history of Cebuano translation projects in particular, is provided to reveal trends in publication from the national to the regional level. The discussion of the trends of publication is supported by Robert Darnton's "Communication Circuit"²² that describes the phases of book publication. This model is contextualized to show the flow of the publication

ideolohiya, institusyon at manipulasyon. Kaya narirityan ang mga propesyonal sa sistema (professionals), suporta (patronage), at wikang pagsasalamin (poetics) na kumokontrol sa produksiyon ng proyekto sa pagsasalin. Tinalakay sa pagsusuring ito ang kalikasan at kalagayan ng relasyon/kolaborasyon ng mga nasasakupan sa paglathala ng proyekto sa pagsasalin ng panitikanang Cebuano. Nagpapakita ang pagsusuri sa dinamika ng kapangyarihan kung bakit makapataw ng mga kondisyon ang mga nasasakupan at kung paano isinasali ang pagsasalin sa proseso ng produksiyon. Panghuli, gamit ang pansosyolohikal na paninindigan ni Pierre Bourdieu (Bourdieu sa papel ni Gabunada, 2018, 117), mahinuha ang koneksiyon ng daloy, dinamika ng kapangyarihan at mga kondisyon ng mga sangkot na nasasakupan at nililinaw ang diskurso ng pangibabaw at pagpapasakop mismo sa mga nasasakupan (Gabunada, 2018, 117). Titingnan muna nang pahayyaw ang kasaysayan ng paglathala sa Pilipinas at ang papel ng pagsasalin. Pagkatapos ng diktadura ni Marcos, lumago ang paglathala ng libro pero hindi ang panitikang libro kaya humingi ng suporta ang mga may-akdang karamihan ay nasa Metro Manila. Maraming pinagdaanang problema ang mga tagalathala ng libro: kaugnay sa industriya, kaya banoed nito, ipinatupad ang National Book Policy, noong 1985 sa ilalim ng Republic Act No 8047. Kasama sa polisiyang ito ang patuloy na pagpalago sa industriya ng paglathala ng libro. Nagkasund ng dalawa sa mga ilang layunin ng National Book Policy: (1) "to promote the development of indigenous	<i>Brief History of Publishing in the Philippines and the Role of Translation</i> criticisms. However, in 1946, the Marcos dictatorship finally came to an end as it was Although showing some growth in book publication, literary book publishing was still minimal and, as far as publishers were concerned, was not much of a risky venture. Thus, to get their books published, literary authors tended to persuade their rich businessmen, politicians, or government agencies, or they used their own resources and became their own publishers.¹¹ The overwhelming majority of these publishers were based in Metro Manila, as were all publishing and publishing-related
--	---

nito sa pamamagitan ng Pamahayagang Sentro ng Wikang Filipino Rehiyon-VII na matatagpuan sa Cebu Normal University sa siyudad ng Cebu na may pondo mula sa KWF (Gabusada, 2018, 108). Ang proyekto sa pag-aaralan na ito ay tinatagpuan sa larangan ng ... pagbuo ng panahong literature at ang pagbuo ng paghahati, pagpapalawig, at pagpapayaman ng Wikang Filipino... dapat ituring ng mga Cebuano na sa kanila rin ang mga obrang ito at nararapat na magling buhay ng WT... (Leyson et al. sa papel ni Gabusada, 2018, 108). Siya Loredica Leyson, direktor ng PFWF R-VII, Jovy M. Perezino sa UP Diliman para sa gawing pag-aaralan sa Filipino at G. Edgar S. Godin sa Diaga na magasin ang mga too sa liwad ng proyektong ito para sa pagkolektar ng mga orihinal na akdang pananaliksang. Sinalin naman ng mga guru sa Filipino at mga mananaliksang na sina Flora G. Limberto, Romeo S. Macan, Arta A. Perez, Gaudrey G. Mambra, Geraldine C. Bahamona, at Rowena C. Largo ang mga akdang pananaliksang (Gabusada 108). Mga buhang, ibyoma, salawikain, anaklota, tula, maikling kwento, at drama sa radyo ang salaw ng antolohiya nito. Ayon kay Leyson kinolektar at isipin ang mga ito sa pamamagitan ng mga labuhan, samantalang kinang ipinagkaloob naman ng mga mananaliksang ang mga tula, maikling kwento, at drama sa radyo (Leyson et al. sa papel ni Gabusada, 2018, 108).	33 The campaign for the formation of national literature through translating regional literature continued into the 21st century as more Cebuano literature translation projects were funded by KWF Source ng Wikang Filipino, NCCA, and University of 320 San Carlos Press. The last translation project of Cebuano literature into Filipino was created under the Pamahayagang Sentro ng Wikang Filipino Region VII, located at Cebu Normal University in Cebu City, with funding coming from KWF.¹²⁷ This translation project, <i>Alpa Piling Literaturang Tagbuanon</i>, was created with this goal: Makagawa ng direktang labuhan sa pagbuo ng panahong literature at ang pagbuo ng paghahati, pagpapalawig, at pagpapayaman ng Wikang Filipino ayon sa mga tanggapin, at panahong ito, dapat ituring ng mga ito. Taglay ito ng Cebuano na kanila rin ang mga obrang ito at nararapat na magling buhay ng Wikang Filipino. Makikilala ang mga literaturang rehiyonal sa pamamagitan ng
---	--

P-2

Siya'y si H. Y. ang kasalukuyang direktor ng CSC. Mas marami ang mga pag-aaralan sa Ingles sa ikadalawang-apat na siglo, pero sa antas ng hindi, mayroon namang mga proyekto sa pag-aaralan na pinamamahalaan ng KWF para sa kompanya sa pagpapalaganap ng pag-aaralan gamit ang wikang Filipino. Pagkatapos itatag sa Filipino sa Ingles ang mga panitikang Cebuano, mababasa naman ito sa kasaysayan o interaksyonal (sa kasalukuyan ng Ingles) sa aralin gamit ang kasangkapan ng pag-aaralan. Marami pang mga proyekto sa pagpapalaganap, naroroon naman ang KWF at CSC bilang mga banyaga at kasangkapan lamang ang kalakipang mga pag-aaralan ng wikang Cebuano at Filipino. Mahalagang bagay na ngayon matatagpuan ang kasangkapan ng wikang Cebuano at dahil sa pagpapalaganap mababasa ito ang mga panitikang Cebuano sa mga hindi nakakaisang mga ito.	The people behind this project were Leticia Lopez, director of PIWY K-VII, Jerry M. Peralta of UP Diliman for the Filipino translation, and O. Edgar S. Gordin of <i>Alaya</i> magazine for the collection of original Cebuano literary works. The literary works were translated by Filipino teachers and researchers: Flora G. Encarnacion, Romeo S. Miano, Arden A. Peralta, Geoffrey G. Mianera, Geraldine C. Encarnacion, and Rosemary C. Lopez. The scope of this anthology included riddles, poems, proverbs, anecdotes, jokes, short stories, and radio drama. According to Lopez, the riddles, poems, proverbs, and anecdotes were collected and compiled through interviews, while the jokes, short stories, and radio plays were voluntarily provided by the authors.²¹⁴ Of Cebuano literature into English were created through the efforts of H. Y. Y. the current director of CSC. Y's translation, though funded by the NCCA, were not In general, the trend in Cebuano literature translation projects in the 21st century leaned toward English in language choice. But in terms of scope and focus, there was still the translation project funded by KWF that campaigned for the formation of national literature through Filipino language. This shows the predominance of English and in Filipino). Nevertheless, translation may be regarded as an empowering tool that enables Cebuano literature to reach a national and international readership.
---	---

[illegible]

Cebuano Literature Translation in 1990s			
Language Choice	Media Choice	Translation Process/Program	Steps and Parts
English	audiovisual	(1) <i>Printed Media Series</i> 1. <i>Alibano, R., Mapasa, R., and Paguoran, D. - Cebuano Cebuano Spoken City Series</i> (St. Martin's University Press, 1989) 2. <i>Alibano, R., Mapasa, R., and Paguoran, D. - Cebuano Cebuano Spoken City Series</i> (St. Martin's University Press, 1989) (2) <i>Audio-Visual Series</i> 1. <i>Tanaka, T. - Introduction to the Cebuano Language</i> (St. Martin's University Press, 1989)	1. <i>Alibano, R. and Mapasa, R. - Cebuano Spoken City Series</i> (St. Martin's University Press, 1989) 2. <i>Alibano, R. and Mapasa, R. - Cebuano Spoken City Series</i> (St. Martin's University Press, 1989) 3. <i>Tanaka, T. - Introduction to the Cebuano Language</i> (St. Martin's University Press, 1989)

	translated literary works were by selected classic Cebuano writers. But given that more Cebuano literature translation projects into Filipino are in the pipeline, supported by sponsorships from KWF and CSC, it can be argued that there seems to be a change in the way Cebuano and Filipino are interacting. The relationship between Cebuano and Filipino is becoming more collaborative.
MGA SALIN NG PANITIKANG CEBUANO SA FILIPINO NA NAILATHALA Maanong ang interes sa panitikang bernakular base sa natalakay na mga proyekto sa pagsasalin ng panitikang Cebuano. Madikit ang kahalintunaan sa sitwasyon dahil sa unipisa, ang layunin ng kampanya para sa pagbuo ng pambansang panitikan ay upang malabanang ang pangangibabaw ng Filipino at Ingles na parulat sa Pilipinas, subalit nakatuon naman sa Filipino at Ingles bilang target na mga wika sa pagsasalin ang pagbuo ng mga proyekto sa Cebuanoang pagsasalin. Totoong maunawaan ang panitikang panrehiyon sa mas maluwak na Pilipinong tsinatangilid alto pero sa kabilang dako naman nanumbalik ang pangibabaw ng Filipino at Ingles sa mga salin. May proseso sa produksiyon ng mga	11-14 It is therefore ironic that the project of building a national literature based on all regional languages in the Philippines was largely influenced by the target language in which the translation of regional languages should be done. Moreover, the issue of Thus, the return of the predominance of English and Filipino, but this time in target languages in the translation projects of Cebuano literature. It can be seen that as

authorship and of translations among various language group in the country; (2) to promote the translation and publication of scientific and technical books and classic works in literature and the arts." Kaya talagang pagkilala sa pagsasalin ang pagpapatupad ng National Book Policy.

Nahahawig ito sa huling yugto ng produksiyong intelektuwal ni Virgilio Enriquez (1994), na patuloy na nagsikap maglinang ng mga "katutubong" konsepto sa kabila ng paggamit ng Ingles bilang pangunahing wika ng pagsulat pagsulat (Gutierrez, 2016, 5).

Sa kasaysayan naman ng mga proyekto sa pagsasalin ng Cebuano, nang naitatag ang mga sentro sa pag-aaral, pag-usbong ng panitikang bernalcular at pagpatupad ng National Book Policy, dumami ang paglathala ng panitikang Cebuano sa loob at labas ng rehiyon. Ang pagkaroon ng hirarkiya ang nagbibigay-daan sa paglathala ng mga proyekto sa pagsasalin ng panitikang Cebuanong nagmumula sa pambansang institusyon at naglalayong patatagin ang bansa sa pamamagitan ng paglathala ng mga librong nagmumula sa mga rehiyon gamit ang pagsasalin. Ito ayon ng patron (pattern) sa industriya ng paglalathalang nag-uumpisa sa pambansang antas at lumalaganap sa panrehiyong antas. Nagpapakita rin ito sa relasyon ng mga may-akda o tagasalin sa rehiyon at mga pambansang tagalathala.

Among institutions and individuals as

As a response to problems in book publishing in the Philippines, the National Book Policy was implemented in 1995 under Republic Act No. 8047 which generally aims for the book publishing industry; (3) to promote the development of indigenous authorship and of translations among various language groups in the country; and (4) to promote the translation and publication of scientific and technical books and classic works in literature and the arts.¹⁵⁵

As stated in objection number 1 and 4, the state values the development and promotion of literature as a remedy that can contribute to the development of a book culture in the Philippines. There was no specific clarification regarding the inclusion of

With the establishment of studies centers, the rise of vernacular literature for the formation of a national literature, and the implementation of the National Book Policy that granted publication funds from the government channeled through national agencies, the publication of Cebuano literature proliferated within and outside the region. These historical collaborations and events helped in the realization of Cebuano

at hindi ang may-akda. Nailathala ang mga proyekto sa pagsasalin sa pamamagitan ng mga gawad sa paglathala mula sa pambansang ahensiya tulad ng AUP, Komisyon ng Wikang Filipino (KWF), at National Commission for Culture and the Arts (NCCA). Ikinomisyon ng mga tagalathala ang proyektong pagsasalin sa pamamagitan ng pagbigay ng pondo sa mga tagasalin doon sa mga proyekto sa pagsasalin lalo na sa *Ballin ng Panitikan Series*, *Bahandi Series* at *KWF- Pambihyong Sentro ng Wikang Filipino (PSWF)*. Kaya nangyari lamang ang produksiyon ng karamihan sa mga proyekto ng pagsasalin pagkatapos makuha ang pondo para dito.

Sa pagtasyat sa proseso ng pagsasalin, natatwala ang hindi pagkapantay-pantay ng dinamika ng kapangyarihan ng mga sanghat na nanasakupan sa pagsasalin ng panitlikang

literatures accessible and understandable to a wider Filipino reading public. It was the national institutions that controlled the hierarchy within the publishing industry as they

as ibid., 20.

could dictate the use of translation as a yardstick for regional publication. This hierarchy provided a pattern or trend in the publishing industry, a pattern that begins with the national level and then spreading out towards the regional level. This trend shows the relationship between regional authors/translators and national publishers as

Policy, translation projects of Cebuano literature were published through publication grants from national agencies such as AUP, KWF, and NCCA. As discussed in chapter 2, most of the translation projects (especially under the *Panitikang Series*, *Bahandi Series*, *KWF-PSWF*, and *Solidarity Translation Series*) were published after the publishers commissioned the translation projects by giving publication grants to translators. In other words, the flow of production of Cebuano literature translation projects started with the grants given by the national agencies, except for the translation

Cebuano dili ginawang maikinhado ang ibang mga lokal sa Cebuano na hindi kadalasan sa mga institusyong CSC, USC, at PSWF ng CSU at sa mga professional sa loob ng sistema ng mga institusyong ito. Sa parehong ulatayon nangyari din ang hindi pagpapantay-pantay ng mga lokal sa pagpapalit ng Cebuano (mga proporsiyal sa sistema) at parehong institusyon bilang mga patron) dahil karamihan ng mga institusyon ng ito ang paggamit ng Filipino at Ingles bilang mga target na wika sa proyekto ng pagpapalit. Sa paghaharmonisasyon ng mga mapagpalitan sa paglathala, nagpakita ng hindi pantay na katayuan ang mga panahong institusyon sa pagtatag ng pagpapalit—naglathala ang NCCA ng maraming proyektong sa pagpapalit sa Ingles kayo KWF sa Filipino. Ang Ingles ang demagangang target na wikang pangakademik (poetry).

Ang mga lokal na ginagamit ng mga panahong aheniya at mga naglathala na maari lamang malathala ang mga panahong Cebuano kung kailan ito ay naglathala ng dalawang maghaharmonisasyon sa kahalalagang—pangyabong ang panahong Cebuano ngunit pero lamang dalang sa pagpapalit ng mga orihinal na panahong Cebuano.

Kaya maraming hindi pantay na panahong ng mga mapagpalitan at apat na lokal sa pagpapalit ng proyektong sa rebibul na arin at ang mga lokal na ginagamit ng mga panahong institusyon sa nagtatag ng pagpapalit para sa paglathala ng panahong Cebuano, nakatira ito ng isang pagbabago sa dalang na orihinal na kahalalagang sa kahalalagang sa kahalalagang sa kahalalagang.

75

Examining translation as the major condition in the publication of Cebuano literature reveals the unequal power dynamics among the constituencies involved in the production of translation projects. The unequal power dynamics is made evident in the discussion about how professionals within the system—the Cebuano scholars and translators affiliated with CSC, USC, and PSWF of CSU—unequivocally marginalized other Cebuano scholars who may have wanted to participate in the translation projects but were not affiliated with the said institutions. The unequal power dynamics is also shown in the liaison between Cebuano scholars and translators (as professionals within the system) and national institutions (as the patrons), where national institutions (with financial and cultural capital) had the power to impose the use of Filipino and English in the production of translation projects. Moreover, there is inequality in the publication resources of the national institutions involved, the NCCA and KWF. As shown in the tables, the NCCA has produced more Cebuano literature translation projects in English (15 translation projects) compared to KWF that has only produced four (4) Cebuano translation projects in Filipino. This suggests that NCCA has more publication languages: the use of English dominates the use of Filipino as language preference or dominant politics in the production of Cebuano literature translation projects.

1

		The major condition for publication that the national agencies imposed on Cebuano agencies is the translation of Cebuano literary works. The translation This inequality in terms of publication resources and opportunities may be observed in the interaction between Cebuano and national agencies in the publication	1										
Table 3. List of Cebuano Literature Translation Projects into Filipino Agos sa datos, mayroong apat na tulathang proyekto sa pagtatala sa Filipino. Ang isa ay	25	Table 3. List of Cebuano Literature Translation Projects into Filipino <table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">List of Cebuano Literature Translation Projects into Filipino</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td> <td>Albano, E., Mojares, R., and Paguara, D. <i>Paladung Cebuano</i>. Quezon City: Ateneo De Manila University Press, 1993. (Paxilkan Series)</td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td>Albano, E., Mojares, R., and Paguara, D. <i>Paladung Cebuano</i>. Quezon City: Ateneo De Manila University Press, 1993. (Paxilkan Series)</td> </tr> <tr> <td>3.</td> <td>Ramos, Bernadino B. <i>Literary Translation: A Study in the Filipino</i>. UP Press and Wileg Filipino Press, 1998. (Akin Bahad Series)</td> </tr> <tr> <td>4.</td> <td>Lopez, Leticia, et. al. <i>Agos Pilag: Literature Translation Series</i>. PSWE 3-Vol. 2008. (Serye ng Wileg Translation Series)</td> </tr> </tbody> </table> There were only four (4) translation projects in Filipino.	List of Cebuano Literature Translation Projects into Filipino		1.	Albano, E., Mojares, R., and Paguara, D. <i>Paladung Cebuano</i> . Quezon City: Ateneo De Manila University Press, 1993. (Paxilkan Series)	2.	Albano, E., Mojares, R., and Paguara, D. <i>Paladung Cebuano</i> . Quezon City: Ateneo De Manila University Press, 1993. (Paxilkan Series)	3.	Ramos, Bernadino B. <i>Literary Translation: A Study in the Filipino</i> . UP Press and Wileg Filipino Press, 1998. (Akin Bahad Series)	4.	Lopez, Leticia, et. al. <i>Agos Pilag: Literature Translation Series</i> . PSWE 3-Vol. 2008. (Serye ng Wileg Translation Series)	1
List of Cebuano Literature Translation Projects into Filipino													
1.	Albano, E., Mojares, R., and Paguara, D. <i>Paladung Cebuano</i> . Quezon City: Ateneo De Manila University Press, 1993. (Paxilkan Series)												
2.	Albano, E., Mojares, R., and Paguara, D. <i>Paladung Cebuano</i> . Quezon City: Ateneo De Manila University Press, 1993. (Paxilkan Series)												
3.	Ramos, Bernadino B. <i>Literary Translation: A Study in the Filipino</i> . UP Press and Wileg Filipino Press, 1998. (Akin Bahad Series)												
4.	Lopez, Leticia, et. al. <i>Agos Pilag: Literature Translation Series</i> . PSWE 3-Vol. 2008. (Serye ng Wileg Translation Series)												

MGA HADLANG O MGA PROBLEMANG KINAHAHAP SA MGA GAWING PAGSASALING BERNAKULAB

Sa mga gawing pagsasalang bernakulab sa paniklan, pilosopiya, at siyensi ng mga may-akda na maitatula ang mga ideolohiya pero may mga dapat ibang-ibang opinyon nakantaan rin. Binibigyang-pagpapaliwanag sa kasalukutan ang mga pagsasalang bernakulab sa "mga proporsiyon sa kasalukutan ng literatura"—mga lektor na Cebuano (CCE ng University of San Carlos, at FERT ng Cebu

35

Factors that Control the Production of Cebuano Literature Translation Projects

1

In the case of Cebuano literature translation projects, the constituencies involved in the "rewriting" of literature were: (1) Cebuano scholars and translators, the "professionals within the literary system," and (2) the local, national, and

Normal University), mga tagasalin, mga guro, mahihilig sa panitikan sa mga unibersidad at mga institusyon. Maaaring hadlang ito sapagkat naging eksklusibong gawain ang pagsasalin na para lamang sa iskolar na kaakibat sa mga naturang institusyon. Nasa posisyon ng kapangyarihan ang mga iskolar na ito at naging marginalisado ang mga hindi kasaling iskolar sa proyektong pagsasalin bagaman mayroon nang mga kamonikal na Cebuano ng mangsulat na nakapag-ambag din sa larang ito. Nangabahan ang nasabing marginalisasyong ito ni Isidor Cruz na nagsabi "...in the provinces, those who claimed to be marginalized also marginalized other writers and artists" (Cruz sa papel ni Gabunada, 2018, 140). May mga magagaling na iskolar na Cebuano - hindi napasali "yong mga nasa ibaba" sa mga proyekto sa pagsasalin dahil sa eksklusibong pananaw. May dominasyong umiral din sa institusyong pambansa kasali na ang mga propesyonal na nagmamaniipula at pumapataw ng mga kondisyon at mga diskurso sa akademiiko. Sa antas ng paglalathala, inaatas ang pagsasalin sa mga panitikang Cebuano at sa produksiyon naman, kailangan ang pumapang pagpili ng mga panitikang panulat na isasalin kung kaya't pumapasok ang mga ideolohiya pati ang mga kumbensiyon ng mga patronage kaya mayroong manipulasyon at mayroon ding mababago.

36

enthusiasts working in and affiliated with specified universities and institutions. This suggests exclusivity, or a higher likelihood for scholars affiliated with the CSC of University of San Carlos and PWT of Cebu Normal University to be included in the translation projects. This may imply as well that only those in power positions get involved in the "rewriting" of Cebuano literature, marginalizing Cebuano scholars not included in the translation projects. Such marginalization was observed by Isidor Cruz who stated that "in the provinces, those who claimed to be marginalized also marginalized other writers and artists. Organizations and academic institutions,

It must also be noted that all the translators were Cebuano teachers, scholars, and literary enthusiasts working in the academic and national institutions that promoted

	people from below.”¹²² These “people from below” were Cebuano scholars who were also competent but not given the chance to be included in the production of Cebuano literature translation projects. Translation practices indeed shaped and took shape within asymmetrical relations of power that resulted in domination and exclusion. Translation situated in academic and national institutions had a role in the circulation of discourses relating to domination and exclusion, in maintaining certain positions. Academic and national institutions, as well as the professionals involved, were able to manipulate certain actions and conditions in the production of Cebuano literature translation projects. On the publication level, national institutions required the use of translation in the publication of Cebuano literature; on the creation level, the scholars	1
--	--	---

and translators involved selected the literary works to be translated, and in the actual translation used their own expertise in translating Cebuano literature into Filipino and English. These professionals within the system, in unconsciously dictating the selection of Cebuano literary works for the translation projects,⁷⁹ assumed (as they were subjected to) the power to manipulate, alter, and insert the ideology and conventions dictated by the patronage.

ay sa pagbuo ng kanon. Kinasasangkutan mayaman ang panitikang Cebuano dahil sa marami ang magagaling na manunulat. Buhay na buhay ito sa kabilang mga hamon at mga hadlang na kinaharap. Kasangkapin ang kasaysayan sa pagbuo ng kanon ng panitikang Cebuano. May mga listahan ang mga iskolar na Cebuano na magpapatunay ng napakayamang kanon ng panitikang ito at kanonikal ang karamihan sa mga manunulat ng panitikang Cebuano ayon na rin sa mga iskolar bagaman hindi magkatugma ang kanilang mga listahan bunsod nitong subhetibong proseso sa pagpili nito. Iba-iba ang opinyon ng mga iskolar at nakapende sa personal na bias nila. May kanya-kanyang paborito ang buwat iskolar na binibigyang halaga ang iba at naging marginalisado naman iyong iba. May pagkakataong mapili ng mga paborito sa proseso ang mga iskolar na magiging hakbang sa pagbuo ng kanon ng panitikang Cebuano. Masasabing hindi kompleto ang listahan ng mga iskolar kaya kumakatawan

36

World War, postwar period, and the contemporary period—Cebuano literature has remained alive and rich despite the struggles in each period of Cebuano history. This also shows that the richness of Cebuano literature has been preserved in written records throughout the different historical periods. History has played an instrumental role in the accumulation and formation of the canon of Cebuano literature. Cebuano scholars differed from each other. The lists created by different Cebuano scholars may and may not contain the same names of canonical Cebuano writers, suggesting that the Cebuano scholars had relied on their own perception in identifying the canonical Cebuano writers

¹⁴⁰ Alburo, "Cebuano Literature in the Philippines."

¹⁴¹ Ramos, "Sugboanese Literature," 212.

to include in each of their lists. This process makes the canon formation of traditional Cebuano literature a subjective process. This observation is evident in studies by

1

bilang tentatibo lamang ang kalikasan ng tradisyonal na kanon sa loob ng rehiyong Cebuano dahil sa pagtatakaroon ng limitasyon sa bawat kategorya, at ipinaliwanag ni Guillory ang ideyang hindi kompleto ang listahang kanonikal na kahit sino walang makapag-akses sa kabuuan ng kanon (Guillory sa papel ni Gabunada, 2018, 203). Kaya, kumakatawan din ito bilang tentatibo, pansamantala at hindi buo ang kanon ng pambansang arena dahil na rin may pagkukulang at limitasyon ang mga nailathalang proyekto sa pagsasalin ng panitikang Cebuano. Bukod sa may kinalaman sa kalkulasyon ng kanonisadong listahan, ang representasyon ng mga kanonisadong mamunulat sa pambansang panitikang arena sa mga proyekto sa pagsasalin ang pinakakritikal naman na isyu dahil hindi buo ang representasyon. Ipinagpalagay na may mga limitasyon din sa nilalaman ng mga proyekto sa pagsasalin, halimbawa sa malapitang pagtingin at pagturi ng mga proyekto sa pagsasalin, maaninag ang pagpataw ng mga pamantayan at patnubay ng mga propesyonal at mga patron sa loob ng sistema. Sila ang may hawak ng mga pamantayan at natural lamang na magtatakaroon ng mga bias at subhetibong pagbibigay ng mga patnubay bilang gabay sa kung ano man ang sundin ng mga iskolar at

writers considered to be the most significant and established in the lists. This suggests that there are divergences in the lists, and that these favorites differ from each other. The selection of favorites valorized a few canonical writers and marginalized the others, as the favorites had greater chances of being selected. The selection process is a very

Though the lists above were comprehensive, the Cebuano scholars who created them carefully noted that they counted only of "some" (not "all") canonical Cebuano writers. This suggests that the canon is continually growing and that the created lists were not meant to be thought of as complete. The created lists were more attempts to identify writers who have shaped the existing canon of Cebuano literature. The notion of a canonical list as incomplete was explained by Guillory when he stated that no one has access to the canon as a totality.³³⁸ The canon is an imaginary list, as it never appears

	an tentative. Given this, the traditional canon of Cebuano literature is also represented in the national arena as tentative, incomplete, and provisional through the published translation projects of Cebuano literature, which also entail limitations in its contents. Hence, aside from the inherent concern that the Cebuano canonical list is incomplete in itself, the more pressing issue is the representation of the Cebuano canonical writers in the national literary arena through the translation projects, given ¹⁰⁸ Chaffery, <i>Cultural Capital</i>. ¹⁰⁹ <i>Ibid.</i>, 22.] that there are also limitations in the contents of the translation projects. The limitations in the contents of the translation projects are greatly influenced by the guidelines and criteria imposed in the selection process. An examination of the translation projects would show how the guidelines and criteria imposed by the patrons and professionals within the system had influenced the selection—specifically, how their authoritative power dictated and controlled the selection process. Most importantly, an analysis of the guidelines and criteria would show how the traditional canon of Cebuano literature has been represented or misrepresented in the national arena.	2
--	---	---

8

36 Sa diskursong pagiging kanonikal, binigyang din ni Guillory (32) na nangangay ang pagbuo ng kanon sa kapangyarihan dahil ang pagiging kanonikal— <i>“implies, reflects, and builds on authority and that canons are instruments of power.”</i> Sumasalamin, nagpapahiwatig at nabubuo sa awtoridad ang pagbuo ng kanon ng panitikang Cebuano at instrumento din ang kanong ito ng kapangyarihang kultural ng napakayamang panitikang Cebuano. Hinirang din ng mga 37 listas sa kanonikal ang mga manunulat na Cebuano bago sa unang sa mga kanonikal sa listahan maliban pa sa kanapangyarihang ito at pagdala hindi lamang dahil sa kapangyarihang kultural kundi pati na rin sa pananag panitikang.	38 In the discourse of canonization, Guillory underscored that canon formation is related to power, since canonicity “implies, reflects, and builds on authority and that canons are instruments of power.”³⁶ The existing canon of Cebuano literature, despite its tentativeness, is an instrument of cultural power. It displays the literary richness of the Cebuano community. The formation of the Cebuano literary canon throughout history implies, reflects, and builds on prestige and authority. The Cebuano writers in the existing canonical lists gained prestige and recognition not only through cultural power and due to the literary richness thought to be evident in their literary works, but also because they were considered canonical by the scholars. What is more, their 2
--	---

1

[illegible]

Ang Laman ng Mula: Cebuano sa Dugang sa Pilipinas 37

nakaimpluwensiya sa paglikha, produksiyon, at pagbuo ng kanon na mga proseso ng panitlikang Cebuano sa pamamagitan ng pagsasalin ay ang pagbuo ng pambansang kanon ng panitikan. Talagang pangunahin sa

37

These numerical figures show that the process of translation canonized fifty-nine (59) translated canonical Cebuano authors that are parallel to the existing canon, and eighty-one (81) translated canonical Cebuano authors that are autonomous from the existing canon. In short, the process of translation canonized and valorized one hundred forty (140)⁸⁸ selected canonical Cebuano authors included in the alternative canon, and marginalized one hundred ninety-two (192) that are not (yet) selected and translated out of three hundred thirty-two (332) listed in the table. Even though these numerical figures appear fixed, it must not be forgotten that the nature of the existing canon is preliminary and provisional, and that the list is incomplete as emphasized in the discussion above. The alternative canon of Cebuano literature through translation is also preliminary and provisional in nature. The process of translation not only canonized the alternative list, but also magnified the incompleteness of the alternative canon by introducing it to the culture of Filipino and English readers.

32

	existing Cebuano literature and in the translation projects. There are still one hundred sixty-two (162) Cebuano authors who are not yet translated, and eighty-one (81) translated canonical Cebuano authors included in the translation projects but not in the existing canon. This shows that in the alternative canon, only fifty-nine (59) translated canonical Cebuano literatures are derived from or parallel to the existing canon, while eighty-one (81) are autonomous from the existing traditional canon out of three hundred thirty-two (332) canonical Cebuano authors listed in the table. Again, since the Based on the numerical figures, one hundred thirty (130) selected canonical Cebuano authors have been introduced into the culture of the national arena through the process of translation. The process of translation canonized and valorized one hundred thirty (130) selected canonical Cebuano authors by preserving, maintaining, and extending their canonical status in the national arena using the Filipino and English languages. The process of translation not only canonized and valorized Cebuano literature by making it understandable to non-Cebuano readers in the national arena, it also valorized the value that circulates in the academic and institutions, that is, using Filipino and English as languages of translation of regional (Cebuano) literature to be integrated in the formation of a national literature. The process of translation did not only aid in the
--	---

There were issues and controversies in the selection process of the creation and

Totoongang may mga isyu at kontrobersiya sa proseso ng pagpili sa paglikha at produksiyon ng proyekto sa pagsasalita ng panitikanang Cebuano dahil sa hebreo ng mga propesyonal at mga patronage sa loob ng sistema ang mga patnubay at kriterya sa pagpili. May kapangyarihan ang mga patron (pambansaang institusyon) at mga propesyonal sa sistema (Cebuanoang iskolar at tugasalin) na pumili kung ano ang teksto at sino ang may-akda ang kasali at hindi, tungo sa pagbuo ng alternatibong kanon. Una nang nasabing mayaman sa tradisyonal na kanon ang Cebuano at dahil sa patronage, may proseso sa pagpili kaya mailathala ang mga proyekto sa pagsasalita. Ginamit ng mga propesyonal ang kanilang kapangyarihan at awtoridad sa pagpili ng mga kanonikal na Cebuanoang manunulat para sa proyekto sa pagsasalita. Inilitaw ang teorya ni John Guillory sa kanyang librong *Cultural Capital: The Problem of Literary Canon Formation* (Guillory sa papel ni Gabunada 177) sa proseso ng pagpili at ang argumento ni Barbara Herrnstein Smith (Smith sa papel ni Gabunada, 2018, 177) sa pagiging kanonikal tungkol sa "value/evaluation" upang matibyang- din ang mga kontrobersiya kungay sa pagheo ng (kriterya at patnubay sa proseso ng pagpili. Masaring "panloob" ("intrinsic") o "panlabas" ("extrinsic") ayon kay Smith ang halaga ng akdang pampanitikan na ibig sabihin—ang mga batol sa panitikan ay "objective validity" (intrinsic) o sa pamamagitan ng "expressions of personal preference" (extrinsic) (Smith sa papel ni Gabunada, 2018, 177). Pinaglalanan ni Smith na dahil naapektuhan ang halaga ng ginawang panitikan sa panloob at panlabas na paghatol, kailangan mayroong proseso sa ebalwasyon ng halaga nito (Smith sa papel ni Gabunada, 2018, 208). Maysa dapat may kriterya sa pagbabasahan sa paghatol para sa proseso ng ebalwasyon. Sinabi rin niya na bilog-tuloy ang proseso ng ito na ginagawa ng iba't ibang individual na kasali sa pamamagitan ng pansorayal at pang-institusyong mga gawain at praktika (Smith sa papel ni Gabunada, 2018, 208).

38

There were issues and controversies in the selection process of the creation and production of Cebuano literature translation projects, because the guidelines and selection criteria were created by the patronage and professionals within the system. The patron (national institutions) and professionals within the system (Cebuano scholars and translators) had the authority to decide which texts and authors to include or exclude. Issues of objectivity and subjectivity arose in the selection process, and this chapter examines how these issues influenced the formation of the alternative canon. Lists of existing canonical Cebuano writers will be presented to show the richness of the traditional canon, and an analysis of the selection process to show that through patronage the publication of translation projects was approved, and that the professionals within the system started power and authority in choosing certain canonical Cebuano writers and their works for the translation projects. The examination

1

	canonical Cuban writers and their works for the translation projects. The examination of the selection process will draw on John Guillory's theory of the canon in his book <i>Cultural Capital: The Problem of Literary Canon Formation</i>.³⁷ This will be supplemented by Barbara Herrnstein Smith's³⁸ canonical contributions on "value/evaluation" to highlight the controversy in the formulation of criteria and guidelines in the selection process. Lastly, a discussion on the formation of an
--	---

testative and can be changed. Smith also stated that the value of literary works may be "intrinsic" and "extrinsic," which means that literary judgments can be claimed by "objective validity" (intrinsic) and be obtained through "expressions of personal preference" (extrinsic).¹⁶⁵ Smith argued that since the value of literary works is affected by intrinsic and extrinsic judgments, a certain process of evaluation of the value of

¹⁶⁵ Smith, "Value/Evaluation," 178.

¹⁶⁶ *Ibid.*, 177.

literary works must be imagined.¹⁶⁶ The process of evaluation relies on the criteria used as a basis of judgment. Smith also said that the evaluation of literary work is a continuous process operated by a wide variety of individuals involved as well as through social and institutional activities and practices.¹⁶⁷ In short, the evaluation of literary value relies on the criteria imposed as basis of judgment, and that the criteria in the evaluation process are made by individuals involved and affected by institutional practices.

208). Nakabatay sa kriteryang ginawa ng mga indibidwal na naimpluwensiyahan ng mga pang-institusyong nakasanayang gawain ang paghatol sa proseso ng pagsusuri. Sa dami ng mga umiiral na kanon ng panitikang Cebuano, pinaliit ito sa proseso ng pagpili sapagkat hindi mailagay lahat ng pamulat at dahil na rin sa mga konsiderasyong pinansiyal. Pinahalagahan ang mga kriterya ng mga *patronage* pati mga propesyonal na pinatunayan ang kanilang mga paghahatol bilang mga iskolar. Pero ang halaga na pumapaloob mismo sa mga kriterya ay ang pagpapakita ng pagiging obhetibo o subjektibo sa buong proseso sa pagpili at hindi maiwasang sa loob nito, mayroong mga politikal o personal na kagustuhan. Nakadepende talaga sa kanilang pasya at pumapasok ang mga personal na *bias*. Kaya sa mga proyektong pagsasalin ng panitikang Cebuano, tungkulin ng mga nasasakupan (mga *patronage*/propesyonal) na pumili ng mga kanonikal na panitikang Cebuano sa pagbuo at produksiyon ng mga antolohiya. Lumalabas pa rin ang

38

projects, the existing canon of Cebuano literature got trimmed down through the process of selection, as the translation projects could not accommodate the entire existing canon due to material and financial considerations. The process of selection or evaluation was based on guidelines and criteria imposed by *patronages* and professionals within the system. The guidelines and criteria were held valuable by the *patronages* and professionals within the system that validated their scholarly judgment. But the value inherent in the guidelines and criteria, whether intrinsic or extrinsic, shows the objectivity or subjectivity of the whole selection process. Issues of objectivity and subjectivity show if the selection process was driven by political or personal preferences.

Thus, in the making of Cebuano literature translation projects, the responsibility of selecting classical Cebuano literature resided much more narrowly in the constituencies involved in the creation and production of the anthologies. Aside from

2

Sa parte ko, ipinaliwanag ni Ms. Capulla na binigyan siya ni Doc Hope Yu ng pahintulot na gamitin ang aking datos. Bagay na tiwag ni Doc Hope nang tinanong ko siya. Tetoong meroon silang email correspondence ni Ms. Capulla, ngunit nagrefer lang si Doc Hope kay Ms. Capulla na sumagutan sa akin, hindi si Doc Hope o ang CSC ang nagbigay sa kanya ng datos dahil walang kopya si Doc Hope o ang CSC ng aking dissertation. At dahil si Ms. Capulla kay akong officemate, pinahiram ko sa kanya ang aking dissertation, trustang na gagawin lamang nya ito reference sa kanyang papel sa nang subject. HINDI PO SYA NAAPALAM SA AKIN NA ISASALIN NYA ANG IBANG CONTENT NG Aking DISSERTATION. At hindi po Librarian si Doc Hope sa CSC, Director po siya. Importante bagay na hindi alam si Ms. Capulla.

sa salitang hubad bilang pangungailangan sa asignaturang Filipino at Lipinang Pilipino. Binigyan ng pahintulot ng Librarian ng Cebuano Studies Center (CSC) na si Hope Yu ang mananaliksik na gumamit ang mga datos ni Maria Vanessa Gabunada (katrabaho ng mananaliksik) sa kadahilanang sumulat ang mananaliksik kay Yu at sinabi niyang hingin ang lahat ng datos kay Gabunada. Hindi nag-atubiling

Ang Lunan ng Hubad: Cebuonong Sofia sa Filipino 29

tumulong sa mananaliksik si Yu sa dahilang tiyakin ng mananaliksik ang dating Librarian ng CSC. Nararapat lamang na banggitin ng mananaliksik si Gabunada bilang pagpipili sa kanyang disertasyon.

Marumi pa pong parte ng article na direktang kuha poon sa dissertation ko, ngunit hindi ko na natapos ang pagpursi dahil nakapoc na ako sa oral. Ito lang muna ang mga na-identify ko.

VISAYAS
STATE UNIVERSITY

RESEARCH
OFFICE

Annex "F"

May 3, 2024

DR. ROSE P. CAPULLA *Dr. R. Capulla*
Department of Philosophy and Social Sciences (DPSS)
Visayas State University
Visca, Baybay City, Leyte

Dear Dr. Capulla:

In connection with the Memorandum No. 306, Series of 2024 dated April 4, 2024, Re: Complaint of Dr. Maria Vanessa E. Gabunada against you, the Preliminary Investigation Committee is requiring you to submit to the committee an answer/explanation on the allegations stated in the complaint affidavit of Dr. Gabunada and a copy of the allegedly plagiarized published article on or before May 14, 2024 from receipt of this letter.

Thank you.

Very truly yours,

Ivy C. Emnace
IVY C. EMNACE
Director for Research
Chairman, Preliminary Investigation Committee

Caroline B. Anduyan <caroline.anduyan@vsu.edu.ph>

Answer or reply of the complaint filed by Dr. Maria Vanessa Gabunada

8 messages

Annex "G"

Caroline B. Anduyan <caroline.anduyan@vsu.edu.ph>
 To: Rose Capulla <rose.capulla@vsu.edu.ph>

Mon, May 13, 2024 at 9:37 AM

Good morning Ma'am Rose!

This is in connection with the letter sent by Dr. Ivy C. Ernace requesting you to submit a reply or answer on the aforesaid complaint of Dr. Gabunada. The investigation committee requested you to submit a notarized Reply Affidavit of the aforesaid complaint on or before May 14, 2024.

Thank you so much.

Caroline B. Anduyan
 Secretary
 Preliminary Investigation Committee

Rose Capulla <rose.capulla@vsu.edu.ph>
 To: "Caroline B. Anduyan" <caroline.anduyan@vsu.edu.ph>

Wed, May 15, 2024 at 9:29 AM

Dear Ma'am Caroline,

Greetings of Peace!

I had talked to Dr. Maria Vanessa Gabunada already regarding this matter. It was God's will that we met at the office this morning. Good that we had a conversation about this case. She told me everything regarding her side and so I did. I humbled down to ask sorry for whatever things I did which were not my true intentions as what she perceived to be. She was so emotional when she read my article. So, I know now. She said that we will just leave everything to the decision of the preliminary investigation committee and I hope she will be present also. I hope I won't be drained with this all, and I will just ask strength from the All Powerful God for nothing beats His power. Besides this preliminary investigation, I would subject myself, too, to the scrutiny of the court. This is really very heavy for me, but I will ask strength from God, as pa man diyay. Isn't this a double investigation? I hope not. I am waiting for the Annexes and Dr. Gabunada said she knew about it.

I am just here at the office, waiting for my verdict. Bitaw, I hope you understood me.

Thanks,

Sincerely,

Rose Pascual-Capulla
 Faculty, DPSS

[Quoted text hidden]

[Quoted text hidden]

VISAYAS
 STATE UNIVERSITY

A CENTURY
 OF EXCELLENCE
 1924 - 2024

Visca, Baybay City, Leyte, Philippines 6521-A

Website: www.vsu.edu.ph | Phone: +63 53 565 0600 •Email: vsu@vsu.edu.ph (Office of the President) | vsu@vsu.edu.ph (Office of the Registrar)

Got comments, complaints, or suggestions? You can send them anonymously through this <https://forms.gle/9de092ebd1> or email vsu@vsu.edu.ph

VSU's Vision: A globally competitive university for science, technology, and environmental conservation

VSU's Mission: Development of a highly competitive human resource, cutting-edge scientific knowledge and innovative technologies for sustainable communities and environment.

May 15, 2024

DR. ROSE P. CAPULLA
Department of Philosophy and Social Sciences (DPSS)
Visayas State University
Visca, Baybay City, Leyte

Dear Dr. Capulla:

The committee is furnishing you copies of the following annexes indicated in the complaint affidavit of Dr. Maria Vanessa E. Gabunada for your reference:

1. Annex A - Copy of the Dissertation Book of Dr. Maria Vanessa Gabunada
2. Annex B - Approval Sheet found on page iii of the Dissertation Book
3. Annex C - Screenshots of the email thread of Dr. Hope Yu and Dr. Gabunada
4. Annex D - Screenshots of the Conversation between Dr. Gabunada and Dr. Capulla
5. Annex E - Copy of the published article of Dr. Rose Capulla with highlighted portions which were taken from the dissertation of Dr. Gabunada
6. Annex F - Matrix of Dr. Gabunada's dissertation and Dr. Capulla's article

You are hereby given an extension of 3 working days upon receipt of this communication to submit your reply/explanation and other relevant documents relative to the complaint.

Thank you.

Very truly yours,

IVY C. EMNACE
Director, Research Office and
Chairman, Preliminary Investigation Committee

VISAYAS
STATE UNIVERSITY

RESEARCH
OFFICE

Annex "I"

May 22, 2024

DR. ROSE P. CAPULLA
Department of Philosophy and Social Sciences (DPSS)
Visayas State University
Visca, Baybay City, Leyte

Dear Dr. Capulla:

In connection with the letter dated May 15, 2024, furnishing you copy of the notarized Complaint Affidavit of Dr. Maria Vanessa Gabunada together with the annexes, the Preliminary Investigation Committee is requiring you to submit a notarized Reply Affidavit on the allegations stated in the Complaint Affidavit of Dr. Gabunada three (3) working days from receipt of this letter.

Thank you.

Very truly yours,

IVY C. EMNACE
Director for Research
Chairman, Preliminary Investigation Committee

5/28/24, 8:41 AM

Visaya: "State University Mail - Answer or reply of the complaint filed by Dr. Maria Vanessa Gabunada"

Rose Capulla <rose.capulla@vsu.edu.ph>

Tue, May 28, 2024 at 12:35 PM

To: "Caroline B. Anduyan" <caroline.anduyan@vsu.edu.ph>

Dear Ma'am Caroline,

Peace!

My legal counsel just sent me this one. This is just to inform Dr. Ivy Ernace.

Please see the attached file. Thank you.

God Bless!

Sincerely,

Rose Pascual-Capulla

Faculty, DPSS

[Quoted text hidden]

Annex "J"

c3272f0b-8640-4e68-b2b7-db06580b9a9d.jpeg
206K

Rose Capulla <rose.capulla@vsu.edu.ph>

Tue, May 28, 2024 at 12:40 PM

To: "Caroline B. Anduyan" <caroline.anduyan@vsu.edu.ph>

Dear Ma'am Caroline,

In addition to the previous email, my legal counsel informed me that he opted for a registered mail as an official communication in this matter. Thanks.

Rose Pascual-Capulla

[Quoted text hidden]

Caroline B. Anduyan <caroline.anduyan@vsu.edu.ph>

Tue, May 28, 2024 at 7:29 PM

To: Ivy Ernace <ivy.ernace@vsu.edu.ph>

----- Forwarded message -----

From: Rose Capulla <rose.capulla@vsu.edu.ph>

Date: Tue, May 28, 2024, 12:35 PM

Subject: Re: Answer or reply of the complaint filed by Dr. Maria Vanessa Gabunada

To: Caroline B. Anduyan <caroline.anduyan@vsu.edu.ph>

[Quoted text hidden]

c3272f0b-8640-4e68-b2b7-db06580b9a9d.jpeg
206K

May 30, 2024

DR. PROSE IVY G. YEPES

President

Visayas State University

Visca, Baybay City, Leyte

Dear Dr. Yepes:

In connection with the Memorandum No. 306, Series of 2024 dated April 4, 2024, Re: Complaint of Dr. Ma. Vanessa E. Gabunada, the Preliminary Investigation Committee was granted an extension to submit the committee's findings and recommendation/report of the above-mentioned complaint on or before May 31, 2024.

The preliminary investigation committee conducted meetings from May 2, 2024, May 15, 2024 and May 29, 2024. On May 10, 2024, Dr. Rose P. Capulla received a letter from Dr. Ivy C. Emnace, Chairman of the Preliminary Investigation Committee, requiring her to submit an answer/explanation on the allegations stated in the Complaint Affidavit of Dr. Gabunada. On May 13, 2024, the committee informed Dr. Capulla thru e-mail to have her reply in affidavit format and have it notarized. On May 15, 2024, the committee sent a letter to Dr. Capulla furnishing her a copy of the notarized complaint affidavit together with its annexes and gave her an extension of three (3) working days upon receipt of the letter to submit her reply and other relevant documents.

Unfortunately, Dr. Rose P. Capulla was not able to submit her Reply Affidavit to the committee until May 29, 2024. She forwarded a copy through e-mail of the Entry of Appearance with Motion for Extension of Time to File Reply Affidavit dated May 28, 2024, from her lawyer Atty. Emmanuel G. Golo requesting an extension of ten (10) days from receipt of notice to submit the required reply affidavit. Attached herewith is a copy of the aforesaid entry of appearance with motion for extension of time to file reply affidavit for your reference.

On May 29, 2024, the preliminary investigation committee accepted and considered the request of extension of time to file reply affidavit by the respondent's lawyer, but the committee agreed to give five (5) days non-extendable period for respondent to file her reply affidavit. Failure to submit the aforesaid reply affidavit, the preliminary investigation committee will make its findings/recommendation report based on the evidences at hand. The committee will send a reply letter to the respondent's lawyer granting the extension of time to file respondent's reply affidavit five (5) *non-extendable days* from receipt of the letter.

Based on the reasons mentioned above, the preliminary investigation committee would like to request an additional time to submit the committee's findings and recommendation report or investigation report on or before **June 30, 2024**.

EMMANUEL G. GOLO

San Juan St., Brgy. San Pedro
Matalon, Leyte

Lawyer/Notary Public
e.alatalonew@gmail.com
Tel. No. 0923525-2425

Cell No. 0905164416-7M
Cell No. 092312-9075-9324

28 May 2024

DR. IVY C. EMNACE
Director for Research
Chairperson, Preliminary Investigation Committee

**Subject: ENTRY OF APPEARANCE WITH MOTION FOR EXTENSION
OF TIME TO FILE REPLY AFFIDAVIT**

Greetings . . .

Undersigned most respectfully enters his appearance as counsel for Dr. Rose P. Capulla who is required to submit her reply affidavit, as per Letter, dated May 22, 2024. Henceforth, undersigned prays to be furnished with copy of any letter/order or notice, issued in connection thereto. Further, due to undersigned's heavy pressure of equally important legal work and commitment, the said reply affidavit could not be submitted within the prescribed period. Hence, it is most respectfully prayed that undersigned be given an extension of only ten (10) days from receipt of notice, to submit the required reply affidavit.

Thank you.

Very respectfully,

EMMANUEL G. GOLO

Post Office
Letter/Package
Registered on
Serve this receipt for reference in case of inquiry
Postmaster/Teller

REGISTRY RECEIPT
MATALON POST OFFICE
CESE I CYTE
RE 449 991 984 ZZ

28/5/24

VISAYAS
STATE UNIVERSITY

RESEARCH
OFFICE

Annex "L"

May 31, 2024

ATTY. EMMANUEL G. GOLO
Counsel for Dr. Rose P. Capulla
San Juan St., Brgy. San Pedro
Matalom, Leyte

Dear Atty. Golo,

In connection with the Entry of Appearance with Motion for Extension of Time to File Reply Affidavit dated May 28, 2024, praying to be furnished with copy of any letter/order or notice of the foregoing complaint and be given an extension of only ten (10) days from receipt of notice to submit the required reply affidavit, the Preliminary Investigation Committee accepted and considered the request of extension of time. However, the Preliminary Investigation Committee agreed to give **five (5) days non-extendable period** from receipt of this letter within which to file the aforesaid reply affidavit.

Failure to submit the aforesaid reply affidavit within five (5) non-extendable days from receipt of this letter, the Preliminary Investigation Committee will make its findings/recommendation report based on the evidences at hand.

For your information and guidance.

Thank you.

Very truly yours,

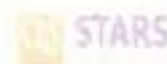

IVY O. ENNACE
Director for Research
Chairman, Preliminary Investigation Committee

RESEARCH OFFICE
Visayas State University, Baybay City, Leyte
Email: research@vsu.edu.ph
Website: www.vsu.edu.ph
Phone: +63 53 566 0600 Local 1005

Intergovernmental
System
ISO 9001:2015
2019-2024

Page 1 of 1
FM-VSU-03
V2 05-09-2023
No. 24-COM-348

Xanax "M"

DALUYAN Editorial Staff Email Thread

Daluyan Article "Ang Lunan ng Hubad" High Similarity Index

1 Thread

1 Reply

1 Like

Maria Vanessa Gabunada

to Daluyan Editorial Staff

10/10/2022 11:41 AM

1 Like

Dear Daluyan editorial staff

I hope this email finds you well.

I am Maria Vanessa E. Gabunada, PhD from Visayas State University. I am one of the authors who published an article in the latest volume (Vol. 2 No. 1, 2022). Upon looking at the other published articles in this volume, I noticed one article related to my field of specialization: translation. This article is entitled "Ang Lunan ng Hubad: Cebuano ng Sabaw sa Filipino" authored by Ms. Rosa Pascual Capula, my officemate. I read her article as it is similar to my field. I noticed similarities in the content with my dissertation data and analyses after reading it.

Though I am honored that my study was used as a reference by Ms. Capula, however, the similarities are so glaring that I cannot ignore and I am deeply bothered by them. I may be wrong but it appears that Ms. Capula "copied" my dissertation data and analyses and simply translated them into Filipino. With this, I searched the article page by page and compared it to my dissertation. I highlighted and noted the similar parts for comparison. After highlighting, I found out that the majority of the article content was taken from my dissertation.

With this, I am sending this email along with the attachments and humbly request the editorial staff to review the comparison I've made. Kindly also answer my question: Is this considered plagiarism? I was not cited directly in most citations and some analyses were literally lifted and were just translated into Filipino. Also, the reason she stated in her article about the sources of her data is not entirely true as I contacted Dr. Pope S. to verify.

Please help me with this. Kindly advise what to do next. I may be wrong about this, hence, I badly need your expert help.

Daluyan: Journal ng Wikang Filipino Sentro ng Wikang Filipino UP Diliman

to Maria Vanessa Gabunada

10/10/2022 11:41 AM

1 Like

Reply to Maria Vanessa Gabunada

Magandang araw!

Natanggap ang inyong mensahe. Sarap na narap kayo sa buhat na lingap sa pagbabalik ng apwasyon sa opisina. Mula, ngayon at Creeend na rin ang kasund. Hindi rin natugunan ang inyong mensahe kagad ngayon eh. Espesyal na ibig bang pansamantalang tugunan. Masipit ko ang inyong mensahe sa lupa at malawakang kausap agad na babalik ang usapin ngayon.

Salamat

Lyn Sabangan

Tagapamahalaing Editor

Direct: Sumangaling Papan

Sumangaling Papan: UP Diliman

Maria Vanessa Gabunada [mvgabunada@vsa.edu.ph](#)

[mvgabunada@gmail.com](#)

Jan 16, 2023, 10:02PM

Dear DALUYAN

I hope you are doing well

Kindly pardon me for emailing but I just want to ask for updates about my concern

Hope to hear from you soon

Sincerely yours

Maria Vanessa E. Gabunada, Ph.D.
Associate Professor
Department Head
Department of Arts, Languages, and Literature (DALL)
College of Arts and Sciences
Visayas State University

Daluyang, Journal ng Wikang Filipino Sentro ng Wikang Filipino UP Diliman

[daluyang@up.edu.ph](#)

Jan 16, 2023, 11:07PM

Magandang araw!

Kasalukuyan po ngayon maaskas ang tungkol dito. Nagagysapin na ipinasa ng kasalukuyan ang direktor at puring editor. Lihim pa po kami sa mga Editors upang makapagpatay ng mga mumpaki. May mga balang at akuson na inipon sa simula ng gawin.

Mayangyang pakiramay po ang magagysapin.

Salamat po

Lani Soliman

Tagapangalaganang Editor

Director, Center for Tagalog Studies
Center for Tagalog Studies - UP Diliman

Maria Vanessa Gabunada [mvgabunada@vsa.edu.ph](#)

[mvgabunada@gmail.com](#)

Jan 16, 2023, 10:02PM

Magandang salamat po sa paghugay. Sa Lani

Saná po ay magagysap ang tungkol sa tungkatang matatag po ang gagawin.

Magmamitay po ako

Magmamitay Salamat po ulit

Maria Vanessa E. Gabunada, Ph.D.
Associate Professor
Department Head
Department of Arts, Languages, and Literature (DALL)
College of Arts and Sciences
Visayas State University

Maria Vanessa Gebunada

Associate Professor

Megandang araw pa!

Sana po ay mase matut kaapang sarapuan.

Grate to having pong mag follow up tungkol sa aking complaint. Sana po ay magbigay nyo na galing itape at desigun ang sustansang ito.

Magnooda, po ako ng tugon.

Maria Vanessa E. Gebunada, Ph.D

Associate Professor

Department Head

Department of Arts, Languages, and Literature (DALL)

College of Arts and Sciences

Visayas State University

Deluyan Journal ng Wikang Filipino Sentro ng Wikang Filipino UP Diliman

Halo po

Magandang araw!

Nagulat na po ang aron at natata na po ang hatol. Magkakaroon po ng retraction sa artikulo pagkatapos ng isang buwan. (Nagpaumanhin po ang bahagyang pagkaantala sa bagay na ito. Magbitaga, na po kami ng pabalit sa putok na ipalalabas.

Salamat po.

Lani Soloman
Tagapamahalang Editor
Deluyan Journal ng Wikang Filipino
Sentro ng Wikang Filipino UP Diliman

Maria Vanessa Gabunada [mvgabunada@gmail.com](#)

[Go to Vanessa's profile](#)

[Reply to Vanessa's post](#) ☆ ↻ ⋮

Maaraming Salamat po.

Maari po ba akong makatangul ng journal na letter ukol sa hindi apang-aling na-attach sa complaint ko dito sa VSU?

Maria Vanessa E. Gabunada Ph.D
Associate Professor
Department Head
Department of Arts, Languages, and Literature (DALA)
College of Arts and Sciences
Visayas State University

...

Dejiyan Journal ng Wikang Filipino Sentro ng Wikang Filipino UP Diliman [dejiyanjournal@gmail.com](#) [View Dejiyan Journal's profile](#) ☆ ↻ ⋮

[Go to Dejiyan Journal's profile](#)

Hi po.

Naalalagay ko po bu sa Editors kagamit magpapadala rin po kami ng journal na share sa FB po.

Salamat po
Leri Salangan
Tagapamahalang Editor

Dejiyan Journal ng Wikang Filipino Sentro ng Wikang Filipino UP Diliman [dejiyanjournal@gmail.com](#) ☆ ↻ ⋮

[Go to Dejiyan Journal's profile](#)

Maaraming Salamat po.

Magandang araw!

Nararagtas po natin ang inyong mensahe. Ito ay po nating ipinadala na maari po ang mga kasuri na nakatagay.

1. Pagpapadala ng sulat (Dr. Gabunada) kumakata sa bu ngayong araw.
2. Pagpapalawak at pagpapalim ng reaction statement sa publiko.
3. Pag-retract ng artikulo. May system kami sa website ng OVCAD na tumatambag sa journal 2 linggo na nanggang ngayon kaya hindi dapat matatugunan.
4. Pag-aayos ng layout artikulo muli sa kabuuang file ng issue.
5. Pag-post ulit nito sa website (UPD Journal).

Salamat po
Leri Salangan
Tagapamahalang Editor
Dejiyan Journal ng Wikang Filipino
Sentro ng Wikang Filipino, UP Diliman

...

Dalyan Journal ng Wikang Filipino Sentro ng Wikang Filipino UP Diliman

[View in Mail](#)

[View in Mail](#)

Magandang araw!

Lalap po ang ibang ukol sa naging desisyon ng loob sa artikulo "Natalaglag na itim po sa website ang lahat ngunit kailangan pang ayusin ang lahat bahagi ng journal tulad ng "Tulaanan" at saia kami magpapalutid sa publiko

Salamat po

Lani Solonjan

Tagapangumutang Bahay

Director, Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino - UP Diliman

...

One attachment • Scanned by Gmail

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

Journal ng Wikang Filipino

SENTRO NG WIKANG FILIPINO

unibersidad ng pilipinas diliman

Annex "N"

22 Enero 2024

Maria Vanessa E. Gabunada, Ph.D.
Associate Professor
Department Head
Department of Arts, Languages, and Literature (DALL)
College of Arts and Sciences
Visayas State University

Mahal na **Dr. Gabunada:**

Magandang araw!

Natanggap namin ang inyong naging hinaing tungkol sa artikulong "Ang Lunan ng Hubad: Pagsasakaysayan sa Politika ng Pagsasalín sa Panitikang Cebuano" ni Rose Capulla. Lumihap kami upang pormal na ipaabot na kasalukuyan na itong pinag-aaralan ng mga Patnugot.

Sa loob ng isang buwan, pag-aaralan ng Patnugutan ang desisyon at kaukulang aksyon base sa norm ng ethical standards ng paglalathalang pang-akademiko. Kung mapapahunayan na may paglabag, bibigyan namin ng pagkakataon si Capulla na sagutin ang naging kapasyahan. Kung hindi sasapat ang magiging paliwanag mula sa inaakusahang may-akda, opisyal na tatanggalin ang artikulo ni Capulla sa isyu ng *Daluyan* 28(1) at maglalabas ng "Statement of Retraction of Publication." Maaaring umabot ang buong proseso ng dalawa hanggang apat na buwan.

Sinisigurado naming magiging confidential ang inyong identidad gayundin ang mismong paglalahad mula sa inyong liham sa mga Patnugot sa liham.

Kung sa buong prosesong ito ay may agam-agam kayo, sabihin lamang sa amin nang mapag-aralan at maisama sa pagpapasya at aksyon ng mga Patnugot.

Kung mayroon kayong paglilinaw, maaari kayong mag-email kay G. Lari Sabangan, Tagapamahalang Editor ng *Daluyan*, sa daluyan.swf.upd@up.edu.ph o tumawag sa UP VOIP 4583.

Maraming salamat at padayon!

Sumasainyo,

Dr. Michael Francis Andrada
Dr. Carlos Piosos III
Mga Editor ng Isyu
Daluyan XXVIII, Blg.1, 2022

SENTRO NG WIKANG FILIPINO

Unibersidad ng Pilipinas Diliman

18 Hunyo 2024

Annex "O"

Maria Vanessa E. Gabunada, Ph.D.
Associate Professor
Department Head
Department of Arts, Languages, and Literature (DALL)
College of Arts and Sciences
Visayas State University

Mahal na **Dr. Gabunada**:

Magandang araw!

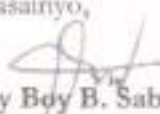
Natanggap namin ang inyong naging hinaing tungkol sa artikulong "Ang Larian ng Hubad: Pagsasakaysayan sa Politika ng Pagsasalin sa Panitikang Cebuano" ni Rose Capulla ukol plagiarism. Ikinalulungkot naming ang pangyayari at sa bahagi ng SWF-UPD ay hindi pinahihintulutan ang ganitong kaganapan.

Kaugnay nito, lumihap kami upang pormal na ipasabot na tapos na ang proseso at napagdesisyonan na tunggalin na ang isyung nabanaggit sa UP Diliman Journal website. Maglalabas ng "Statement of Retraction of Publication" ang Daluyan Journal ukol sa pangyayari. Sinisigurado rin na magiging confidential ang inyong identidad gayundin ang mismong isinaad ninyo sa mga Patnugot sa liham na ipinadala.

Kung mayroon kayong paglilinaw, maaari kayong mag-email sa daluyan.swf.upd@up.edu.ph o tumawag sa UP VOIP 4583.

Maraming salamat at padayon!

Sumasainyo,

Larry Boy B. Sabangan
Tagapangalang Editor
Daluyan XXVIII, Blg.1, 2022